

Analele Dobrogei

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul:

- ✶ V. Părvan: Dacia scythică
- ✶ M. Pricopie: Seară tristă (N. Lenau); Intoarcerea (H. Lingg);
Boinavul în grădină (N. Lenau).
- ✶ C. Brătescu: Ibn Batutah, un călător arab prin Dobrogea în
sec. XIV.
- ✶ Al. Marcu: Un alt abate italian la noi în țară; Domenico Za-
nelli și relapunea sa din 1841.
- ✶ A. Mândru: Moartea păcii
- ✶ I. Cornea: Boucher de Perthes: Voyage a Constantinople par
l'Italie, la Sicile et la Grèce, retour par la Mer
Noir, la Roumélie, la Bessarabie russe, les pro-
vinces danubiennes etc. (trad.)
- ✶ A. Mândru: Răbdare; Unui vizionar
- ✶ M. Pricopie: Inserare (Eichendorff); Verde e speranța (Al.
Kielland); Vorbește tu (Konrad Ferd. Mayer).
- ✶ Iuliu Prodan: Flora critică a Dobrogei.
- ✶ P. Popahagi: Durostorum.

RECENZII: ~~D. Iosovici~~ D. Iosovici: V. Părvan: Considerații asupra unor nume
de răni daco-scitice.
D. Stoicescu: A. Pineta: Regimul bunurilor imobiliare
rurale în Dobrogea nouă.
S. B. Douarea.

Institutul de Arte Grafice «Victoria»
George I. Georgescu
Piața Independenței, Palatul Primăriei
Constanța

Manuserisele se trimit d-lui C. Brătescu, profesor la Școala Normală din Constanța.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

Revistele și publicațiile cu care „Analele Dobrogei” fac schimb:

1. Convorbiri Literare, București	17. Ion Neculce, Iași.
2. Viața nouă, București.	18. Rev. Transilvania, Sibiu.
3. Neamul românesc pentru popor, București.	19. Buletinul de informații al grădinei botanice, Cluj.
4. Lamura, București.	20. Carpații, Brașov.
5. Buletinul Soc. Numismatice române, București	21. Rev. Școala, Cernăuți.
6. Apărarea Națională, București.	22. Poporul, Cernăuți.
7. Gânduri bune, București.	23. Arhivele Olteniei, Craiova.
8. Casca, București.	24. Sezătoarea, Falticeni.
9. Furtuna, București.	25. Tudor-Pamfile, Dorohoi.
10. Viața agricolă, București.	26. Muguri, Câmpu-Lung.
11. Rev. Ideei, București.	27. Revista noastră, Pitești
12. Tovărășia, București.	28. Limanul, Constanța
13. Danubiul, București.	29. Glasul satelor, Adam Clisi
14. Rev. științifică Adamachi, Iași.	30. Dobrogea economică, Constanța.
15. Viața Românească, Iași.	31. Fakel (bulgar) Bazargic
16. Arhiva, Iași.	32. Buletinul cărții, București
	33. Gândul nostru, Iași
	34. Junimea literară, Cernăuți.

P1162

DACIA SCYTHICĂ

14v. 344

Dintre țările care alcătuiesc România de azi, Dobrogea este cea mai veche ca țară romană. Cu mult înainte ca Dacii din Dacia să se facă Romani, Dacii din Dobrogea au început să vorbească latinește, să se închine ca Romanii și să-și facă orașe și sate romane, unindu-se cu civilii și veteranii adevărați romani, —cari veniau din alte părți ale împărăției, să se așeze aici și să întemeieze gospodării statornice, ridicându-și conace frumoase de piatră pe moșiile cumpărate, ori căpătate ca dar împărătesc la noi, în Dobrogea.

Această vechime romană a Dobrogei a fost pricina pentru care, în cărțile de față, care vorbesc despre *Țara noastră*, adică despre tot ce e pământ și popor românesc, am început a scrie, mai înainte chiar de Dacia lui Traian, de țărișoara aceasta, strânsă între Dunăre și Mare și care în vremea veche s'a numit *Scitia cea mică*, spre deosebire de *Scitia cea mare* care, începând din Basarabia, cuprindea tot ținutul de miazăzi al Rusiei de azi, dealungul coastei Mării Negre și de Azov.

* * *

Dobrogea e o cetate. Zidurile ei sunt malul înalt al Dunărei și Mării. Șanțurile ei cu apă sunt Dunărea și Marea. Iar la miazăzi râpele adânci, care despart Dobrogea noastră de Deliormanul turco-bulgăresc, fac a patra lature întărită a mărețului nostru fort de flanc. Ca orice

4192/70

14v. 569/1964

fel de cetate, veche ori nouă, Dobrogea are un mare ținut deschis, pe care-l priveghiază și-l apără, de jur împrejurul ei. Care și cât e ținutul acesta?

Călătorul care coboară pe Dunăre spre Mare, are, începând cam de pe la gura Oltului, în stânga lui o câmpie, care se lățește tot mai tare spre miazănoapte și deasupra căreia ochiul aleargă, de pe înaltul mal drept al râului, ca deasupra unei mări potolite, pline, în loc de ape, de holde nesfârșite de grâne. Această câmpie nu se oprește la Siret, ci, cu văluriri de dealuri, mai mari ori mai mici, merge înainte prin Moldova de jos și prin Basarabia de miazăzi până la Nistru.

Astfel dară, între cele de pe urmă dealuri de meazăzi ale Basarabiei și Moldovei, între dealurile cu podgorii ale Munteniei și între cele de pe urmă prelungiri stâncoase și păduroase ale Balcanului înspre meazănoapte-răsărit, către Dobrogea, se grănițuiește un mare ținut de șesuri joase ori înalte, bătut toată iarna sălbatic de crivățul rusesc, arse vara până în măruntaiele pământului de soarele de secetă, fără apă, fără umbră, un băragan nemărginit, sau cum se mai zice, o stepă rusească în mijlocul țării, pe care în vechime o locuiau Dacii, adică Geții, iar azi Românii.

Șesul înalt al Dobrogei alcătuiește, în mărginirea lui cu Marea și cu Dunărea, fortul de pază al întregii câmpii mai joase, care-l înconjură la apus și la miazănoapte.

Dar Dunărea îngheață iarna și atunci Dobrogea, adică Sciția cea Mică (așa o vom numi mereu mai la vale, când va fi vorba de vremea veche) nu se poate apăra de cel care stăpânește la miazăzi de Dunăre, decât împreună cu toată câmpia din care face parte — și să nu se uite că totul împreună e un ținut de mai bine de 40000 kilometri pătrați, — altfel, dacă cel care stăpânește în Bulgaria e prea slab și nu poate supune și Muntenia și Moldova cu Basarabia, trebuie să lase și Dobrogea stăpânitorului din stânga Dunărei.

Așa a fost întotdeauna și așa e și în vremea noastră. Și aceasta nu e din voința oamenilor, ci pentru legile,

pe care firea pământului unde ne așezăm ni le scrie, spre păstrare neștirbită. Căci iată, dacă luăm seama cât plouă în Dobrogea noastră și ce vânturi bat mai des și ce fel de ierburi și copaci cresc și ce fel de vite se pot hrăni aici și ce fel de oameni s'au așezat aici, cu, sau mai ales fără voia diferitelor stăpâniri, atunci ni se arată limpede că Dobrogea a fost întotdeauna o bucată din ținutul dela meazănoapte, iar nu, precum ar părea dacă te uiți cum curge Dunărea, din ținutul dela miazăzi de fluviu. Lucrul acesta l-au băgat de seamă și cei vechi și de aceia au numit-o Sciția cea mică, față de cealaltă Sciție, mare, care era în Basarabia și în Rusia de azi. De tapt, din cele mai vechi timpuri au locuit în Dobrogea și au stăpânit-o—alătura de puțini Sciți și de alte neamuri călătore pe aici—Dacii noștri din Dacia, așa cum mai târziu au stăpânit-o voievozii Țării Românești și pe urmă noi, cei de azi.

Impărații romani, văzând firea ciudată a țării acesteia, care nu se putea de fel lega cu ținutul de meazăzi, au despărțit-o ei singuri de țara care se chema Tracia (azi Bulgaria de răsărit) prin șanțuri și valuri mari trase de la Dunăre până la Mare, cam între Cernavoda și Constanța de azi. Sciția Mică se întindea, firește, mult la miazăzi de linia aceasta, tocmai până unde sunt azi Silistra, Bazargicul și Balcicul nostru, dar Romanii nu voiau să se lase biruiți, decât pe jumătate, de pământul acesta, îndărătnic legat cu oamenii dela miazănoapte de Dunăre.

Dar nu numai aici oamenii s'au supus firii pământului, ci și în Muntenia și Moldova cu Basarabia. Și acolo ei au despărțit cu șanțuri și valuri mari de pământ câmpul acela ars de soare și uitat de ploi, care am spus că făcea o singură țară aspră cu Dobrogea, cetatea ei. Așa că, dacă ne uităm pe o hartă a rămășițelor romane, vedem închisă cu valuri și șanțuri de jur împrejur toată țara de peste 40.000 de Kilometri, de care spuneam altădată că s'ar putea numi *Dacia Scitică*: „Dacia“, fiindcă e locuită de Dacii noștri, „Scitică“, fiindcă seamănă, ca fel de traiu necăjit, cu țara cea mare scitică dela răsărit de Nistru.

Domnii Țării Românești în veacul al XIV-lea și al XV-lea au ascultat de aceleași legi ale pământului scitic, atunci când s'au întins cu stăpânirea lor pe fâșia aceea îngustă din Moldova și Basarabia de jos, tot cam până la valul basarabean de meazăzi, și, de altă parte au luat în stăpânirea lor Silistra cu ținutul până la „Marea cea Mare”. Când pe urmă Turcii au fost mai tari ca noi și au luat Dobrogea, ei nu s'au putut opri acolo, ci, iarăș au luat și tot malul stâng al Dunărei, în Muntenia și în Moldova de miazăzi și apoi, împreună cu Tătarii, au făcut din Dobrogea iar o Scitie mică, adică acum o Tatarie mică. Iar „Dacia Scitică” a fost, iară și iară, împreună, sub același stăpânitor.

Această stare de lucruri s'a adevărit încă odată chiar în zilele noastre, când desfășurarea operațiilor militare ale războiului celui mare a fost în părțile noastre întocmai ca acum două mii de ani, când se băteau Dacii cu Romanii. Impotriva dușmanului dela meazănoapte-răsărit (în locul Dacilor eram noi, Românii), Impărățiile din mijlocul Europei: Germanii, Austriacii și ceilanți (înfățișând oarecum acțiunea vechiului imperiu roman) trebuiau să cucerască în cel mai scurt timp, ca baze de operație neapărate, Transilvania și Dobrogea. Falkenhayn ajunse la Carpați fără să-i poată multă vreme trece. Mackensen ajunse cam până la valurile romane din Dobrogea și acolo fu înțepenit în tranșee de ai noștri. Când linia nesfârșită—toți Carpații la miazănoapte și toată Dunărea la miazăzi—apărată de ai noștri, fu ruptă în Oltenia lângă pasul Vulcan, adică într'un punct unde și Traian luptase greu cu Dacii, linia a doua de stăruire a noastră împotriva puhoiului dușman a fost tocmai aceea pe care o vedem pe harta veche a rămășițelor romane în țara noastră, adică pe unde sunt valurile de pământ dela răsăritul Oltului, cu prelungirile spre Câmpulung și spre Giurgiu, iar în Dobrogea am cercat a ne ține cu orice preț mereu tot vechea linie a valurilor romane. Bătălia cea mare de la apus de București, către sfârșitul lui Noembrie (inceputul lui Decembrie) 1916, a fost dată de ai

noștri oarecum pentru a păstra acea graniță romană dintâi, către ținutul „daco-scitic“, iar de Nemți pentru a rupe și linia aceasta încă prea lungă și a ajunge la Siret și gurile Dunărei, adică la cea de-a doua graniță romană, după cucerirea întregului pământ „daco-scitic“ : până la valurile romane din Moldova și Basarabia de jos. În adevăr, linia Siretului și a Dunărei basarabene, apărată eroic până la capătul războiului de vitejii noștri, chiar după trădarea rusească, este cam această margine a Daciei Romane spre meazănoapte-răsărit, cu tocmai acea îngustă fâșie de pământ mai mult spre meazănoapte, pe unde trecea drumul de legătură între Dacia lui Traian și Scitia Mică, dealungul Trotușului și Siretului, și pe unde se ducea cealaltă cale dreaptă, spre Cetatea Albă, în vechime numită Tyras, și ținutul ei, ocrotit de împărații Romei, sub numele de «țara adăogată Mesiei» (ad Moesiam).

Cele două rânduri de valuri, dintre Siret și Nistru, în Moldova și Basarabia, nu sunt de cât un fel de îndoire și întreprind a graniței Dunărei, întocmai ca valul de la Ploești față de linia Carpaților și ca valul de la Alexandria față de linia Dunărei și ca valul de la Pitești față de linia Oltului.

«Dacia scitică» între cele patru linii de valuri antice, e, cu toată uscăciunea ei, o țară foarte roditoare. Și dacă e drept că seceta amenință în fiecare an cu prăpăd munca plugarului, iar o oaste mare nu poate trece prin băרגанul acesta fără margini, pentru că e în primejdie de a muri de sete (așa au pățit cu cincisute de ani înainte de Hristos Perșii lui Darius cel Mare, și cu trei sute de ani înainte de Hristos Grecii și Tracii lui Lisimah),—nu e mai puțin adevărat că oamenii locului, adică Dacii noștri de pe vremuri, deprinși cu asprimea locurilor și cu toanele vânturilor și ploilor, știau să ridice pe șesurile acestea mare bogăție de holde și de aceea, ei fiind totdeauna în partea locului și totuși totdeauna putând fugi la munte, erau neîncetat o primejdie pentru ținuturile romane dela miazăzi de Dunăre. Din pricina aceasta Romanii au suferit aproape două veacuri năvălirile Dacilor,

fără să poată să-i biruiască. De-abea când s'au gândit să cuprindă toată Dacia, au pornit pe drumul cel drept, de adevărată potolire a ținuturilor neastâmpărate daco-scite.

O piatră scrisă de pe la anul 50 după Hristos, găsită la Tivoli lângă Roma, ne înșiră numele tuturor barbarilor cu cari aveau de luptat în vremea asta Romanii în părțile Daciei scitice: în afară de Dacii localnici și de Sciții vecini, mai erau Bastarnii, Roxolanii și Sarmații. Alte pietre scrise și cărți vechi ne pomenesc în timpurile următoare, în al doilea veac după Hristos, pe Costoboci și pe Carpi, cari erau tot Daci, dar de prin părțile de meazănoapte ale Basarabiei și Moldovei de azi, — iar începând cu veacul al III-lea, ajung prin părțile Rusiei de meazăzi Goții, de neam german, cari fac prăpăd tot mai mare în Dacia și în Sciția Mică și silesc pe Aurelian să lase chiar în părăsire toată țara romană dela meazănoapte de Dunăre.

Șanțurile și valurile din Moldova, Muntenia și Dobrogea au fost ridicate de localnici și de armata romană, pentru a sluji nu atâta ca apărare, cât mai ales ca o amenințare polițienească, arătând hotarul până la care Romanii îngăduiau ridicarea și bătaia valurilor năprasnice ale mării barbare dela meazănoapte, fără încetare turburată de furtuna patimilor și neorânduiei lăuntrice ¹⁾.

V. PARVAN
Profesor Universitar

¹⁾ Din volumul „Inceputurile vieții romane la gurile Dunărei” de V. Parvan, din ciclul „Țara noastră”.

SEARA TRISTĂ

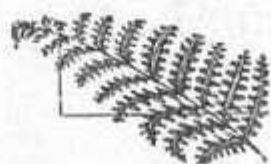
(N. LENAU)

*Un nor pe toată țarea
S'a'nțins adânc și greu,
Iar noi bălăm cărarea
Grădinei triști mereu.*

*Fierbințe-i noaptea, multă,
Și n'are nici o stea,
E pentru plâns făcută
Ca și iubirea mea.*

*Să-ți spun dar noapte bună,
Să mă despart apoi?
Mai bine ne supună
O moarte pe-amândoi!*

MIHAIL PRÎCOPIE

INTOARCEREA

(H. LINGG)

*Eu mă 'ntorceam încet spre țăară,
Era ținutul neschimbat:
Acelaș vânt și cânt spre sară,
Și totuși, tot era schimbat.*

*Vălcica răsuna 'n cântare,
Ducea'n păduri acelaș drum,
Sunau lălăngi în depărtare,
Iar munții se pierdeau ca'n fum.*

*Dar înaintea vechei case
Pe unde ne jucam — copii,
Zării streini . . . cât se schimbaseră!
Ce-adânci dureri în piept simții!*

*„Intoarce-te în pribegie“
Trecând șopti al serii vânt;
„Ai tăi sunt duși și, cine știe
De nu-s cenușă sau pământ! . . .*

M. PRICOPIE

BOLNAVUL IN GRĂDINĂ

(N. LENAU)

*Așa târziu privighetoare?
Cad frunze veștede pe drum,
Rugina slăpânește'n zare,
Și-un cânt de primăvar'acum?*

*O, primăvară, știi tu oare
Că eu curând va fi să mor,
Și-mi mai trimiți din depărtare
Cuvântul lău mângâietor? . . .*

MIHAIL PRICOPJE

IBN BATUTAH

Un călător arab din Dobrogea în sec. XIV

1. Un loc de cinste în istoria geografiei se cuvine și călătorului arab din sec. XIV, *Ibn Batutah*, un soi de Herodot al lumii musulmane.

Născut în Tanger, la strâmtoarea Gibraltarului, el porni la vârsta de 22 de ani în pelerinaj la Meca; dar, stăpânit de pasiunea călătoriilor și dornic de a cunoaște oameni și locuri, colindă lumea și mai departe. Cercetă astfel, în tovărășia negustorilor, Arabia, Persia, Siria, Mesopotamia și Asia Mică; trece apoi M.-Neagră în Crimeea și Chipceagul Tătarilor din stepele Pontice, unde de aproape un secol stăpâneau urmașii lui Gînghis-han; de aci, însoțind spre Constantinopole pe o principesă bizantină măritată la Tătari, el străbătu, la dus și la întors, Dobrogea noastră, asupra căreia ne-a lăsat oare care știri nu fără valoare; colindă apoi marea Bucarie și Afganistanul, de unde se lasă pe valea fluviului Indus; de aci porni mai departe, la Delhi, capitala imperiului musulman din India, unde rămase doi ani, îndeplinind slujba de cadîu. Primind o misiune în China din partea Sultanului Mahomed ibn Toghlun, el străbătu coasta Malabarului până la Calcuta, marele antrepozit al comerțului răsăritean de atunci; pe drum pierzându-și corabia, rămase în insulele Maledive, ca judecător, un an și jumătate. Cercetă după aceea insula Ceylan, o parte din Mediterana asiatică și China și, în cele din urmă, după 24 ani de călătorie (1355—1349) se întoarce în orașul copilăriei sale, la Tanger. Dar nici aici nu stete multă vreme. Neastâmpărul firii sale și dorul de a cunoaște cât

mai multă lume, îl puseră din nou pe drum. Cercetă Grenada Arabilor din Spania, iar la 1351 îl vedem în orașul Fez din Maroc, de unde porni mai departe cu caravanele spre Sudanul Negrilor, la Tîmbuctu pe Niger. Muri după ce se întoarse acasă.

Din Maroc până în China și din Savanele Africei până în stepele Bulgarilor de la Volga, iată întinderea de pământ străbătută de acest neobosit călător arab.

2. Ibn Batutah nu și-a scris singur călătoria, ci a dictat-o unui secretar. De aceea, fiindcă unele părți sunt povestite din memorie, căci în India i s'a întâmplat să fie prădat de tot avutul său, vom găsi la el și oarecare inexactități. În general însă știrile sale concordă cu ale altor călători contemporani sau succesori, fie europeni, fie musulmani.

Vorbînd despre dînsul, geograful german Karl Ritter scrie :

„Ibn Batutah, savantul arab din Tanger, în Mauretania, călătorul mahomedan *veridic* și experimentat dinainte de mijlocul sec. XIV, e mai complet în relațiile sale asupra ținuturilor celor mai îndepărtate din interiorul Africei, Indiei și Chinei, de cât asupra celor din Asia-mică“. ¹⁾

Istoria și etnografia poate găsi în povestirile sale multe grăunțe de aur curat, multe cunoștințe care să ne lumineze viața oamenilor din acele vremuri.

Fu tradus în l. franceză, la 1854, sub titlul : „*Voyages d'Ibn Batutah, par C. Defrémery et le Dr. Sanguinetti*“. Paris.

3. Pentru noi, Românii, Ibn Batutah prezintă de asemenea un interes deosebit, fiindcă ne dă, pe de o parte, bogate știri asupra Tătarilor din stepele Ponto-Caspice, vecinii noștri în acele vremuri la Dunărea de jos, asupra felului lor de viață și a civilizației lor, iar de alta asupra împrejurărilor antropo-geografice și politice din Dobrogea, prin anii 1334—35, adică dintr'o vreme ce stă în preajma descălecatului Moldovei și a expansiunii Țării Românești a Basarabilor „în spre părțile tătărești“.

Din aceste știri însă nu vom utiliza de cât relațiunile date din văzute, nu și pe acelea căpătate, mai ales la Constantinopole, din auzite de la informatori ignoranți, sau de rea credință.

1) Erdkunde, tom. VII, cartea III, partea X.

4. În scurt, iată itinerariul lui Ibn-Batutah în regiunile vecine cu M. Neagră :

De la *Sinope* el trece cu o corabie pe coasta Crimeii, nu departe de Cherci, în „*Kifdjak*”; de aci la *Caffa*, apoi la „*Kiram*”; pornind și de acolo, el face 18 popasuri în stepă, apoi o zi de drum prin vadul unei ape mari, o altă jumătate de zi ca să treacă o a doua apă și de aci la „*Azak*” (Azov). De la Azak se îndreaptă spre „*Madjar*” pe Kama și la „*Bişdagh*”, unde se afla horda Sultanului tătar. întorcându-se iar la Madjar, el cercetează oraşul „*Bolghar*”, de unde se reîntoarce din nou la Madjar și la Bişdagh, unde se mutase horda; apoi coborî la „*Haddj-Terkhan*” (Astrahan) și de aci la „*Ocac*”, la distanță de o zi de munții cu metale ai Rușilor și la zece zile de depărtare de „*Serâ*” (Sarai). După alte zece zile el se află la „*Sordak*” și de aci pornește spre *Constantinopole*, trecând prin „*Baba-Saltuk*”, Babadagul nostru, până la „*Mahtuly*”, la nordul Balcanilor, unde începe granița grecească. Trece apoi munții, făcând un popas și la o cetate pe râul „*Astha fily*” (Filipopole pe Marița?) și, în fine, ajunge la Constantinopole. La întoarcere el trece din nou prin „*Baba-Saltuk*” și, de-alungul stepelor Pontice, la „*Terkhan*” și „*Serâ*”. După puțin timp, trecând fluviul Ural, se îndreaptă către Turchestanul de astăzi.

5. Să spicuiim câteva din pasagiile cele mai caracteristice ale povestirii lui Ibn Batutah, asupra orașelor și locurilor străbătute de dânsul.

Chipceagul. „Locul unde ne aflam—scrie el, după debarcarea în Crimeea—, face parte din câmpia cunoscută sub numele de «*Deşt-Kifgeac*». („Deşt” în tătarește = „sahrâ în arăbește = câmpie, pustiu). „Această câmpie e verde și înflorită; dar nu vezi acolo nici munte, nici copac, nici colină, nici povârniș. Nu găsești nici lemne de ars și nu se cunoaște alt combustibil de cât gunoiul animalelor, numit *tezek*. Poți vedea pe cei mai de seamă dintre indigeni adunând acest bălegar și ducându-l în poala hainei lor”.

Pentru plecare „unul dintre negustori, tovarăș al nostru, se duse să caute pe aceia dintre locuitorii câmpiei, cari fac parte din neamul cunoscut sub numele de *Kifdjak* și cari împărtășesc

religia creștină. El închirie de la dânșii o căruță trasă de cai. Ne urcarăm în ea și ajunserăm în orașul Caffa¹⁾.

Ibn Batutah cercetează trei porturi maritime : Caffa, Azov, și Sudac.

Caffa. «...cetate mare pe malul mării, locuită de creștini, cei mai mulți Genovezi. Ei au un conducător, uumit Addemedâr (Demetrio ?). Traserăm la moscheea musulmană». Mai departe însă spune : «toți locuitorii sunt necredincioși». — «...ne plimbarăm prin oraș, unde văzurăm piețe frumoase». «Apoi ne coborârăm în port și-l găsirăm minunat. Se aflau în el aproape 200 vase, atât de războiu, cât și de comerț, mici și mari. Portul acesta este printre cele mai vestite din lume».

Azov. «...ajunserăm la orașul Azak, care se află la malul mării¹⁾. E un loc bine zidit. Genovezii și alte neamuri se duc acolo cu mărfuri». — În ținut e mare bogăție de cai, cari se vând până în India. Guvernator în Azak este Mohammed Khodjah Alkhârizmy. Aci întâlnește el cadii, șeici și studenți musulmani.

Sudac. «...sosirăm la Sordâk. E unul dintre orașele întinsei câmpii a Chifgeacului; e așezat pe malul mării și portul său e printre cele mai mari și mai frumoase. În afara orașului sunt grădini și râuri. Acolo locuiesc Tătari²⁾ și o seamă de Greci, ce trăesc sub protecția lor și sunt meșteșugari; cea mai mare parte din case sunt de lemn. Cetatea aceasta era odinioară, mare, dar a fost ruinată în mare parte într'un războiu civil dintre Greci și Tătari. Biruința la început rămase de partea celor dintâi; dar Tătarii primiră ajutor de la ai lor și măcelăriră pe Greci și goniră pe cea mai mare parte din cei ce supraviețuiau. Alții au rămas în oraș până azi sub protecția Tătarilor»...

Cum se călătorește în stepă. «E obiceiul la Tătari de a călători în această câmpie după cum călătoresc pelerinii pe drumul Hedjâsului. Ei pornesc la drum după rugăciunea din zori; poposesc pe la nouă sau zece dimineața; pornesc iarăși după ceasul amiezii și se opresc din nou seara. Dacă se opresc undeva, ei desleagă caii, cămilele și boii de la arabale și le dau drumul să pască, fie zi, fie noapte. Nimeni nu dă nutreț vitelor, nici chiar Sultanul».

1) De fapt la gura fl. Don.

2) Ibn Batutah zice consequent: Turci, nu Tătari.

„În câmpie nu poți călători de cât cu căruța. Câmpia se întinde șase luni de drum: trei în țările Sultanului Mohamed Uzbek și trei într'ale altor principii“.

„...Cumpărai și eu căruțe. Locuitorii acestor ținuturi le numesc *'arabah* și au patru roate. Unele din ele sunt trase de câte doi cai sau și mai mulți; de asemenea le trag și boii și cămilele, după greutatea carului. Căruțașul încalecă pe șeaua unui cal înhămat la el. Are în mână un harapnic cu care îndeamnă caii la drum și un ciomag cu care-i lovește, când se abat din cale. De-asupra căruței se întinde un fel de cort, făcut din arcuri de lemn legate între ele cu curele. El e foarte ușor și acoperit cu o pâslă. Are și ferestre cu grile, prin cari cei dinlăuntru pot vedea pe cei dinafară, fără să fie văzuți. Înăuntru îți poți schimba locul după plac; dormi, mănânci, citești și scrii în timpul mersului. Carele care poartă bagajele, proviziile de drum și lăzile cu merinde sunt acoperite cu covergi la fel“.

„Când vrui să pornesc la drum, îmi pregătii pentru mine un car cu covergă, în care luai loc cu o sclavă a mea; un car mai mic pentru tovarășul meu Afâf-eddin Ettuzery; iar pentru ceilalți tovarăși ai mei, un car mare tras de trei cămile; pe spina uneia din ele se afla conducătorul arabalei“.

În stepă Ibn Batutah găsește întinderi mari nelocuite. Așa de ex. între Sarai și Astrahan, scrie el, se află un deșert de 40 zile, în care călătorești numai cu cămilele care trag căruțele, iar nu cu cai, din lipsă de nutreț.¹⁾ Tot cu cămilele se călătorește și peste Ural, în Asia; dar între Sarai și Babadagul Dobrogei cu cai, dar și cu cămile; iar în peninsula Balcanică mai ales cu măgari, dar și cu cai.

Hergheliile din stepă. „Însușirea acestei câmpii este că iarba înlocuește orzul pentru vitele de povară și nici o altă țară nu mai are însușirea aceasta. De aceea și vitele sunt foarte numeroase în Chifgeac. Ele n'au nici păzitori, nici păstori, din pricina asprimii legilor la Tătari față de hoți. Iată care este judecata lor în această privință: acela, la care s'ar găsi un cal de furat, e silit să-l înapoieze stăpânului și să-i mai dea încă nouă cai pe deasupra; dacă nu poate, i se iau copii drept amendă; iar dacă n'are copii, atunci e zugrumat ca o oaie“.

1) Depinde de anotimp!

„Caii sunt foarte numeroși în acest ținut și costă foarte puțin. Prețul unui cal excelent este de 50 sau 60 dirheme de-ale țării, ceea ce face cât un dinar de Magreb, sau aproape. Caii aceștia sunt aceiași cari se cunosc în Egipt sub numele de *acádāh*. Cu ei își țin viața oamenii în această țară și ei sunt aci tot așa de numeroși ca și oile la noi, sau și mai mult. Un singur Tătar stăpânește uneori herghelii de mii de capete. E un obicei al Tătarilor din această țară, posesori de cai, să pue pe arabalele în care se urcă femeile un steag înțepenit într'un colț. Pentru fiecare mie de cai se pune câte un steag și eu am văzut la unii zece steaguri și mai bine. Caii aceștia sunt trimiși în India și într'o caravană intră până la 6000, uneori mai puțin, alte ori mai mult. Fiecare negustor are o sută ori două, mai mult ori mai puțin. Negustorii iau cu plată, pentru fiecare herghelie de 50 cai, câte un păzitor, care are grija să-i pască ca pe oi. Omul acesta se numește le dânșii *alcaşy*. El se urcă pe un cal călare și ține în mână un băț lung, de care e legată o funie. Când vrea să prindă vre-un cal, el vine în fața lui cu calul pe care călărește, îi aruncă lațul pe după gât, îl trage la sine, se suie călare pe el, iar pe celălalt îl lasă să pască.

După ce negustorii ajung cu caii lor în Sind, acolo le dă grăunțe drept hrană, pentru că plantele Sindului n'ar putea înlocui orzul. Multe animale mor și pe altele le fură hoții“. După ce plătesc anume taxe în India,—musulmanii mai puțin —, «negustorilor le rămâne un mare câștig, căci ei vând în India un cal de mică valoare cu 100 dinari de argint, cari echivalează cu 25 dinari în aur de Magreb».

Orașele din țara Tătarilor. În afară de cele trei porturi pomenite, Ibn Batutah mai cercetă în interiorul țării stăpânite de Tătari și următoarele orașe: Kiram, Madjar, Bișdagħ, Bolghar, Ocac, Kharezem, Baba Saltuk și Assera sau Serâ, care e capitala; iar la gurile Volgei, Terkhan.

*Kiram*¹⁾. Aci ajunge pornind cu o căruță din Caffa. Kiram e un «oraș mare și frumos, care face parte din stăpânirea ilustrului Sultan Mohamed-Uzbec-Khan. În fruntea lui se află un guvernator, numit Toloctomâr». Aci Batutah văzu pe marele

1) Azi *Başı-Kırım*. Kiram sau Kırım (Crâm); unii îi zic și *Solgat* (de ex. arabul Abulfeda). Era capitala Crimeii într'o vreme.

cadiu Chems-eddîn-Assâily, judecătorul hanefiților, pe cadiul chă-feiților, Khidhr, apoi jurisconsulți, predicatori, șeici și pe emirul Toloctomâr, care tocmai se pregătia să plece spre Sarai, capitala Sultanului.

Madjar ¹⁾. „... este o cetate considerabilă și unul din cele mai frumoase orașe de sub stăpânirea Tătarilor; el se află pe un mare râu (Kuma). Acolo vezi grădini și poamele sunt din belșug”.—Intr’o „Zauiah” Ibn Batutah vede aproape 70 de „fachiri” arabi, persani, turci și greci (?!), unii însurați, alții celibatari, care-și țineau viața din pomeni. În bazarul orașului întâlni un jidov spaniol ce sosise acolo pe la Constantinopole, Asia Mică și peste Caucaz. Mai văzu că femeile la Tătari se bucurau de mare cinste.

Bișdagh (din Beș=cinci și dagh=munte). Făcurăm pregătirele ca să pornim din orașul Madjar spre tabăra Sultanului, care se afla la patru zile depărtare, într’un loc numit Biș-dagh. În acești cinci munți se află un izvor de apă termală, în care se scaldă Tătarii, căci ei pretind că ori cine se înbăiază în el, stă la adăpost de orice boală”.—Aci află că cortegiul Sultanului plecase spre Madjar.

Un oraș nomad. „Ne întoarserăm în locul de unde plecasem (Madjar), pentru că tabăra trebuia să fie așezată în vecinătate. Imi ridicai cortul pe o colină ce se afla acolo; înțepenii în fața lui un steag și așezai caii și carele înapoi. Intre acestea sosi și cortegiul imperial, pe care Tătarii îl numesc *ordu*. Văzurăm astfel un mare oraș care se mișcă cu locuitorii săi și care cuprinde moschei și târguri și unde fumul căminurilor se ridică în aer; căci Tătarii își fierb bucatele în timpul călătoriei. Oamenii aceștia se mută din loc în loc cu carele lor și, când ajung la locul de popas, ei descarcă corturile ce se găsesc în arabale și le înalță la pământ ²⁾; căci ele-s foarte ușoare. Tot așa fac și cu moscheele și cu prăvăliile”.

Bolghar. Intre Bolghar ³⁾ și tabăra Sultanului erau zece

1) La Abulfeda: Madjgarya, capitala țării Madjgarilor, un popor păgân de rasă mongolă, pe la Volga.

2) Vezi și povestirea Călugărului Rubruquis, publicată în Analele Dobrogei.

3) Aproape de Volga, pe stânga, la S. de actualul Cazan.

zile de drum. Ajuns în acest oraș, îl impresionează mai ales scurtimea nopților de vară: „... se chemau credincioșii la rugăciunea de seară, pe când noi cinam. Abia celebrarăm această rugăciune, ca și rugăciunile terawih, chef', witr, și iată ca aurora dimineții apăru curând după aceea. Ziua e tot așa de scurtă la Bolghar în anotimpul zilelor scurte, adică iarna.”—De la Bolghar spre nord, Ibn Batutah spune că se întinde „țara întunericului”.

Oca ¹⁾ „... este un loc de o însemnătate mijlocie, bine zidit, bogat în averi, dar cu o climă foarte rece. Între el și capitala Sultanului, Serâ, sunt zece zile de drum. La o zi depărtare de Oca se află munții Rușilor, cari sunt creștini. Ei au părul roșu, ochii albaștri; sunt slabi la față și vicleni la caracter. Au mine de argint și din țara lor se aduce *saûm*, adică lingouri de argint, cu care se vinde și se cumpără în acest ținut. Greutatea fiecărui lingou este de cinci uncii».

Serâ (Serai). ²⁾ „Serâ este printre orașele cele mai frumoase și mărimea sa e considerabilă. Se află într-o câmpie și e plin de locuitori. Are bazaruri frumoase și străzi întinse”. Plecând călare în zori de zi, Ibn Batutah spune că abia ajunse să-l ocolească până seara; iar de-a curmezișul se poate străbate în jumătate de zi. Are 13 moschei mari și altele numeroase mai mici. În Serai locuiesc mongoli «cari sunt indigeni și stăpânii țării; o parte sunt de religie mahomedană»; apoi Assi (Oseți), cari s musulmani; Chișgeaci, Cerchezi, Ruși, Greci și alți creștini. Fiecare națiune locuiește în câte un cartier deosebit, iar negustorii din Irac, Egipt, Siria etc., locuiesc un cartier ocolit de ziduri, ca să fie apărați de furturi. Palatul Sultanului se numește *Altân-taş* (Piatra de aur) »

«Între Serai și Terkhan e un deșert de 40 de zile, în care, din lipsă de nutreț, nu se călătorește cu cai, ci «numai cămilele trag carele». ³⁾

Hâddj-Terkhân (Astrahan pe Volga). „Cuvântul Terkhan

1) Pe Volga, între Bolghar și Seray.

2) Orașul e pe un braț răsăritean al Volgăi la confluența cu râurile Tarevca și Salaenca. A fost distrus de Tamerlan la 1403. Din ruinele sale s'a zidit Astrahanul.—Un al doilea «Serai», cel pomenit de Ibn Batutah, e pe râul Iaic, între Astrahan și Kharizm.

3) Stepele Caspice.

la Tătari însemnează un loc scutit de orice dare¹⁾. „Are târguri întinse și e clădit pe fluviul Itil (Volga), unul din cele mai mari din lume. Sultanul locuiește aci până ce frigul se face prea simțit și fluviul îngheață împreună cu râurile ce se adună acolo”. — „Atunci Sultanul dă ordin locuitorilor acestei țări ca să aducă mii de sarcini de paie, pe care le întind peste gheața fluviului”. „Călătorești în sănii pe acest fluviu și pe canalele sale timp de trei zile. Ades trec caravane peste el chiar și spre sfârșitul iernei; dar uneori se scufundă și pier”.

Aci, în Astrahan, principesa bizantină măritată la Tătari, ceze voie Sultanului să plece la rudele sale din Constantinopole ca să le vadă și să nască la părinți. Sultanul îi dă voie, iar în suita ei călătorește și arabul nostru.

6. Partea aceasta din povestire interesează Dobrogea în deosebi. E curios însă că Ibn Batutah nu citează în descrierea sa nici unul din marile fluvii ale Ucrainei: nici Niprul, nici Bugul, nici fluviul nostru de graniță, Nistrul, și nici Dunărea chiar, de și în uniformitatea stepelor pânzele acestea mari de apă călătorești sunt de natură a izbi viu sufletul călătorului. Se pare că natura cu variatele ei priveliști nu-l interesează de loc pe acest călător arab care, totuși, are ochi destul de meticuloși pentru nimicurile vieții omenești.

„În fiecare stație din această țară — scrie el — se aduceau *Khatunei* (=cadânei, principesei bizantine) provizii și anume: cai, oi, boi, dughie, lapte de iapă, lapte de vacă și de oaie”.

„În aceste locuri călătorești dimineața și seara. Fiecare din emirii acestor locuri însoțiau pe Cadână cu corpul său de armată până la marginea guvernământului său, din considerație pentru ea și nu din teamă pentru siguranța ei, fiindcă țara este liniștită”.

„Ajunserăm la orașul numit *Baba-Saltuc*²⁾. Baba are la Tătari aceeași însemnare ca și la Berberi (=tată); numai că ei rostesc pe *b* mai puternic. Se zice că acest Saltuc era un contemplativ sau un ghicitor; dar se mai spun despre dânsul lucruri pe care le condamnă legea religioasă. Orașul *Baba-Saltuc*

1) Oare nu s'ar putea deriva și numele de «Tutrakan (Turtucaia) din acelaș cuvânt?

2) Babadagul de azi.

esie cel din urmă pe care-l stăpânesc Tătarii. Intre el și începutul împărăției grecești sunt 18 zile de mers într'un pustiu în întregime lipsit de oameni ¹⁾. Din aceste 18 zile, opt le treci fără să găsești apă. Prin urmare îți faci proviziuni pentru acest timp și le pui în care, în burdufuri mari și mici. Intrarăm în acest deșert în timpul frigului. Nu avurăm, așa dar, nevoie de multă apă. Tătarii duceau lapte în burdufuri mari, îl amestecau cu dughie fiartă și-l beau: asta le stinge setea pe deplin“.

„Ne făcurăm pregătirile la Baba-Saltuc (Babadag) ca să străbatem deșertul ²⁾. Având nevoie de cai, eu mă dusei la „Khatuna“ și o informai de această chestiune. Aveam obiceiul să o salut în fiecare dimineață și seară și de câte ori i se aduceau ei provizii, îmi trimetea și mie doi sau trei cai și berbeci; eu însă nu tăiam caii; sclavii și slugile ce erau cu mine mâncau în tovarășia Tătarilor, însoțitorii noștri. În acest chip adunai aproape cincizeci de cai. Cadâna îmi dăte încă cincisprezece și porunci omului ei, Sarudjah greul, să aleagă numai cai grași pentru mâncare. Ea îmi zise: nu te teme de nimic; dacă ai nevoie de mai mulți, îți voi da“.

Intrarăm în pustiu (stepă!) în mijlocul lunei dhu'lka'dah. Mersem nouăsprezece zile din ziua când părăsisem pe Sultanul până la intrarea în pustiu și ne-am odihnit cinci zile. Mersem apoi în acest pustiu optsprezece zile, dimineața și seara. Totul ne mergea bine, slavă Domnului! După acest timp sosirăm la fortăreața Mahtuly, unde începe împărăția grecească“.

„Iar Grecii, aflând de venirea principesei în țara lor, trimiseră la această fortăreață, spre întâmpinarea ei, cu o armată numeroasă și cu multe provizii, pe Cafaly Nicolai, un grec. Sosiră de asemenea și principese și doici din palatul tatălui ei, din Constantinopole“.

„Intre această capitală și Mahtuly e o depărtare de 22 zile de mers, dintre care 16 până la canal ³⁾ și 6 de aici până la Constantinopole. Plecând dela Mahtuly nu mai călătorești decât cu cai și cu măgari și părăsești carele din pricina locurilor grele și a munților pe care trebuie să-i străbați“.

1) Adecă prin stepa din spre Mare a Dobrogei; 18 zile, așa cum mergeau ei.

2) Mai corect ar fi: «stepa»

3) Canal=Bosporul.

lată, înfărșit, și povestirea călătoriei la întoarcerea dela Constantinopole.

„Mersei în tovarășia lui Sarudjah, care mi arăta considerație, până ce ajunserăm la marginea țării Grecilor, unde ne lăsaserăm tovarășii și carele. Ne urcarăm în ele și intrarăm în deșert. Sărudjah merse cu noi până la orașul Baba-Saltuc și rămase acolo trei zile ca oaspe, după care se întoarce în țara lui.

„Era atunci în miezul iernei. Eu îmbrăcai trei cojoace și două perechi de pantaloni, dinte care una dublă. Aveam în picioare încălțăminte de lână și pe deasupra o altă pereche de pânză de in, dublată și, în fine, pe deasupra o a treia pereche de *borghály*, adică de piele de cal blănită cu piele de lup. Imi făceam abluțiunile cu apă caldă lângă foc, dar nu curgea o picătură care să nu fi înghețat pe dată. Când îmi spălam fața, apa, abia atingându-mi barba, se prefăcea în ghiață și, dacă îmi scuturam barba, cădea promoroacă. Apa ce-mi picura din nas îngheța pe mustăți. Nu puteam să mă sui singur pe cal din pricina multor vesminte cu care eram acoperit, așa că tovarășii mei erau nevoiți să mă urce călare”. etc.

7. După această povestire cititorul va înțelege de ce arabul nostru trece cu ochii închiși peste atâtea accidente geografice, cum sunt marile fluvii ce se varsă în Marea Neagră, fără să pomenească măcar în treacăt de existența și numele lor.

Spuneam că Ibn Batutah nu și-a scris singur jurnalul său de călătorie, ci l-a dictat unui copist; și anume l-a dictat din memorie, iar memoria poate fi de multe ori cel mai mare trădător. Apoi Arabul a străbătut stepele pontice și Dobrogea iarna. „Era atunci în miezul iernii” scrie el; și, din propria i mărturisire, ne dăm seama cu ce suferințe a suportat frigul, acest Arab deprins cu clima caldă a țărilor meridionale. Imbrăcat în trei cojoace, încât își pierduse până și ușurința mișcărilor corporale, înghemuit în carul său cu covergă, mai ales în vecinătatea fluviilor înghețate, pe unde Crivățul suflă mai cu tărie toată amărăciunea nordului, este evident că el nu mai putea avea ochii deschiși asupra aspectelor, de altfel prea uniforme, ale stepei înghețate și nici interesul treaz de a le observa și înregistra. Numai la popasuri, și anume acolo unde fizicește se simția mai

liber de asprimea vremii, povestirea lui se înnoadă din nou pentru a ne împărtăși mici amănunte din viața omenească.

Dar, pentru a explica felul de scriere al lui Ibn Batutah, trebuie să ținem seama și de alte considerații ; mai intervine încă și educația și rasa. Un om al nordului, un reprezentant al unei rase oțelite în luptă cu natura, s'ar fi comportat altfel în aceleași împrejurări ca un Arab trăit în cuptorul de lângă tropic ; iar când am vorbit în altă parte de geograful Edrisi dela curtea regelui Roger al Siciliei, am pomenit acolo un defect al tuturor acestor scriitori musulmani, cari par'că nu simt în deajuns nevoia de a *precisa* și căroră par'că le plutește în fața ochilor miraju cunoscut sub numele de «Fata Morgana».

8. Totuși, chiar așa cum se prezintă povestirea lui Ibn Batutah, ea tot ne poate dărui câte-va fărâme de adevăr prețios asupra împrejurărilor din Dobrogea la începutul sec. XIV și asupra vecinilor noștri de răsărit în acele vremuri.

Mai întâi vedem că centrul puterii tătărești, capitala Sultanului, nu se află în imediata noastră apropiere, ci departe încolo spre hotarele Asiei, pe la Volga ; iar stepele pontice, cu o populație foarte rară de nomazi, erau în stăpânirea unor „emiri“, ai căror supuși își creșteau numeroasele turme de oi și mai ales hergheliile de cai în largul câmpiilor ierboase. Numai pe malul Mării și mai ales în Crimeia, vechile cetăți comerciale, în care rolul principal îl jucau Gennvezii creștini, amintiau o viață europeană. Stepele își aveau privirile întoarse tot spre Asia și comerțul cel mai viu al Mongolilor nomazi, comerțul cu cai, se îndrepta către Iran și India, în afara Europei.

Ceeace ne surprinde însă în povestirea lui Ibn Batutah, este situația politică specială a Dobrogei în complexul statelor Europei răsăritene la începutul sec. XIV.

Se spune, anume, în această povestire, că *«orașul Baba-Saltuc (Babadagul de astăzi) ¹⁾ este cel din urmă pe care îl stăpânesc Tătarii»* ; că *„între el și începutul împărăției grecești sunt 18 zile de mers într'un pustiu în întregime lipsit de oameni. Din aceste 18 zile 8 le treci fără să găsești apă“* ; că la miazăzi de acest „pustiu“ prin care trebuie să înțelegem stepa Do-

1) Unde se află, după legendă, și mormântul acestui sfânt musulman.

brogei, se află cetatea bizantină „*Mahtuly*“ dincolo de care se ridică munții (Balcani); și în fine, că *principesa bizantină măritată la Tătari, este întâmpinată în această cetate de autoritățile bizantine civile și militare, precum și de rudele ei, care o conduc spre Constantinopol.*

9) Pentru înțelegerea acestor relațiuni, este nevoie să cercetăm puțin istoria.

Călătoriile lui Ibn Batutah în orient au loc între anii 1325-1349; iar călătoria prin Dobrogea cade cam prin anii 1334—1335.

Care erau împrejurările politice și etnografice la Dunărea de jos în această vreme?

Pe la 1334—35 descălecatul lui Dragoș Vodă din Maramureș în Moldova încă nu avusese loc. Dela 1241 încoaie Moldova se afla în dependență de Tătari, cari făceau adesea incursiuni peste munți; iar Țara Românească propriu zisă a Basarabilor, în acești ani, se întindea numai până la râurile Prahova și Ialomița¹⁾, dincolo de care, spre Moldova, stăpâneau de asemenea Tătarii. Mărturia lui Ibn Batutah vine să întregască aceste isvoare istorice, arătând că și nordul Dobrogei, până prin dreptul gurii Ialomiței, era tot sub Tătari, căci Babadagul este dat la 1334—35 ca ultimul oraș dinspre miazăzi stăpânit de aceștia.

Părțile răsăritene ale Munteniei, care în titlul lui Mircea apar sub denumirea „*spre părțile Tătărești*“, au fost eliberate de Tătari, împreună cu Moldova, abia în anul 1345—46, când Ludovic cel Mare, regele Ungariei, în unire cu Românii Maramureșeni conduși de Dragoș Vodă și cu Muntenii conduși de Nicolae Alexandru Basarab, porni acea expediție, care avu drept rezultat întemeierea voevodatului Moldovei pe de o parte, iar pe de alta extinderea voevodatului muntean spre răsărit.

Teritoriul dintre râurile Prahova—Ialomița și Siret se pare însă că n'a intrat dela început în directă stăpânire a Basarabilor Munteni.

El „era socotit ca aparținând (dela 1345—46 încoaie) regatului Ungariei“.

1) *Hurmuzaki-Iorga*: Docum. privit la ist. Românilor, XV, 1.—Vezi și *D. Onciul*: Mircea cel Bătrân, cuvântare comemorativă, București 1918, nota 5 p. 17—18.

„În 1347 se înființează aci episcopatul catolic de Milcov, sub protectoratul Ungariei, ca restaurare a fostului episcopat al Cumanilor (1228—1241), distrus de Tătari ¹⁾. În această parte, *circa metas regni Ungariae versus Tartaros* ²⁾ era posesiunea „spre părțile Tătărești“ din titlul lui Mircea. Aci, ținutul dintre gura Ialomiței și Siret, care la 1358 e arătat ca aparținând regatului Ungariei, se găsește la 1368 în stăpânirea Domnului Țării Românești ³⁾.

„Acest teritoriu a fost unit cu Țara Românească probabil îndată după eliberarea lui de sub Tătari, ca *feud unguresc*, cum el se prezintă și în titlul lui Mircea, unde e numit împreună cu „părțile de peste munți“, ca posesiune exterioară, în afară de „Țara Ungro-Vlahiei“ propriu zisă“ ⁴⁾.

Cum însă Ludovic cel Mare, regele Ungariei, a exercitat oarecare persecuții împotriva ortodoxilor din regatul său, se pare că acesta a fost motivul pentru care voevodul Bogdan din Maramureș își părăsește voevodatul său de peste munți și, luând în stăpânire Moldova, se proclamă Domn independent, în nea-târnare de Unguri. Probabil că tot atunci și teritoriul dela N. E. de Ialomița, denumit mai târziu „spre părțile Tătărești“, a intrat în directă stăpânire a Țării Românești, căci acest teritoriu este amintit la 1358, adică cu un an înainte de descălicatul lui Bogdan-Vodă din Maramureș, ca aparținând regatului Ungariei, iar puțin timp după aceea, la 1368, el apare în posesiunea Domnului Țării Românești.

Care era starea lucrurilor din Dobrogea în aceeași vreme?

Chestiunea se poate privi dintr'un întreit punct de vedere: *politic, religios și etnografic*.

Este clar că populația nu era omogenă. *Provincia era tocuită și de creștini și de musulmani*.

Prezența elementului creștin se dovedește dintr'o listă a posesiunilor Patriarhului din Constantinopol din anul 1320, în care

1) *Hurmuzaki - Densușeanu*. Documente I, 2, 4; cf. *ibid* I, 102-107, 429, 622

2) *Ibid.* I, 2, 216—217 a. 1374.

3) *Ibid.* I, 2, 144—145=XV 1—2.

4) *D. Onciul*: Mircea cel Bătrân, cuvântare comemorativă nota 5 p. 17—18 București 1918.

se pomenesc dealungul Mării Negre (și mai ales pe coasta Caliacrei) și la Dunăre, următoarele castele supuse Patriarhului: *Gerania* (=Dișpudac), *Cranea* (=Ecrene), *Cavarna*, *Caliacra*, *Kellia* sau *Lycostomion* (=Chilia Dobrogeană, din deltă, nu cea din Basarabia) și *Dristra* (=Silistra)¹⁾. Evident că o parte din populația acestor locuri de lângă ape vorbea grecește, iar în biserica Dobrogei se slujia pe atunci grecește. La 1340, (adică la 5 ani după călătoria lui Ibn Batutah prin aceste locuri și la 5 ani înainte de expediția Ungaro-Română contra Tătarilor) găsim la Vicina—unde, pe aproape de Isaccea, un episcopat grec, având în frunte pe «Smeritul Mitropolit (sic) al Vicinei și preacinstit Macarie», care dă făgăduială că nu-și va părăsi diecesă²⁾; iar la 1359, Patriarhul din Constantinopole trimite o scrisoare către Nicolae Alexandru Basarab, Domnul Țării Românești, prin care-l înștiințează că cedează rugămintelor sale și-l numește pe «p ea sfințitul Mitropolit de Vicina, chir lachint», ca arhieru al întregii Țări Românești³⁾. Acești episcopi de Vicina păstoriau, evident, nu numai țărmul drept al fluviului, aproape de delia ci și țărmul stâng din față, cuprinzând Muntenia răsăriteană. Relațiile bune între Tătari și Bizantini în această vreme, întărite și printr-o căsătorie de care dă mărturie Ibn Batutah, erau de natură a înlesni această păstorire bizantină pe ambele maluri ale fluviului, ce se aflau, până la 1345, încă sub Tătari. Acest episcopat de Vicina era un episcopat grec de concurență, ridicat împotriva scaunului mitropolitan din Silistra, care era acum în posesia Țarilor bulgari⁴⁾; dar dela 1347, când se reînființează episcopatul catolic de Milcov sub protectoratul Ungariei, el își avea un rol mult mai însemnat și anume acela de a păstori pe ortodoxii din pînourile liberate abia de doi ani de sub Tătari și a-i feri de propaganda catolică, care prindea rădăcini dincoace de Carpați. Nouă ni se pare că nu e o simplă coincidență faptul că tocmai în anul 1359, anul scuturării protectoratului ungar

1) *Miklosich-Muller*: *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, I, 95; *Hurmuzaki-Iorga*: *Docum.* XIV, 1.

2) Pentru Luca, episcop de Vicina în aceeași epocă, vezi *Pachymeres* ed. Bonn II p. 377. *Hurmuzaki-Iorga*: *Docum.* XIV, I.

3) *Hurmuzaki-Iorga*: *Docum.* XIV, 1.

4) *Iorga*: *Drepturi naționale și politice ale Românilor în Dobrogea*. Vezi *Analele Dobrogei* An. IV No. 1.

asupra Moldovei de către Bogdan Voevod – mitropolitul de Vicina trece ca arhieru al Țării Românești, după însăși cererea Domnului Țării. Probabil că tot în acest an regiunea denumită mai târziu în titlurile lui Mircea „spre părțile tătărești” trece și ea în directa stăpânire a Muntenilor, scuturând de asemenea protectoratul unguresc și că, din moment ce un episcop dobrogean de Vicina e numit Mitropolit al Țării Românești, prin însuși acest fapt s’a pecetluit o mai strânsă legătură între ambele maluri ale Dunărei, care a precedat sau, poate, chiar a atras după sine și stăpânirea politică a părții nord-vestice dobrogene; poate că chiar din acest an, 1359, Domnul Țării Românești stăpâna și teritoriul acestui episcopat din nordul Dobrogei, după cum stăpâna și regiunea limanelor basarabene, care dela acest Nicolae Alexandru Basarab și-a luat denumirea de Basarabia.

Prezența elementului grecesc în orașele de lângă apele Dobrogei nici nu poate fi pusă la îndoială în urma acestor mărturii precise ale aceluia timp. Dar în această provincie, mai ales prin sate, trebuie să mai fi locuit și Români, despre cari avem atâtea dovezi mai vechi, începând încă din sec. XI.

Am adunat într’un alt studiu ¹⁾ unele din aceste dovezi, arătând că, în anul 1253, călugărul minorit Wilhelm de Rubruquis, călătorind într’o misiune la Tătarii ce ocupase a de curând stepele Ucrainei, numește țara dela gurile Dunărei spre miazăzi „Valahia, care este țara lui Asan”, în deosebire de Bulgaria, care vine mai spre apus; că, în timpul imperiului latin de răsărit (1204—1261), cronicarul francez Geoffroy de Villehardouin numește Balcanii răsăriteni „munții Vlahiei”, „la montagne de la Blaquie”, iar țara dela nord de acești munți „Vlahia”, „Blaquie”, țară locuită de Vlahi „li Blac del país”, și tot „țara Vlahiei” „terre de Blackye” o numește și cronica anonimă în dialect de Valenciennes; că pe la 1188, Ansbertus, cronicarul cruciadei lui Frideric Barbarosa face deosebire între Bulgaria și teritoriul de „către Dunăre, unde se varsă în Mare” și în care el știe că „stăpâna un oarecare Român Calo-Petro și fratele său Crasian împreună cu supușii lor Româzii”; că Nicetas Choniates, croni-

1) Arhiva Dobrogei, Vol. II, 1919: pag. 48 și urm: Nume vechi ale Dobrogei.

carul bizantin, un martor ocular, știe că la nordul Balcanilor locuia o populație agricolă de Români, când afirmă că împăratul bizantin, în expediția contra lor, „dând foc secerișului strâns în snopi și ademenit de vorbele îșelătoare ale Valahilor, cari i s'au înfățișat“, n'a mai luat nici o măsură coercitivă, ci s'a întors înapoi în capitala sa; că înfine unele isvoare bizantine pomenesc pe Români în Dobrogea, pe la Anchialos lângă M. Neagră și chiar în sudul Balcanilor, pe la Vizya, la anii 1095, 1164 și 1284; iar cronicarul Cinnamus, vorbind de expediția lui Manuil Comnenul în contra Ungurilor la 1166, adaogă că armata bizantină care trecu Dunărea prin Dobrogea în Moldova, era alcătuită „mai ales dintr'o imensă mulțime de Vlahi, despre cari se zice că sunt coloni din Italia“.

La toate aceste mărturii, vom mai adăoga aci o nouă mărturie de la începutul sec. XIV, care, deși nu are valoarea izvoarelor directe, oficiale, sau ale unor martori oculari, totuși poate fi utilizată și poate arunca o dâră de lumină asupra chestiunii noastre. Aceasta mărturie o găsim la geograful arab *Abulfeda*, în a cărei operă *Tacuyin Alboldan* (Tabloul sinoptic al țărilor), apar câteva știri asupra orașului *Isaccea*. Iată și pasagiul (tom II, partea I, pag. 316, § 21): „*Isacdji* (Sacdji). După *Athoual* 48°, 37' long și 50° lat. *Isacdji* e un oraș din țara Valahilor (*Al. Ualac*) și atârnă de Constantinopole, în al șaptelea climat. E un oraș de mărime mijlocie. E așezat într'o câmpie, aproape de locul unde Dunarea (*Thona*) se varsă în M. Neagră, nu departe de marginea muntelui Cașca-dagh ²⁾. *Isacdji* e la aproape 5 zile de părtare de Ackerman – (Cetatea-Albă), iar între *Isacdji* și Constantinopole sunt aproape 20 zile pe uscat Cea mai mare parte dintre locuitori profesează islamismul.

Trei adevăruri putem scoate din acest pasaj. ¹⁾ că în Isaccea

1) *Abulfeda* trăiește între anii 1273—1331. Născut în Damasc ajunsese prinț de Hamat, Marra și Bârin. Sultanul din Cairo i-a oferit și lui titlul de Sultan. Opera sa «*Geographie d'Aboulfeda*» fu tradusă în l. Franceză din l. Arabă de M. Reinaud și Stanislas Guyard.

2) Prin Cașca-dagh înțelege Carpații, căci vorbind în altă parte de Dunăre (*Thona*) spune că acest fluviu străbate un munte Cașca-dagh (=munte dificil! deci Carpații la Porțile de fier!) că departe mai multe neamuri de necredincioși, precum: Valahi, Madjari, Serbi și alții și că Dunărea (*Thona*) se varsă în Marea Crimeei mai la nord de orașul *Sacdji* din provincia Constantinopolei.

locuiesc pe lângă creștini și musulmani; că Isaccea e un oraș în imperiul bizantin, de de oare ce atârnă de Constantinopole și că țara în care se află se numește „țara Valahilor“¹⁾.

Abulfeda moare în 1331 în vârstă de 58 ani. Informațiile sale privesc, prin urmare, împrejurările dela sfârșitul sec. XIII și începutul sec. XIV și nu contrazic întru nimic datele câștigate din alte izvoare istorice.

Că în Dobrogea, în prima jumătate a sec. XIV, pe lângă Români și Greci mai locuiau și Musulmanii (Tătarii), ne-o dovedește, pe lângă mărturia despre Isaccea a lui Abulfeda, mărturie anterioară anului 1331, când moare acest geograf arab, dar și mărturia călătorului Ibn Batutah, care, vorbind despre orașul Babadag la anul 1334—35, spune că acesta „este cel din urmă pe care-l stăpânesc Tătarii“ și că între el și începutul împărăției grecești se întinde o stepă fără apă, în care a călătorit 18 zile

Aceste două știri se coroborează cu mărturia lui Sarnicki care afirmă că din cauza deselor *incursii* ale Tătarilor în Podolia, marele principe al Litvaniei, Olgerd, îi bătu pe aceștia la gura Nistrului în anul 1333 (prin urmare 2 ani înainte de călătoria lui Ibn Batutah prin Babadag) și că trei șefi tătari, Kadlubeg, Ka'zibeg și Dimitrie se refugiară atunci în Dobrogea²⁾

Între timp, prin urmare, care era situația în Dobrogea în ajunul descălecatului Moldovei și a expansiunii Țării Românești spre gurile Dunărei. E clar.

Din punct de vedere religios, avem un episcopat grec la Vicina, în atârnare de Patriarhul din Constantinopole. Acest episcopat păstoria nu numai pe creștinii din Dobrogea de nord dar și pe cei de peste Dunăre, din ținuturile numite în titlul lui

1) «Țara Valahilor» a lui Abulfeda nu trebuie interpretată în sensul că la începutul sec. XIV Valahii din Țara Românească ar fi stăpânit Dobrogea politiceste, căci arabul spune că Isaccea atârnă de Constantinopole, deci de imperiul Bizantin; ci trebuie să înțelegem că Dobrogea a fost pe vremuri stăpânită de Valahi și că e locuită de Valahi. Sensul acestui pasaj, rezultă și din următoarele rânduri ale lui Abulfeda: «Ternovo este un oraș din Țara Vlahilor, în al șaptelea climat. Oamenii ce-l locuiesc sunt necredincioși și aparțin poporului ce se numește «Valac». Se mai numesc și «Al-borghal», Bulgari, fiindcă populația orașului era alcătuită din Români și Bulgari. E o amintire din vremea Asanestilor. Vezi și Rubruquis: «Valahia lui Asan».

2) Sarnicki: Annales p. 1134. Comentariu în Hammer; Goldene Horde p. 297. Vezi și N. Iorga: Chilia și Cetatea-Albă p. 38.

Mircea „spre părțile tătărești“. În anul 1359, mitropolitul Iachint din Vicina trece ca Arhiepiscop în Țara Românească. — Castelele : Gerania, Oranea, Cavarnea, Caliacra și Chilia dinsprea latura M. Negre erau posesiuni ale Patriarhului din Constantinopol. La Silistra, în afară de castelul pomenit al Patriarhului, era o mitropolie bulgărească.

Din punct de vedere etnografic, nordul Dobrogei se arată a fi locuit de o populație mixtă : dintre creștini, Români, Grecii, și poate și alții, iar dintre musulmani, Tătarii, mai ales spre răsărit, fiind pomeniți la Isaccea și Babadag.

Din punct de vedere politic, vedem că nordul provinciei e stăpânit de Tătari, ca aliați și înrudiți cu Bizantinii ; stepa (prin jud. Constanța) este descrisă ca fiind mai mult pustie, în orice caz cu o populație foarte rară ; iar mai spre sud, unde în curând va apărea Dobrotici ca despot bizantin, se arată a fi teritoriu bizantin, cu funcționari și armată bizantină. N'am putea indentifica, pentru moment, ce oraș din nordul Balcanilor ar corespunde celui Mahtuli, pomenit de Ibn Batutah, unde principesa bizantină măritată la Tătari este întâmpinată de autoritățile împăratului din Constantinopol. De la Silistra spre apus se întindea Bulgaria decadenței de după Asanești.

La 1345 se petrece un mare eveniment la Dunărea de jos, este expediția ungaro-română în potruva Tătarilor. În acest an își ia ființă voevodatul Moldovei lui Dragoș-Vodă Maramureșanul ; iar ținutul dela răsărit și miazănoapte de râurile Prahova și Ialomița sunt liberate de Tătari și încorporate de Țara Românească, probabil ca feud unguresc. La 1359, Moldova ajunge independentă, sub Bogdan-Voevod ; Muntenia intră în stăpânirea directă a ținutului numit mai apoi „spre părțile tătărești“, iar Dobrogea, după alungarea Tătarilor peste Nițtru, pierde legătura cu aceștia, fie politică, fie etnică și, prin numirea mitropolitului de Vicina ca Arhiepiscop al Țării Românești la 1359 intră în legături mai strânse cu aceasta, nu numai religioase, dar, pe cât se pare, și politice. Sudul Dobrogei, stăpânit de Bizantini, este încredințat puțin mai târziu guvernării lui Dobrotici, în calitate de despot bizantin și rudă a împăratului din Constantinopol.

C. BRATESCU

UN ALT ABATE ITALIAN LA NOI IN ȚARĂ:

DOMENICO ZANELLI ȘI RELAȚIUNEA SA DIN 1841

1. Spunem „un altul”, de oarece și înainte și după Zanelli, nenumărați au fost misionarii catolici cari au stat în țara noastră (ori au cunoscut-o doar în trecere), ca apoi să publice impresiunile călătoriei lor.

Omițând epoca mai veche și adresându-ne bibliografiei veacului al XVIII-lea, vom întâlni, într'adevăr, patru abați italieni cari, după părăsirea țării Românești, au lăsat asupra ei scrieri demne de toată atențiunea. Aceștia sânt: *Raicevich*, care în 1782 tipări o serie de „Osservazioni” asupra țării românești ⁽¹⁾; *Lionardo Panzini*, fost preceptor al fiilor lui Alexandru Ipsilante, tot în a doua jum. a aceluși secol ⁽²⁾; *Domenico Sestini*, chemat de Ipsilanti în același scop, dar îndemnat spre țara noastră și de preocupările lui de botanist și numismat—autor a câtorva jurnale de călătorie dela Constantinopol la Viena prin, București și Transilvania; ⁽³⁾ în fine acel *Boscovich* care străbătând Moldova întâmplător, în 1762, lăasă poate cea mai vie și mai interesantă relațiune de călătorie, fără a

1) O semnalează N. Iorga în «Histoire des Roumains et de leur civilisation» Paris, 1920, I-a ed. pag. 218. Cfr. și *Dora D'Istria* Rivista orientale, Firenze, 1868.

2) Cfr. Nino Cortese, La Valacchia durante il principato di A. Ipsilanti' in *L'Europa Orientale*—Roma, II, 1922, No. 3, pg. 159 șgg.

3) Cfr. N. Iorga în Arhiva Soc. Științifice și Literare «Iasi» IV, pg. 571 urm, R. Ortiz, Per la storia ecc. pg. 128—142 cu respectiva bibliografie.

putea întrece însă pe *Del Chiaro*, pus în condițiuni cu totul speciale. ⁽¹⁾

Raicevich, Boscovich, Panzini cași Sestini — au fost abați—deci preoți. Dar preoți cași *Metastasio* ori... *Da Ponte*: abatele italian din epoca arcadică e ceva cu totul special, așa că ne dăm seama din capul locului de ce scopul ori mai bine zis prilejul călătoriei lor prin meleagurile noastre n'au fost chestiunile religioase.

Odată cu secolul XIX-lea, lucrurile se schimbă: Orânduirea așezămintelor catolice din Moldova-Valahia a fost un punct constant în programul de activitate orientală a Vaticanului.

Iată de ce preoții catolici trimiși la noi după 1800 au un scop precis, strict religios: să studieze starea de spirit a ortodoxilor „schismatici” și să refere asupra posibilităților de conversiune la catolicism a Românilor.

În acest scop a stat la noi abatele Zanelli despre care ne ocupăm aci, cercetându-ne țara în lung și în lat, dela Galați la București, dela Giurgiu la Orșova; în acelaș scop ne-a vizitat în două rânduri călugărul dominican *Vincenzo Vannutelli*, dedicând o serie întreagă de scrieri în legătură cu ortodoxismul nostru ⁽²⁾; cu aceleași intenții vor fi venit la noi atâția alți călugări și preoți catolici, de cari însă nu ne putem ocupa, de oarece nu toți au scris ori au publicat impresiunile lor de călătorie în așa fel ca ele să constituie documente culturale de oarecare însemnătate, fie pentru istoria noastră din veacul trecut, fie penrru reconstituirea legăturilor dintre Italia și România.

Un ziar de călătorie propriu zis, nici *Domenico Zanelli* nu-l are. În schimb, a publicat o serie de note luate la fața locului.

Aceste note au apărut într'o revistă ilustrată din

1) Pentru *Boscovich* apud *Iorga* și *Ortiz*, op. cit.

2) Un bogat rezumat din relațiile călătoriei lui *Vanutelli* prin Moldova, a dat *Dott. M. A. Silvestri* în «*Romania*». Roma, II, 1921 No. 22-23 și III, 1922 No. 1. O dare de seamă asupra acestor articole, vezi în «*Viața Românească*» XIV, 1922, No. 5, pg. 303.

Roma în 1841 - 42 : „*L'Album, giornale letterario e di Belle-Arti*“ ⁽¹⁾ — un fel de „magazin“ englezesc, cu vădite înclinări catolice și pusă sub direcțiunea unui *Giovanni de Angelis*.

Cele trei articole, care constituie relațiunea, au apărut în trei fascicule consecutive; la al doilea se vede incisiunea pe aramă, care reprezintă Mitropolia din București.

Înainte de-a trece să înșirăm datele pe care ni le transmite Zanelli cu privire la Valahia în 1840, vom spune câte-va cuvinte despre autor—acele puține cuvinte pe care le poți consacra unui oarecare abate, lipsit de „biografie oficială“.

Din acel „mare magum“ de erudițiune eclesiastică ce este Dicționarul lui *Moroni* ²⁾ aflăm că Zanelli era de loc din Cremona și că tocmai pela 1840, când publică articolele asupra Valahiei, ajunsese în mare trecere la Curtea Vaticană, desfășurând o intensă activitate de publicist și de orator sacru.

Scrierile sale sânt dedicate mai ales educației publice și propagandei catolice în Orient. Opera sa cea mai tainică pare a fi istoricul Bibliotecii Vaticane, publicat la Roma în 1857 ⁽³⁾; iar în legătură cu ce ne interesează pe noi, vom aminti că după 1840, Zanelli ajunsese director al gazetei romane *Il giornale di Roma*, în care, tocmai la acea dată, vedem apărând o serie de articole relative la Români—și despre care ne vom ocupa în altă parte. Tot în această ordine de idei, articolele închinete nouă vor căpăta un deosebit relief, aflând că Zanelli se specializase în problema orientala; tot lui i se datorește un lung articol asupra instrucției publice din Grecia, publicat în același *Album* din 1844 (fasc. 37).

2) După această sumară introducere credem mai nimerit ca orice să reproducem notele abatelui Zanelli, transcriindu-le în întregime acolo unde pasagiile ni se

1) An. VIII, Fasc. 38 pg. 298 sg; fasc. 41 pg. 321 sg; fasc. 50, pg. 394 sg.

2) Venezia, 1849 sg. în 102 volume. Pentru Zanelli cfr. Vol. 12 140; 32—100; *passim*.

3) La Biblioteca Vaticana dalla sua origine fino al presente, storia scritta da Domenico Zanelli. Roma 1857.

par mai suggestive și dând simplul lor conținut acolo unde autorul repetă lucruri știute de la alți călători italieni anteriori. Pentru mai mare exactitate vom menține distribuția materiei, așa cum o aflăm în original.

a) Știri istorice.

După ce declară categoric că Moldova și Valahia nu-s decât părți din vechea Dacie, amintește campaniile lui Traian și colonizarea provinciei.

„Iar ca monument al stăpânirii romane în aceste părți există ¹⁾ încă urmele unui pod, pe care Impăratul Traian puse să-l zidească lângă Severin de-a curmezișul Dunărei; multe medalii găsite pe ici pe colo ²⁾ și limba actualmente vorbită, care are multe asemănări cu cea latină, după cum vom explica mai târziu ³⁾).

Pentru moment ajunge să amintesc că poporul, dând bunăziua ori primind-o, obișnuște să spună *frater* (sic) și *Zara romanesca*, (țara romană [sic]), se numește de obicei această țară“.

Trecând la năvălirile Barbarilor, și la așezările Hunilor lui Atila prin Dacia, riscă o părere pare-se personală în chestia așezării Slavlor :

„Din veacul al șaptelea până într'al noulea, Dacia fu ocupată de Bulgari și de Slavi, sub cari, după părerea unora, țara fu chemată Valachia, poate din cauză că romanii erau cunoscuți doar cu numele de Vlacchi. Dar de oarece această părere n'are fundament istoric și de

1) După cum vom vedea, Zanelli făcu drumul dela Giurgiu la Orșova, pe Dunăre. Nu-i lipseau decimijloacele de investigație directă.

2) Vesti găsite în relațiunile abateului Sestini, fost la noi cu scopul de a colecționa monezi romane. Vezi în *Viaggio. per la Valachia, Transilvania. Ungheria fino a Viena*, Firenze, 1815 F-III Magheri.

3) Recunoscând latinitatea limbei noastre, Zanelli reia o veche tradiție a tuturor italienilor cari s'au ocupat de noi, dela Boscovich, Sestini și Del Chiaro, până la Umanistii din sec. XV, de tipul S. E. Piccolomini. In acest sens, cf. interesantul articol al lui E. Sabbadini, Quando fu riconosciuta la latinità del rumeno, în *Atene e Roma* Firenze XVIII, 1915, No. 195—6 pg. 83 sg.

oarece încă cu mult înainte încetase stăpânirea romană, se pare că alte popoare s'au suprapus mai înainte ca Dacia să fi luat actualul nume de Valacchia¹.

Ajuns la sec. XIII-lea, amintește legenda fondării Principatelor prin vitejia a «doi căpitani slavi» *Raddo Negro* și *Bogdan* — și trece să înșire toate luptele dintre Turci, Unguri, Valachi și Moldoveni — până în sec. XVII-lea. Reținem însă simpatia cu care vorbește de *Mihai-Viteazul*¹) pe care-l numește „*uomo di elevati sensi*” și generalisim al Împăratului Rudolf II-lea :

„*Așa a putut Valacchia să respire aer mai liber dar puțină vreme, căci liberatorul său, Principele Mihai, stăpânit de ambiția de-a uni la țara sa și Moldova — fu ucis în 1601 de un călău al lui Basta, general din oastea împărătească. Jalnică este soarta unei țări, atunci când e osândită de destinul cel protivnic, să cadă din nou în stăpânirea celui ce fusese isgonit prin silințe desnădăjduite ! Și așa a fost soarta Valacchiei care se văzu nevoită să plătească apoi un tribut și mai mare*”.

Amintește apoi celelalte încercări de emancipare de sub jugul turcesc — în special aceia a lui *Michnè* (sic) — introducerea principilor fanarioți — (cu respectivele înțepături la adresa Grecilor pe cari nu-i poate suferi — bine înțeles — din cauze religioase) — și spune că dela 1714 la 1796, Valahii au ucis 13 prinți fanarioți, nemai putând îndura asuprirea lor. Apoi :

„*Cel dintâi grec trimes să cărmuiască Valachia în calitate de Voevod, a fost Nicolo Mavrocordato il Nerone della Valacchia. Dânsul era feciorul lui Alexandru, al acelui om prea înțelept și care fiind învățat mare într'ale științei, pe care-o învățase la Universitățile din Pavia și din Padova — a fost al doilea interpret pe lângă Poarta Otomană, — slujbă ocupată mai înainte de către un renegat european...*”

1) Din acest punct de vedere, izvoarele lui Zanelli nu pot fi opere ca aceia a lui *Spontoni*, în care Mihai este ponegrit cu intenția de-a face plăcere lui Basta.

Pomenește în fine și de protectoratul Rusiei—demascând adevăratele intenții ale Țarilor de-a pune stăpânire pe Principate și dă puține date asupra stării de lucruri dintre 1834 – 40.

b) Bucureștii pela 1848.

Al doilea articol începe cu o serie de date geografice asupra Țării Românești în mare parte luate din scrierile cunoscutului geograf italian *Adriano Balbi*. Așa, spune că suprafața e de 21.600 mile pătrate; sunt 22 orașe, 15 târguri și 3560 de sate „care în definitiv nu-s decât niște păcătoase cocioabe de scânduri în mijlocul unor șesuri întinse, părăginite de cele mai multe ori”. Trece apoi la descrierea capitalei pe care o locuise și asupra căreia dă date cât se poate de interesante. Iată de ce vom reproduce în *extenso* această parte:

„Numele de *Bucarest*, înseamnă oraș al plăcerii... Fu zidit de urmașii lui Raddo-Negro, așa că nu-i oraș vechiu. Se află într'un șes deschis și frumos, pe malurile *Dumbovitzei*, râu însemnat pentru peștele cel bun și pentru dulceața apei sale, cum spune proverbul popular ce se aude în gura locuitorilor: *Dumbovitza apa duce* (sic): *ci ne* (sic) *bee, non se adduce* (sic) adică „Dumboviza acqua dolce: chi la beve, non piu si diparte” (pg. 321).

„Orașul *Bucarest* are aspect de sat mare; pe ici pe colo, casele sunt despărțite între ele prin grădini nesfârșite. Luând ca model acest oraș, poți fixa limita dintre orașele orientale și cele occidentale; de oarece *Bucureștiul* are ceva și din primele și din secunde; are cam 6000 de case zidite pe unde-a apucat fiecare, fără nici o sistemă, în așa hal că, alături de un frumos palat vezi o magherniță de scânduri; iar din această cauză orașul ia un aspect puțin satisfăcător”.

„Dintre edificiile publice, predomină asupra celorlalte *Palatul locuil de Principele domnitor*, palat ce-a fost refăcut pe ruinele celui ars în 1803; apoi *Turnul de*

foc, pe a cărui culme stă zi și noapte un paznic ca să scruteze orașul, dând de veste când s'ar aprinde vre-o casă; apoi *Biserica Melropolitană* așezată pe un deal, de unde privirea se rotește în chip plăcut peste orașul din vale și peste o câmpie întinsă și lipsită în cea mai mare parte de vegetație. Biserica are o înfățișare elegantă, iar pe acoperiș se văd trei turle frumoase și o cupolă—toate acoperite cu metal vopsit în verde; are apoi trei navate, dar destul de strâmte și prea încărcate cu zorzoane; *pridvorul* este elegant și a fost de curând zugrăvit a fresco; dar acele picturi satisfac prea puțin privirea.

În afară de catedrală, Bucureștiul are alte 60 de biserici care sunt zidite toate după același tip arhitectonic și au toate, alături, casele în care stau preoții. Există și o biserică protestantă, o sinagogă și o biserică catolică care stă sub imediată protecție a Consulatului austriac. Alte clădiri de oarecare importanță în București mai sunt: *Spitalul* fondat în 1835 de Doamna Brancovana (sic) în care pot încăpea la 60 de bolnavi; Casa în care stă *Consulul Austriei*, Camera reprezentanților și *Colegiul Sfintei Sava* (sic). De altfel, unde te 'ntorci, zărești dărămături de bordeie, date la pământ din porunca ocârmuirii ca în locul lor să se zidească palate mai arătoase. Totuși, unele cartiere sunt elegante, străzile bine pavate, având case încăpătoare și prăvălii care expun, în ferestre frumos gătite, tot felul de mărfuri aduse mai ales din Rusia. Există și un bazar unde se văd dughene bine așezate și care noaptea sânt închise cu obloane de fier.

Ulița principală a acestui oraș este cea a „*pagonomochi*”-ilor în care — mai ales în zilele de sărbătoare — vezi o mare mișcare de calești cât se poate de luxoase și pe care boerii din București, amatori de un lux care prea adesea trece de puterile lor,¹⁾ le aduc din

1) Luxul boerimei noastre a devenit proverbial pentru toți italienii cari s'au ocupat de noi. Pe lângă romanul lui G. Prati („*Armando*”) cfr. articolul nostru „*Tommasio și Românii*” în rev. ROMA (III 1923 No. 1—2 pg. 11).

Germania ori dela Petrograd. Celelalte străzi, în general, sunt murdare, fără de caldarâm; șiroaie de apă infectă și mocirloasă curg pe ele, în vreme ce altele sunt acoperite la mijloc cu scânduri groase și lungi pe sub care se scurge apa, prin niște canale înguste și care de-opotrivă scot un miros că-ți vine să verși și mațele din tine.

„Piețele sunt puține, iar cele ce există—par lipsite de orice pitoresc; pe una din ele se va ridica în curând o statuie de marmoră a lui Kisselef, drept semn de recunoștință pentru numeroasele binefaceri pe care acest viteaz general rus le-a adus Valacchiei câtă vreme a cărmuit-o în numele Rusiei. *Hotelurile din București* sunt taverne păcătoase și în care călătorul se găsește destul de prost. De câți-va ani s'a deschis acolo un *hotel elegant, condus de un francez*, unde găsești odăi comode și curate și un tratament convenabil: acest local servește și de *Casino*. *Cafenelele*, afară de câteva, în care găsești ziare și biliard, sânt de moda turcească: toate înegrite de fumul ce, neîntrerupt, iese din sutele de lulele pe care le vezi de—a una în mâna mușterilor și cari, ca niște automate, stau toată ziua pe băncile cele unsuroase ale cafenelei. Există un *teatru* mic de tot pentru *Comedia nemțească* și un *altul* pentru *Comedia franceză*, după care *Valacchii* se dau în vânt, dat fiind că *educatia lor este complectamente franceză*. Locurile de întâlnire în zilele de sărbătoare sânt: *Cherestrevu* (sic) care se află cam la o milă afară din oraș și unde nu se văd decât boeri și unde nu se aude altă limbă afară de cea *franțuzească*; apoi—grădina care se află lângă *Dumbovitza*, unde sunt și *locuri de făcut baie*, dar tare murdare; aci, în fiecare *Duminecă*, plătind la intrare câți-va gologani, locuitorii pot petrece, ascultând o *muzică militară*, dansând ori dându-se în călușei. În aceste două grădini vei găsi foarte mult lux; toți sunt îmbrăcați după *moda europeană*; se vede mare risipă de bani în livrelele slugilor, în rochiile femeilor și în hamurile cailor. Nespus de multe sunt caleștile boerești ca și trăsurile puse la dispoziția oricui vrea

să se folosească de ele. Bucureștii are o populație de 75.000 locuitori¹⁾, dar nu mi-a fost dat să văd un cerșetor de meserie; lumea nevoiașă este prost îmbrăcată și flămândă. Există câteva *așezăminte de binefacere*, printre cari două spitale: cel amintit, condus de un *medic italian* numit *Issato* (sic) și cel al militarilor. Pentru *instrucția publică*, în afară de Colegiul Sfintei Sava, zis curent și „Liceul”—există și câteva *pensionate private*, școlile lancastriene, o *bibliotecă* cu 7000 volume, un *Muzeu de Științe Naturale* și un *Seminar* pentru instruirea tineretului bisericesc.

...Orașul Bucurest e foarte comercial; acolo își au reședința *Consulii* Puterilor streine; sub actualul *Principe*, *Bucureștiul* se face din ce în ce mai frumos, așa încât n'or să treacă prea mulți ani și va fi unul din orașele cele mai importante din Orient“.

c) Alte orașe din Muntenia

Trece să se ocupe în special de *Braila*, pe care-l consideră drept cel mai activ port al țării; spune că în 1828 fusese asediat și prădat de Ruși; în genere, îi face impresia unui oraș cât se poate de sărăcăcios: „Toate casele sunt de lemn, iar bisericile la fel; cea mai mare din toate e a Sf. Nicolai, zidită în mijlocul unei piețe, de actualul *Impărat al Rușilor*, față de care, preoții greco-schismatici au cea mai mare venerație“.

Despre *Tergovitsch* vorbește foarte puțin și constată că decăzuse complet dela strămutarea reședinței domnești; *Craiova* o socotește așezată la poalele munților, lipsită de orice interes. Despre *Giurgiu* iată ce însemnează: „În acest oraș nu se vede nimica ce-ar putea merita atenția călătorului; eu am stat acolo trei zile (pe care câte zile oiu avea n'am să le uit) ca să aștept vaporul „*Pannonia*“ cu care m'am dus până la Orșova“. Nu omite apoi să refere dispoziția tratatului din 1834,

1) În text se cetește *settacinque mila*; evidentă greșeală de tipar.

prin care Turcia era obligată să dărâme întăriturile din Giurgiu).

d) **Climă, sol, produse.** etc.

Vorbind mai întâi de frigul și căldura excesivă, de crivățul ce băntuie la începutul iernei și aduce zăpada, Abatele spune că în timpul iernei frigul se menține între 10—15 grade sub zero, în vreme ce vara—căldura atinge 22, deși noaptea e totdeauna friguroasă. „Aerul e sănătos, din care cauză *bolile sunt puține*; cele mai obișnuite sunt frigurile intermitente și cele „biliose“. În ce privește *numărul locuitorilor*, dă citra de 2 milioane și spune că din 1837 populația a crescut cu 200.000.

„Cu toate acestea, *Moldova este cu mult mai populată*, ținând seamă de suprafață.“ Se ocupă apoi de sol și de floră—amintind grânele cultivate, copacii mai des întâlniți; ; spune că sarea este unicul produs al sub-solului; dă o listă de animalele domestice cele mai numeroase precum și a celor de vânat; nu omite nici păsările de curte și de vânat, lăcustele care sunt ruina grânelor și țânțarii de pe malul Dunărei pe cari-i socotește drept chinul bieților Valachi. Din această parte, reproducem următoarele rânduri referitoare la berze:

„Printre păsări, dețin primul loc berzele, pe care le vezi făcându-și cuibul pe toate casele, atât sunt de numeroase; acolo sunt socotite drept păsări aducătoare de noroc, astfel că nimeni nu le atinge“.

e) **Forma de guvernământ**

În baza tratatului din 1834, încheiat între Turcia și Rusia, Muntenia se guverna pela 1840 în mod constituțional, având un prinț autohton, ales de o adunare națională, compusă din 50 boieri de rangul I-iu, din 60 de al II-lea rang, din doi episcopi diocesani și din doi deputați de fiecare județ, plus din delegații orașelor.

Ospodoros-ul (sic) care, pe când se află Zanelli la

noi, era Alexandru Ghica, conducea țara sfătuit de-o Adunare în care intrau prelații și boerii; dă, cu amănunte modul cum era înjghebată această adunare).

f) Legislații

Deși imperfectă față de legislația occidentală, Zanelli constată că cea românească se perfecționase mult; în 1818 se promulgase Codul căruia i s'au adus neconținute modificări; legile civile fuseseră deduse din Pandecte și din Codul Napoleon; Codul de Comerț era pur și simplu tradus după cel francez. Urmează o dată importantă de legislație penală:

„De câtă vreme domnește Principele Alexandru Ghica, nimeni n'a mai fost osândit la moarte; de aci unii au voit să deducă cum că în Valachia pedeapsa cu moartea ar fi fost abolită; de fapt, aceasta provine din faptul că pedeapsa capitală, pronunțată contra unor anumiți delicvenți, s'a schimbat în închisoarea pe viață ori în munca silnică”-

Se găseau închisori la București, Giurgiu și Craiova; crime se făceau puține, tâlhării aproape de loc — aceasta datorită străduințelor depuse de Kiseleff ca să civilizeze pe Români.

g) Prințul Alexandru Ghica

Fusese educat în Germania și Franța; om cât se poate de cumsecade; își iubia mult supușii, lucrând pentru binele lor; a înființat la București multe școli lancastriene, un spital, o casă pentru lehuze și o altă pentru prostituate. Apoi:

„Iubitor al Literelor și Artelor, îndeamnă și protejează pe cei ce le cultivă; pe unii artiști îi ține pe chelluiala sa în străinătate, pentru ca acolo să învețe Artele și meșteșugurile și pentru ca în urmă, cu ele învățate să fie de folos nației”-

În altă ordine de idei, acuză pe Ghica de servilism

tață de Țarul Rusiei și afirmă că el era lipsit de fina prevedere a Prințului Moldovei (Mihail Sturza) decât care era și mai sărac.

h) Administrația și Finanțele

Dă următoarea statistică: 18 districte, 22 orașe, 15 târguri, 3650 sate. Se ocupă apoi de conducerea județelor, plășilor și comunelor. Relativ la consiliul municipal spune că se compunea din cetățeni cari trebuiau să fie posesori a cel puțin unui imobil în valoare de 2800 franci; erau numiți de o comisie alcătuită din nobili și din proprietari a cel puțin unui imobil în valoare de 800 fr. În privința finanțelor, dă o listă a impozitelor din care se adunau veniturile anuale ale Statului: sistemul censitar este cât se poate de lămurit expus în aceste note ale abatelui italian. Cu această ocazie dă o serie de date statistice; astfel: ocnele de sare produceau circa 12.000.000 oci pe an, din care ajungeau 4.000 000 pentru nevoile interne. Pentru importul obiectelor din afară se plătia un 30%.

„Cu chipul acesta Statul avu în 1827 un venit de 14,633,118 piastre iar în 1840, de 19.500.000; care sumă servește să se plătească tributul anual de 1.400.000 plăștri Marelui Sultan și să se acopere cheltuelile națiunei, care acuma sunt totdeauna mai mici ca venitul; cu chipul acesta, ne mai existând nici o datorie publică, față cu atâtea rele îndurate, în fiecare an rămâne un plus întrebuințat la *înfrumusețarea Capitalei și la executarea lucrărilor de obștească folosință*“.

i) Miliția națională

Intreaga oștire numără 5000 soldați cu 4 regimente de infanterie și 1 de cavalerie. Un regiment are două batalioane—4 companii, fiecare cu 100 soldați, un căpitan, doi locotenenți și un ofițer (sic). *Solda* unui soldat: 8

piastre pe lună în afară de întreținere; solda. ofițerului: 7 ducați de aur; a căpitanului 15; a maiorului 30; a colonelului 60; a generalului (care era și ministru de război) 100.

Fiecare comună era obligată să furnizeze un număr dat de oameni pe cari-i angaja ori îi lua cu sila—plătind însă o despăgubire după cei 6 ani de serviciu militar; iar familia celui luat în oștire nu plătea dări.

Imbrăcămintea soldaților e aproape întocmai ca și a Rușilor, iar comenzile ce se obișnuiesc la muștru, sânt și ele o simplă prescurtare a limbei ruse“.

Alte trupe, în afară de cele „de linie“: garda civică; grăniceri pe frontiera austriacă; un cordon sanitar cu 257 stații, fiecare având 2 soldați și 6 țărani.

j) Instrucția publică, limba și literatura.

„Ea e răspândită peste tot; orice sat mare are o școală pentru învățat a ceti, a scrie și a socoti, susținută cu cheltuiala comunei. *Bucureștiul* are 4 școale publice, foarte multe private, atât pentru băieți cât și pentru fete; există apoi Liceul, zis și *Academie*, care e frecventat de 500 școlari, învățând aci gramatica limbei valahe, limba francesă, greaca modernă și veche, geografia, istoria, matematica, filosofia, iar unii învață și dreptul, primind diplomă. *Totuși eu, care am vizitat această școală, nu pot spune decât că este foarte rău condusă: îmi aduc încă aminte nenumăratele și grosolanele greșeli făcute la ortografia franceză de cel mai bun școlar, care frecventa cea din urmă clasă. Tinerii, cari vor să-și completeze studiile, trec la celebrele Universități din Germania și la Paris; câți-va sunt trimiși acolo pe cheltueala guvernului. Și la Craiova este un Colegiu cu oarecare renume*

Spre lauda adevărului, voi spune apoi că dragostea de învățătură se răspândește în această țară și ți-e mai mare dragul să vezi țărani vârstnici, îmbrăcați în dimie groasă, venind dela școală cu cărțile atârinate de gât cu o sforică,

„*Limba valachilor* e săracă și necioplită, cu toate acestea seamănă cu *latina*, cu *greaca* și cu *germana*; iar de nu m'ar opri îngustimea spațiului, mi-ar face plăcere să reproduc aci câteva cuvinte ce seamănă cu *italiana*... Deja s'au și făcut câteva *traduceri*; unele cîrme ale lui *Victor Hugo*, câteva romane ale lui *Valter-Scott*, și «*Werther*» al lui *Göthe* (sic) au și fost astfel traduse în valahă; un oarecare *Vaccaresco* a tradus poeziile lui *Lamartine* și câteva părți din „*Călătoria în Orient*” a aceluiaș. O societate de doamne din Jassy — capitala Moldovei, — unde se vorbește tot limba valachă, s'a apucat să traducă operele lui *George Sand*: oh! ce mare câștig va avea nația valaccă de pe urma acelor opere, atîta de ireligioase și de imorale! La București se publică și un ziar în limba val.—alte două în Jassy; dar, până în prezent, mulți oameni sunt nevoiți să se abțină dela publicarea scrierilor din cauza marilor cheltueli cu tipăritul: la București există o tipografie, dar mai tot timpul lucrează la cărți grecești.

„Nici *artele frumoase* n'au fost uitate: câte un tânăr a arătat vocațiune pentru ele; dar în zadar ar fi căutat vre-o călăuză în patria sa, unde nu se vede nici un tablou, nici o statuie, fie chiar și de artiști de rînd. Însăși bisericile nu prezintă decât mici icoane, care nu se deosebesc întru nimic de cele zise de școală greacă ¹⁾... Principele Domnitor, care iubește *artele superioare*, s'a gândit să trimită pe câți-va tineri cari-au arătat înclinare, în orașele pe unde există modele faimoase și maeștri de valoare; iar eu știu că pe cheltuiala sa a trimis pe *Migulich* (sic) la *Paris* și pe un oarecare *Tommaso Constanzin* la *Roma* ²⁾, astfel că acești tineri vor putea răspândi cultura artelor acolo unde niciodată n'au mai existat“.

1) Pictura bizantină.

2) Între 1845—1850 lucra la Roma și *Gheorghe Tătărescu* despre care vom găsi prilejul să ne ocupăm în curînd.

k) Religia și moravurile.

Valahii fiind ortodoxi—cultul lor, firește, trebuie să fie «grosolan, lipsit de scopuri morale și plin de superstiții». Țarul Rusiei făcea mari eforturi ca să treacă drept protegitorul clerului moldo-valah; preoțimea — chiar și călugării, - i se par rușinos de ignoranți și cu aplecări spre desfrâu. Vorbește apoi de organizarea administrativă a clerului: Sinod, Episcopi, Mitropolit (zice că acesta avea un venit de 20.000 ducați de aur pentru sine și 7000 pentru distribuit la săraci). Peoții de rând «*i papas*» cum le zice Zanelli) sânt blamați pentru spiritul lor materialist; dă apoi câteva date și asupra mănăstirilor închinete.

Cât privește moravurile, le consideră în genere depravate: aproape nici nu există simțul pudoarei, nici la boier nici la țăran:

„Așa că vorbind, roșesc, dar spun adevărul: în această țară prostituția e peste tot și aș ofensa adevărata pudoare intrând în amănunte asupra acestui punct.

În orașe, de-a lungul râurilor, locul de scăldat este albia râului însuși; acolo, bărbați și femei (și nu numai cele din popor!) se scaldă în acelaș timp, la depărtare de câțiva pași unii de alții. La București adesea se întâmplă ca, trecând podurile, să vezi bărbați înotând goi, în fața lumii, pe sub ferestrele caselor.

„Băeți destul de măricei, în deobște țigani, despuiați pe deaîntregul, aleargă în urma trecătorilor, cerând de pomană. Oh! nefericit acel popor care trăiește într'o religie neputincioasă să-l facă moral!

l) Clase sociale, firea, îmbrăcămintea etc.

Între clasa boierească și țărani vede lipsa clasei negustorești și o explică prin aceea că mai toți comercianții erau streini. Explică sensul cuvântului *boiardo* (lat.

miles) și dă detalii asupra celor 4 ranguri boerești (mijloace pentru a putea deveni boier, privilegii, obligații etc).

„Boierii sunt excesiv de avizi după lux; le place să aibă multe livrele frumoase și mare risipă de bogăție în jurul caleștii; așa că între ei e veșnic un fel de întrecere—isprăvită în cele din urmă prin sărăcirea și căderea lor în mizerie“.

În schimb țăranii zac în cea mai neagră mizerie; arată sistemul de muncă adoptat pe atunci în Muntenia (*dijma*) și insistă asupra ignoranței și a superstițiilor sale religioase. Când omoară un șarpe, îl atârnă de copac... ca să nu învie de nouă ori; berzele pentru el sunt păsări sfinte; este oacheș la față, înalt și bine făcut, semeț la privire, cu apucături grosolane; mănâncă prost și bea mult spirt (*craquit*, cum botează Zanelli rachiu). *Românului îi place munca, se mulțumește cu foarte puțin și-i scump la vorbă.* Descrie apoi destul de exact îmbrăcămintea țăranilor și a țăranilor ¹⁾ de care vorbește cu vădită simpatie —nepierzând însă nici un prilej, în care să nu înțepe îngâmfarea și tirania boierimei grecizate, pe care-o cunoștea de foarte aproape.

m) Țigani.

De Țigani—considerați drept robi—s’au ocupat mult istoricii italieni, dela *Muratori* (care-i consideră de origine... românească) până la *Francesco Predari* ș. a. Iată de ce Zanelli nu omite nici el să dea o serie de date, căci pe atunci, vorbindu-se de Țigani se refereau cu toții în special la Țigani din Principatele dunărene. Spune deci că erau la 1840, 250.000 Țigani în Valachia și Moldova; îi știe semnalați acolo încă din 1417 și spune că erau încă osândiți la o sclavie rușinoasă. Amintește diferitele feluri de Țigani robi (*aurari, ursari, lingurari*

1) Compară această descriere cu cea găsită în *Il Costume* (vol. III) publicat tot atunci de Abatele *Lodovico Menin*. Cf. art. nostru «Românii priviți din Italia» în sec. XIX-lea în rev. «*Roma*» (II, 1922 No. 3 pag. 3199).

etc) și se scandalizează de brutalitatea năravurilor lor. Termină, rugând pe Dumnezeu să dea zile Principelui Ghika, care-și propunea să desrobească pe țigani, trecându-i în rândurile sătenilor români.

n) Agricultura.

Solul fiind foarte roditor, abundă în tot felul de cereale pe care le enumeră; relevă *lipsa de brațe*, din care cauză părți întinse din țară zăceau necultivate. Insistă asupra recoltei grâului și a diverselor varietăți de oi, dând detalii asupra lănurilor românești.

„Valacchia ar avea *nevoie de-o colonie agricolă* și Principele actual avea de gând s'o și aducă; dar mai degrabă ca orice, ar putea să facă agricultori din numeroșii sclavi țigani. De 10 ani încoace agricultura s'a îmbunătățit foarte mult, de oarece solul produce îndoit de cât înainte“.

o) Comerțul.

Valahii fac negoț cu grâne, piei, ceară și lână, mai ales prin porturile Brăila și Galați, unde semnalează mari depozite de grâu, atât naționale cât și streine. Majoritatea negustorilor erau *greci, nemți și italieni*. La Brăila — unde Zanelli a fost găzduit de *consulul austriac Sgardelli*, — în afară de acesta, mai există un *consul francez, unul piemontez și unul englez*.

„*Galatz* este mereu cercetat de un mare număr de nave; se socotesc până la 400 pe fiecare an, încărcând lână, grâne și lemnărie de construcție. *Ceara valachă are mare trecere în portul Triestului* și e atât de abundentă încât pe fiecare an se pune în comerț 400.000 kgr“.

Dă apoi o listă cu prețul *lănurilor românești*: cea țigae se vindea cu 4 piaștri și 12 parale oca; țurcana — cu 2 piaștri și 16 parale; cea „*stago*“ (sic) cu 3 piaștri și 4 parale. *Sarea* costă, pe loc, 1 piastru oca.

Monetă nu se bate, ci circulă monetele streine ; de aceea dă o tabelă cu valute, raportată la cele românești și italiene.

„Comerțul valah merge din ce în ce progresând, datorită *navigației cu aburi pe Dunăre*, care navigație ar fi perfectă, dacă bastimentele ar putea urca cataractele ce se întâlnesc de la *Scaladova*¹⁾ la *Neu-Orșova*. S'a făcut proiectul unui canal, dar întreprinderea e uriașă : pentru moment se construște în lungul fluviului o șosea comodă. În Valachia *drumurile aproape nu se cunosc* : străbați acele întinse șesuri pe unde dă Dumnezeu ; *carele* sunt ușoare și, cu toate astea, trase de câteva perechi de boi. *Postalioanele* în schimb, sunt făcute într'un chip foarte ciudat : constau dintr'un fel de car, încheiat în cuie de lemn, ca vai de lume ; la tot pasul crezi că se tot desface ; roțile n'au cercuri de fier ; o mână de paie servește de așternut, pe care stai, mai bine zis te culci, de oarece nu-i cu puțință să te ții drept în acea goană nebună. Trăsurica e atât de îngustă, că cu greu încapă în ea un călător cu tot calabălăcul lui ; totuși e trasă de 4 cai foarte frumoși, cari aleargă ca niște zmei, fiind mereu îmboldiți cu lovituri de biciușcă de către *surugiul* cel cu plete lungi, cu căciulă și cu haină albă de lână ; lui puțin îi pasă dacă sare vre-o roată ori se rupe altceva la căruță : poți tu țipa cât vrei, că el cu al său *bine, bine*, te duce așa până la poșta următoare. Primejdie mare totuși nu-i, de oarece carul, zis *caroutche* (sic) e atâta de scund, în cât chiar dacă se răstoarnă ori dacă se frânge, nu te poți stâlci căzând ; cel mult dacă ai neplăcerea să te trezești pe jos—cât ești de lung—intr'o băltoacă ori într'o claie cu fân“.

p) Statistică

„Districte 18. Orașe 22. Sate 3560. Biserici 3757. Mănăstiri 162. Case, în 1837, au fost 339,322; în 1840, 340,500.

1) Cladova.

Cai 202,015, boi și vaci 643,503. Oile și caprele în 1786 au fost: 4,000,000, iar în 1839: 1,432,000.

Populația: în 1837: 1,751,182; în 1839: 1,950,00, și care se compune din: 1,935,000 greco-schismatici; 6200 catolico-latini și 5000 evrei, iar restul protestanți.

Miliție de linie: 5000 soldați; 500 pentru cordonul sanitar.

Venitul public, în 1767 a fost de 2,175,000 piastre; în 1782 a fost de 3,550.000; în 1837 de 14,824,195; în 1839 de 17,494,000, iar în 1840 de 19,500,000.

Cheltueli publice: tributul anual la Poartă 1.400,000; apanagiul Hospodarului 700,000; în 1840 cheltuelile au fost mai mici decât veniturile“.

r) Apendice: Starea Moldovei

Relațiunea Abatelui Zanelli se încheie cu o serie de date relative la Principatul moldovean și care privesc epoca lui Mihai Sturza. Prin Moldova Zanelli n'a fost; iată de ce strecoară erori ca acea referitoare la geografia țării: crede că hotarul dintre Muntenia și Moldova este format de Dunăre!

Suprafața Moldovei spune că este de 2671 mile pătr. de $28\frac{1}{2}$ la grad, cu o populație de 1 milion, deci (în proporție) mai mare decât a Munteniei. Amintește foarte succint evenimentele istorice și dă o serie de știri contemporane: erau 13 județe, 7 orașe, (*Iașul* îl spune oraș mai frumos și mai bogat, deși mai mic decât Bucureștiul). În *Iași* exista un teatru francez, un liceu, o Societate de Științe și de Litere, două colegii și *multe alte școli, mai bine organizate decât cele muntenești*.

„Poporul moldovean e mai bine educat decât cel valah și *numără mulți literați distinși*. Din cauza populației mai mare decât a Munteniei, ținând în seamă suprafața, agricultura e mult cultivată acolo, și mari cantități de grâu sunt trimise în străinătate. Și păstoritul formează o ramură de industrie mai productivă decât în Valahia, căci în 1830 s'au calculat 560,000 cai, 360,000 (?)

660,000 (sic) boi și vaci și 1,500,000 oi. Principele Domnitor are mult spirit de industrie și negoț: este foarte bogat și din an în an îmbunătățește starea țării sale, în care se numără ca populație 1,010,000 greco-schismatici; 40,000 catolici; 50,000 evrei. Tributul anual pe care Moldova îl plătește Porții este de 740,000 piastre, iar venitul public de circa 10,000,000“.

ALEXANDRU MARCU

Roma, Martie 1923

MOARTEA PĂCII

I

*Un geniu nou, divin prin bunătate
Veni să'mpartă lumilor cuvântul:
S'a sguduit din temelii pământul
Și-altarele s'au prăbușit surpale.*

*Și, albă Pacea, fluturând vestmântul
În mersul ei, prin peșteri și palate,
Sădi surăsu'n piepturi sfâșiate
Și-avânt sădi, dorit de fu avântul.*

*Părea eternă, neștiind suspinul...
Dar mai puternic decât ea,—destinul
Simțind că legea-i crudă stă să cadă.*

*Cu'n gest suprem înfipse'n cale-i spinul,
Păgânii zei schimbă în corbi de pradă
Și-i năpusti spre sânul-i de zăpadă.*

II

*Și, sfâșiat vestmântul ei căzu....
Măriții ochi și 'nchise'n grea tăcere.
Iar sacru-i trup—ca pruncul în cădere—
O cruce albă pe pământ făcu.*

*Dar noul sânge, sânge veșnic cere....
Și-atât de plin de patimi omul fu,
Cădânc fior pe Crist îl străbătu
Simțind din nou pe buze vechea fiere.*

Iar sus, din slăvi, Cel ce-a pornit urgia,
Deslănțuind din ochii lui mânia
În ochii cari o clipă-l umiliră,—

Sfruntă pe rând și lutul și vecia,
De sânge-și șterse haina de porfiră,
Și-apoi zămbi. Iar corbii croncăniră.

III

Destin barbar, sub biciul lău de foc,
Azi geme lutul omenesc, se frânge,
Văzând cu groază'n Ceruri cum se slânge
Și cea din urmă rază de noroc.

Te bucură. Și'n preajmă-lă răsfrânge
Cât poți mai mult al voiei tale joc:
Să nu rămână pe pământ un loc
Nepângărit și nestropit de sânge.

Dar tremură. Căci, când într'un târziu,
Înțelegând amara lor menire,
Ei, înșiși ei, ce-au răs de omenire,

Sătui de atata jale și pustiu
Svarlind din ochi scântei de răsvrătire—
Cumplitii corbi le-or sfâșia de viu.

A. MANDRU

BOUCHER DE PERTHES

VOYAGE A CONSTANTINOPLE PAR L'ITALIE, LA SICILE ET LA GRECE RETOUR

par la Mer Noir, la Roumélie, la Bessarabie russe,
les provinces danubiennes,
la Hongrie, l'Autriche et la Prusse

En Mai, Juin, Juillet et Août 1853

(Tome deuxième)

Paris 1853

Autorul, după cum arată și titlul cărții, face o călătorie la Constantinopole în vara anului 1853. La înapoiere, dă pe Marea Neagră și pe Dunăre, spre inima Europei. Cât timp călătorește pe Marea noastră, mai are prilej să se convingă odată că numele vechi al acesteia — *Axinos* — ar trebui să înlocuiască pe cel mai nou — *Buzinga*, — „*această Mare fiind capricioasă cum nu mai e nici una alta și foarte dărnica în naufragii*”.

O constatare iarăși vrednică de luare-aminte e observarea autorului că apele acestei Mări sunt mai dulci, „*e cea mai dulce din toate mările*” și explicația o găsește autorul în faptul că e o mare închisă și că primește un mare număr de fluvii puternice, tributare ei. Prin aceste două caractere: că e închisă și că are apele îndulcite, Marea noastră ar fi mai degrabă un lac.

Drumul pe Mare ține tot pe lângă coastă, la început.

Să dăm autorului cuvântul din momentul când îi apar în zare Balcanii:

„Înainte noastră, în depărtare, încep să se arăte *Balkanii*, pe cari Turcii îi numesc *Emin-Dagh*. Sunt munții *Haemus* ai celor vechi. Ei despart *Rumelia* de *Bulgaria*, sau, ca să ne întoarcem la numirile vechi, *Tracia* de *Moesia Inferioară*. Atât *Rumelia* cât și *Bulgaria* aparțin *Turciei*, lucru care se poate ușor vedea și după ruinile, despopularea și mizeria acestor ținuturi, — nenorocire inevitabilă a administrațiunii otomane (p. 349).

Balcanii comunică cu Alpii prin munții dinarici (*Adrius mons*), pe cari Romanii îi numiau Alpii Dinarici, așa după cum numiau Alpii Iulieni șirul Balcanilor. Toți acești munți, cărora li se pot adăogi și Apeninii, nu fac, de fapt, decât un singur lanț. Balcanii au fost martorii multor fapte de arme și or să mai fie, de bună seamă, — în ei fiind adevăratul zid de apărare al Constantinopolului. Coasta, pe lângă care plutim, e verde, destul de păduroasă, dar nu se observă pe dânsa nici case, nici locuitori, nici turme.

Trecem de capul *Emerich* (*Emineh*). Iată-ne înaintea orașului *Misery*, sau *Misvri*, sau *Mesembria* —, căci toate orașele de prin partea locului au câte trei și patru nume. Balcanii se arată mai lămurit p. (350).... Trecem pe lângă un orașel, a cărui nume nu l-am putut afla dela nimeni. Alături e un golf, poate cel numit *Hidjah-Varni*. Am lăsat în urmă Rumelia și Balcanii și acum plutim dealungul coaste bulgare, care pare mai puțin sălbatecă decât cea a Traciei“.

„Trecem, în sfârșit, pe lângă și prin Varna, care, cu redutele și întăriturile ei, cu mulțime de moschei, încadrată întreagă într'un vast cerc de coline, apare, celui ce vine de pe Mare, ca un oraș foarte frumos. (p. 353—54).

„La ora patru capul *Coladria*, sau *Colagriah* (*Caliacra*), apare înaintea noastră ca o faleză sau un zid alb. Acest cap e acoperit de *ruini uriașe*, care vorbesc de o populațiune astăzi neexistentă. Un ofițer de pe vas pretinde că prin locurile astea ar fi niște *subterane*, în care ar putea încăpea până la trei mii de oameni. Nu ne poate spune nimene ce ruini sunt acestea, al căror aspect e într'adevăr măreț“.

„Călătorii, cari au străbătut locurile astea, spun că ele sunt dintre cele mai bogate în vânat și că la fiecă pas poți împușca iepuri, mistreți, corbi, căprioare, etc.“

„Trecem, iarăși, pe lângă mai multe capuri, dintre care unul e străjuit de un turn. Acî au fost pe vremuri orașe mari, dar în locul lor, azi, nu se mai văd — și încă depărtate unul de altul — decât niște sate înconjurate de singurătate, — tristă consecință a unei proaste administrațiuni (p. 354—55).“

Vine seara cu furtună puternică, care face ca a doua zi vasul să se gasească în largul mării: „Vântul ne-a împins la larg;

nu se vede nicăirea uscatul; avem la dreapta *Sebastopolul*, unul din puternicele orașe ale Rusiei... Nu știu la ce distanță ne-om fi apropiat de el în timpul nopții, dar trebuie să fi fost mare, odată ce nu puteam zări încă uscatul.

Iată-ne în curând în dreptul lui *Kaslow* sau *Eupatoria* altădată numit *Cherson* și despre care se spune că ar fi fost rezidit de Mithridate Eupator. Iată o origină nobilă!

Astăzi e un port mic, având dela trei până la patru mii de locuitori și e lipsit de ziduri (356). *Odesa* ne este în față; o lăsăm însă și o luăm la stânga, spre *Bocca di Soulineh* sau *Sulina*, una din gurile Dunărei. Vântul, care ne'mpinsese la dreapta, ne duce acum la stânga. Dee Dumnezeu s'o fie tot așa, ca să putem trece *bara* Dunărei....

Pe măsură ce ne apropiem de *Soulineh*, încep să se arăte, dincolo de bară, o mulțime de catarge, mici de tot la'nceput și dispărând înapoia valurilor. Din moment în moment aceste catarge se măresc și, — dintr'un tufiș, cum păreau la'nceput. — acum apar ca o pădure uriașă. Aceste catarge sunt dela vreo trei sute de vase, care stau acolo de câteva săptămâni, nepuțând trece această bară peticuloasă. Cinci sau șase brick-uri, gabare și goelete sunt la o mică distanță de noi. Două din ele, chiar pe unde trecem noi, au fost înghițite de valuri chiar azi noapte.

Pe un catarg, căruia nu i se mai zărește decât extremitatea, mai pâlpâe încă, o flacăra: ai zice că-i un cadavru ne'ngropat de-abinelea și care s'ar ruga încă. Locul acesta e un adevărat cimitir. Și'n adevăr că această trecere o poți asemăna cu aceea a lumii celeilalte. (pag. 357). Nu-s singurul care observă aceasta și-s sigur că nu numai unul din noi îi va păstra amintirea.

După ce ne liniștirăm puțin, începurăm vorba fiecare și, cum trebuiă să găsim pe cineva de vină, găsirăm vinovați pe Ruși, cari, după cum se spuneă, însărcinați cu întreținerea canalului, — se lăsaseră de grija aceasta de când se începuseră preparativele pentru războiu. Țarul vedeă în bara aceasta un mijloc de apărare și o garanție a omniotpenții sale. Dealmintrelea marele număr de vase naufragiate aci făcuse ca toate ziarele să vestească cum că Rușii — într'adins ca să 'nchidă trecerea aceasta, — scu-

fundaseră atâtea vase. Firește că și ei contribuiseră la aceasta, ne'ngrijindu-se de întreținerea canalului, — dar se vedeă cât de colo că aceste vase, care erau de ale tuturor țărilor, — se scufundaseră singure.

Încetul cu 'ncetul, ajutându-ne și dejunul, ne mai veni inima la loc. Vasul ni-i destul de solid, are mașinăria puternică și nu se cufundă decât cu șapte picioare și jumătate. Se dă drumul la vapor, se desfășură pânzele. Izbim curenții, nădăjduind să-l putem trece. Zădarnică așteptare! O zguduitură ne spune că ne-am împotmolit; din fericire nu-l decât un corp de vas.

Se dă abur și mai mult și se'nțind pânze peste pânze. Oare reuși-vom de data aceasta? Înaintăm, ce-i drept, — dar ce înaintare! Timp de o oră, cu toată puterea vaporilor și cu toate că vântul ne eră în ajutor, n'am făcut o sută de pași. Într'adevăr o pră de neliniște și așteptare chinuitoare. Parcă văd încă acel catarg al unuia din vasele naufragiate: e la vreo 50 de pași înaintea noastră; de l-am putea trece măcar cu vreo două zeci de metri, bara ar fi trecută. Luntrea noastră, care cearcă fundul înaintea, ne anunță că este apă destulă; n'avem, deci, de trecut decât vreo șapte zeci de metri. Câștigăm treizeci... ne credem salvați... Deodată vântul, care ne eră până acum în ajutor, se domolește, apoi începe să bată contrar. Cu toată puterea vaporilor, iată-ne duși, în câteva minute, cu o leghe în urmă. (p. 358).

În felul acesta vasul încearcă de șase ori până poate trece bara blestemată, care-l ținuse'n loc timp de douăsprezece ore. De acum vasul intră pe Gura Sulinii. (p. 359—61)

CAPITOLUL LXI

SULINA. FLOTA COMERCIALĂ. BASARABIA

Odată bara trecută, înaintăm în sus pe fluviu. Sulina e una din cele șase guri ale Dunărei și este, după cât se spune, cea mai bună din toate. Vă închipuiți ce-o fi cu celelalte!

Ajungem la târgușorul *Soulineh*, *Sulinam* sau *Sulina*, etc., etc., că are atâtea nume, câte guri are Dunărea. Acest orașel ne vine la dreapta: să nu se piardă din vedere că urcăm în susul fluviului și că țărmul stâng devine cel drept pentru noi. Sulina

face parte din Basarabia rusească. *Ieni-Fal*, alt orașel din fața Sulinei, aparține Turciei.

Ne oprim o clipă între aceste două târgușoare și anume tragem la mal la această din urmă, Ieni Fal, care nu constă decât dintr-o stradă întinzându-se de-alungul Dunărei, care nu pare să aibă, aici, mai mult de o jumătate de km. lățime. Cât ține drumul acesta, cheuri de lemn învărășesc mereu fluviul. Pe malul celălalt, rusesc, casele sunt depărtate una de alta, probabil din teama de incendii. Coperișurile lor sunt date cu roșu (363). Și pe un țărm și pe altul, morile de vânt domină casele; dar și cheuri și case și mori, totul dispare după o pădure de catarge — așa cum n'am mai văzut decât pe Tamisa. Sute de vase, toate de un tonaj puternic, purtând diferite pavilioane și reprezentând multe națiuni, — se'ntind înșiruite într-o linie dublă atât de lungă, că nu-i putem zări capătul. Te prindea mila să vezi echipagiile acelea nefericite, care se uita după noi cu brațele încrucișate, considerând posibilitatea noastră de mișcare demnă de invidie. De două luni de zile toate aceste nave erau reținute acolo, cea mai mare parte din ele fiind încărcate cu grâne. Câteva dintr'ânsele fuseseră descărcate chiar; totuși, funesta bară se ridicase până într'atâta, încât nu putuseră trece nici descărcate. Faptul acesta era o adevărată nenorocire și pentru căpitani și pentru armatori —, precum și pentru mulțimile care așteptau sosirea corăbiilor cu grâne, ca să poată face față insuficienței recoltei. Iată ce poate aduce războiul, fie el în expectativă numai (363).

În felul acesta plutim timp de trei sferturi de oră printre liniile duble ale acestei flote pe care ai fi putut-o lua drept umbrele sau escadra celor morți. Nimic nu ni s'a părut vreodată îmbrăcat în mai mare tristețe decât aceste vase moarte, cu echipagiile lor imobile, — căroră, pe deasupra, nu credeam să mai ajung să le văd sfârșitul; șirul lor avea mai mult de o leghe lungime.

Când fluviul fu liber, însfârșit, iată-ne între două maluri joase, acoperite cu trestie și'ntinzându-se cât vezi cu ochii, fără arbori și fără case. Aici fluviul nu-i mai lat decât Tamisa și nu lasă să se bănuască îndeajuns, de aci înainte, că este regele fluviilor Europei; dar trebuie să ne amintim că nu-i decât o

șesime din apa lui, fiindcă, după cum am spus, are nu mai puțin de șase guri. E de crezut că toate, în vremurile vechi, n'ar fi fost decât una, asemănătoare celor ale Americii, fluvii care și ele, la rândul lor, își vor vedea apele descrescând și înmulțindu-li-se gurile de vărsare (363)".

„Plutirea aceasta pe apă dulce ne-a vindecat toți bolnavii și, deși în multe locuri Dunărea nu-i mai puțin periculoasă din multe puncte de vedere decât Marea Neagră, — totuși, departe de toată lumea gândul de a se mai teme acum“. (p. 364—367).

După ce se face o transbordare, autorul continuă : plecăm mai departe. O vorbă a căpitannului mă neliniște însă : se teme să nu fi plecat din Galați vaporul cu care trebuia să plec spre Viena și aceasta, din cauza întârzierii noastre cu transbordarea. Aceasta m'ar fi pus în situațiunea tristă de a rămâne la Galați timp de o săptămână, închis în incinta carantinei, ceea ce nu poate distra pe nimeni. Din cauza aceasta eram foarte nerăbdător să ajung. Vasul nostru e excelent în ceea ce privește soliditatea : a dovedit-o, de altfel, în deajuns zilele trecute ; dar e departe de a avea viteza acelor care m'au dus până la Constantinopole.

Suntem, cred, în 29 Iulie (căci am pierdut mersul zilelor). Țânțarii, despre cari ni se spusese că au să ne chinuească mult, nu ne-au supărat de loc. Pe lângă noi trece Steam-boat-ul Cignnis (p. 368). Din loc în loc pescarii își scot plasele din apă. Se trimite o luntre ca să cumpere pește de pe coasta basarabeană. Iau și eu loc într'ansa. Ținutul e deșert ; câteva case doar, la oarecare distanță, foarte asemănătoare colibelor elvețiene și acoperite cu lemn sau iarbă uscată. Nu zărești altă umbră decât pe aceea a unor arbori piperniciți și destul de rari și ei. Cât vezi cu ochii se'ntind mlaștini acoperite de trestii. Pelicanii albi și cu aripele negre zboară mulțime pe lângă noi, iar lebedele își cufundă capul în apă după pește. Bâtlanii înalți și subțiri se sbeguesc și ei prin bălțile acestea. Toate aceste pasări zboară și înoată fără cea mai mică teamă în jurul nostru și de-abia de se dau puțin în lături în fața noastră. Ai crede că-și dau seama și ele că acolo unde armatele sunt pe picior de războiu, nu-i mai vine nimănui să petreacă trăgând în ele.

Faptul este că un singur foc tras în apropierea unei tabere sau a unui post ne-ar fi putut aduce serioase neplăceri.

Lăsăm la stânga un sat, al cărui nume nu-l știe nimeni, nici chiar ofițerii. Mereu trestie pe maluri; niciodată n'am mai văzut-o în așa cantitate: pare un fel de mare verde cu ondulațiunile ei. Ca să completeze iluziunea, o pânză apare în mijlocul ei, apoi o alta și iată, în fine, nave înaintând acolo unde nu vezi o picătură de apă măcar; plutesc pe „prerii“. Un spectacol ciudat, care ne minunează pe toți. În curând însă înțelegem minunea: înaintea noastră se 'ntinde unul din acele numeroase coturi, care fac din Dunăre un adevărat labirint.

Pe malul rusesc se văd, din loc în loc, locuințe clădite pe piloți și înălțate deajuns de-asupra apei, așa ca revărsările să nu le poată atinge. (pag. 369)

Decsebit de acest corp principal de casă, înapoia fiecărei locuințe se pot observa una sau două bărci de trestie și câte un fel de parc, cam în felul staulelor noastre.

Aceste clădiri, ridicate la câte o leghe una de alta, dar care se apropie mereu până te ajung de le desparte de abia o jumătate de leghe, sunt construite toate după același model. Înaintea fiecăreia e legat câte un vas de țarm, aceste clădiri avându-și fiecare micul ei port. La 'nceput n'am dat mare atenție acestor construcțiuni cu aparență atât de tristă, luându-le drept reședințe de ale pescarilor sau vameșilor; dar, pe măsură ce corabia noastră se apropia de dânsese, mi se părea că încep să disting forme omenești aliniate pe balcon. După perfecta lor imobilitate mi-am închipuit, la început, că ar fi niște manechini, pe cari vameșii ori păzitorii de coastă, în lipsa lor de ocupație, trebuie să-i fi făcut din pământ și iarbă. M'am convins pe urmă că erau Cazacii, cari luau poziție militărească în fața lor.

Pe malul celălalt soldații turci scoborau din taberele lor până lângă mal să ne vadă trecând și nu ne turburau cu nimica când ne coboram pe uscat; nu dădeau însă nici un fel de onor și respect nici pavilionului nostru, nici ofițerilor noștri și nici chiar alor lor.

Când vasul nostru ajungea în dreptul taberelor ori cantonamentelor turcești, atunci observam, câteodată, patrule și vedete, — dar aceasta se 'ntâmpla rar de tot; pe câtă vreme pe țarmul

rusesc corpurile de gardă rusești erau întotdeauna la datorie și ne ieșeau înainte oameni înarmați... (371)

„Pe acest țărm eram în Rusia. De-abia dincolo de Prut, la Galați, aveam să dăm de pământ neutru, ba încă și acesta nu mai rămăsese astfel, deoarece Rușii trecuseră Prutul și stabiliseră și aci o tabără... (372)

CAPITOLUL LXII

DOBROGEA. — TULCEA. — ISACCEA. — TIMAROVA. — PRUTUL. — MOLDOVA

E multă vreme de când, mi-aduc aminte, am văzut izvorând, micuță de tot, din curtea unui castel princiar din ducatul Baden, — Dunărea, Istrul celor vechi, Donau al Nemților, acest rege al fluviilor europene. O regăsesc mare și puternică, după un curs de două mii și opt sute km. Aici curge între două maluri sălbatice, servind pe vremuri de hotar imperiului roman și apărându-l contra barbarilor din nord. Astăzi apără, deasemenea, pe Turci contra Rușilor. Dunărea scaldă cele mai multe provincii și orașe dintre toate fluviile noastre și primește apele unui foarte mare număr de râuri, dintre care cele mai principale sunt: Ens, Raab, Drava, Sava, March, Tisa, Oltul, Siretul, Prutul.

Ne minunăm de masa apelor sale; dar asta-i totul până acum, căci nu ne arată încă nimic din malurile lui atât de lăudate. Basarabia nu-i, de bună seamă, Russia cea frumoasă, și nici Dobrogea nu-și arată, în părțile astea, coasta ei surâzătoare (373).

Pe ambele țărmuri, mereu mlăștini și veșnica trestie, Lebedele, pelicanii, egretele și vulturii de mărime mijlocie — plutesc perechi deasupra bălților în care-și caută prada. Câte un nor de fenicoptere sau de alt soi de piciorongate, cu penele roșietice, mai schimbă din când în când priveliștea. Nimic mai vrednic de admirat decât reflexul pe care-l prezintă aceste păsări când cad în bătaia soarelui.

Ne urmăresc câteva clipe, apoi, spre marea noastră părere, de rău, rămân în urmă. E foarte greu să determini cam ce păsări sunt acestea, odată ce nu le poți observa decât în sbor. Totuși iată, după cât mi-am putut da socoteala, cam ce pasări

sunt cele mai obișnuite prin partea locului: barza era *ciconia alba* a lui Buffon și *ciconia ardea* a lui Linné. O pasăre mai mică și cu ciocul și picioarele negre, socot că trebuie să fie cocostârcul alb al lui Buffon, *ardea alba* a lui Linné. Pelicanul, alb și cu aripele negrele, seamănă mult cu *pelicanus onocrotalus* al aceluias sau cu *pelicanus crispus* al lui Bruch. Vulturul este *falco hattiactus* sau *falco albicilla*.

Câte odată inundația face să dispară orice urmă de verdeață. Atunci ai impresia că te găsești pe un lac uriaș, iar corpurile de gardă rusești par niște case plutitoare. Mult trebuie să se fi plictisind oamenii aceștia, mai ales când îi lasă în pace frigurile și nu mai au cine să li fie de urât.

Și'n adevăr că eu aș prefera să fiu fenicopter, ori pelican, că atunci cel puțin m'aș putea mișca din loc în loc și m'aș putea da la soare. Oare n'ar fi mai fericiți sălbatecii din pădurile virgine ale Africei și insularii Oceaniei?

La ce bună civilizația în cazul acesta, dacă sub numele de sclav ori soldat, niște făpturi omenești pot fi reduse la starea aceasta mecanică și condamnați la nulitate veșnică? (p. 374).

Bălțile și mlaștinile acesta sunt străjuite, departe, pe ambele maluri, de niște coline, care trebuie să fi fost pe vremuri vechile maluri ale fluviului, căci le găsim pretutindeni până la Viena și poate că și mai departe. Mai mult sau mai puțin ridicate, malurile acestea ating, în câteva locuri, înălțimea falezelor Mării Mânece sau a unor munți de al treilea ordin. Cel puțin așa par dela distanță. Aici nu întâlnești alt soi de arbori decât mesteacănii. Nici un sat și nici un fel de locuință aproape, afară de corpurile de gardă: singurătate completă. Marile turme pe care avem să le vedem mai departe nu se arată încă. Toată populația este aci acuatică. Pasările sunt toate picioroange și palmipede; până și vulturii trăesc și ei, tot din pește. De bună seamă că cele mai numeroase specii de vietăți scapă vederii și observației noastre. Dunărea, căreia i se dă, în părțile astea, o adâncime de 150 m. (?) trebuie să fi adăpostind o mulțime de specii de pești, scoici și mamifere fluviatile puțin cunoscute.

Castorii, cari au trăit lângă toate râurile și fluviile noastre mari și cari trăiesc încă lângă apele Ronului — or fi existând în apele Dunărei?

Dar vidrele, care de bună seamă că-s prea obișnuite pentru Dunăre, or fi semănând alor noastre ?

Aluviunile fluviului, ca și acele ale lui Arno, n'ar fi conținând oseminte fosile de hipopotami și alte rase antediluviene ? Iată chestiuni care interesează știința și pe care regret că nu le pot deslegă. În ceea ce privește peștii, mateloții noștri afirmă că ar fi mulți atât de puternici, încât ar putea fi și periculoși. Mă îndoiesc însă de exactitatea acestei afirmațiuni. Nisetru de Volga ajunge aici la o mărime enormă, putând cântări până la 400 kgr. Nu cred însă să fi atacat vreodată oameni. Somnul de Dunăre, *silurus granis*, e, deasemenea, destul de puternic.

Deși rareori am fost lipsă când se trimetea câte o barcă la țarm să cumpere pește, n'am avut, totuși, niciodată norocul să dau de specii nouă și frumoase de pești ; toți erau varietăți ale celor dela noi. Am luat desenhuri după ei împreună cu descripția lor, desenhuri și descripții pe care le voiu da la iveală într'un memoriu asupra câtorva fapte de istorie naturală culese în vremea călătoriilor mele. Ceeace pot asigura este că toți peștii, cari ni-se serviau la masă, nu erau nici mari, nici frumoși, nici buni. Se prindea mult pește, deasemenea și 'n timpul popasurilor de noapte și întotdeauna mi-se aducea aceasta la cunoștință dimineata ; totdeauna însă veniam la bucătărie, când erau tăiați bucăți și atât de desfigurați de bucătarul-șef, că nu le mai puteam bănuî nici forma, nici gustul (p. 376).

Mi s'a vorbit de câteva specii de anodonte și alte feluri de scoici bivalve ; însă, cu toate ostenele mele, n'am putut să-mi procur nici una din speciile acestea. Când vasul merge repede, drumul astfel făcut este totdeauna infructuos pentru știință și cazi mai degrabă în prejudecăți în loc să înveți ceva.

Neputând studia natura vie, mă re'ntorc la ruini. Cu ajutorul lunetei observ pe colinele îndepărtate un șir de movile ; primele le-am văzut încă pe țărmurile M. Negre, iar de aci înainte le vom vedea mereu, pe ambele maluri ale Dunărei până pe aproape de Pesta. Câteodată în grupuri sau înșirate pe linii paralele și atunci par ar fi înălțate într'o anumită ordine ierarhică, cele mai mici îndepărtându-se de un centru, unde, probabil, că e momentul principal. Observ, deasemenea, în repetate rânduri, că acolo unde sunt în grupuri, sunt în număr nepereche : trei, cinci, șapte, etc.

Acest soi de movile nu se întâlnesc numai pe malurile Dunărei. Domnul *Anatole Demidoff*, în cartea sa despre Rusia meridională și despre Crimeea, spune, la pag. 467 și 468, că movilele acestea sau *tumuli*, cum se mai numesc, se întind „începând dela podișurile Donului și până în apropierea Tauridei, de unde radiează, deasemenea, până 'n malurile Dunărei, hotarele Poloniei și Nordul Rusiei“.

Domnul Demidoff propune și facerea unei hărți, unde să figureze aceste movile. Socot și eu că ar fi de o mare utilitate istorică o astfel de hartă și ar putea contribui să facă lumină asupra multor puncte în ceea ce privește originea și drumul urmat de popoarele autoare ale acestor monumente. Și ar trebui ca guvernele amice artelor și istoriei să se 'nțeleagă între ele și să întreprindă o serie de săpături conduse de oameni competenți. E de crezut, de altfel, că, în ținuturile acestea, atât de puțin locuite, sau locuite de o populațiune pe jumătate sălbatecă, multe din aceste movile, apărute, de altfel, din superstiție, au rămas nesăpate, nedesgropate. (p. 377).

Un ofițer dalmat îmi povestește, însă, cum a asistat și el la săparea uneia și că a văzut scoțându-se dintr'ânsa arme, figuri și un sicriu de piatră închis într'un altul. Toate aceste obiecte au fost duse la Muzeul din S. Petersburg, unde se găsesc și astăzi.

De câțva timp distingeam printre colinele din stânga o culme mai înălțată, care avea aproape înfățișarea unui munte. De câteva ori am crezut că trecusem de dânsa, dar o regăsim curând în față. Unul din oamenii de pe bord, care băgase de seamă nedumerirea mea, îmi spune că de-abia după ce vom fi văzut-o de șapte ori în față și de șapte ori la spatele nostru,—atunci de-abia o vom fi trecut-o cu adevărat. Numărai și fu tocmai precum mi-se spusese Explicațiunea acestui fapt o poate găsi cineva aruncându-și ochii pe o hartă a Dunărei, care seamănă, în partea locului, cu un șarpe, ce se 'ncolăcește.

Deși acest drum pe Dunăre e foarte monoton, e plăcut totuși, pentru toată lumea, mai ales după pățaniile din zilele trecute. Acum te poți plimba liniștit pe punte, fără teama de a cădea răsturnat de o clătinare a corăbiei și fără să mai ai de îndurat neplăcerea de a auzi mereu horcăiala celor bolnavi de „rău de mare“... (p. 378).

Înundația pare că tot crește, pe măsură ce înaintăm în susul apei; acum nu mai vedem corpurile de gardă câte unul ici-colo, înconjurată de apă, ci un șir continuu. Sunt mai apropiate unul de altul și acolo unde se 'ntâmplă că Dunărea nu face un cot prea brusc, poți vedea deodată trei sau patru cu dependențele lor; par tot atâtea arhipelaguri în miniatură. Ghereta, căreia nu i-se poate vedea adesea decât acoperișul, e postul înaintat al acestora... (p. 379).

Muntele despre care am pomenit, cel cu șapte fețe, se numește,—după cum îmi spune un tovarăș de călătorie,—*Peligon*, în turcește *Beștepe* sau „*Șapte vârfuri*“. Și într'adevăr, isolat în mijlocul acestor câmpii imense, e așa fel făcut că prezintă șase sau șapte ridicături, care nu trebuiesc confundate cu gorganele.

Stoluri mari de păsări, pe care nu le pot recunoaște de ce neam sunt, sboară la suprafața apei. Oamenii de pe bord le zic *lecchi* și sub numele de *buffera* înțeleg niște păsări de pradă mari, puțin deosebite de cele citate mai adineaori (380).

Lăsăm, în sfârșit, muntele Beștepe la stânga și începem să distingem, în depărtare, alți munți. Veșnica priveliște a acestor bălți, în care par'că ni se potmolește vaporul, începe să mă obosească.

Un nou stol de fenicoptere fac, în sbor, niște curbe care se desfășoară fel și chip, de par diminutivul apelor fluviului.

Corpurile de gardă rusești se apropie din ce în ce unul de altul. Dintr'unul dintr'ânsele pleacă spre noi o barcă cu niște indivizi îmbrăcați în niște haine unsuroase, cu părul lung, cu barbă nepieptănată, cu ochii adânciți în fundul capului și cu o figură în care vorbește mizeria.

Ai crede că n'au mâncat de opt zile. Echipajul îi primește strâmbând din gură; noroc că drumul li-i spre stațiunea apropiată. Unii spun că ar fi niște bieți salvați dintr'un naufragiu al vreunei luntre sfărâmate în urma izbirii de vreun trunchiu de copac, accident, care nu se'ntâmplă așa de rar pe Dunăre. Capitanul îi primește cu multă omenie și poruncește de li se dă ceva de mâncare.

Singurul târgușor de oarecare importanță, de care ne-am apropiat de când venim pe Dunăre din M. Neagră, — e Chilia,

târg în Basarabia, așezat pe un alt braț al Dunărei. Nu știu dacă se poate zări de pe brațul de fluviu pe care plutim, sau dacă am trecut prin dreptul lui noaptea; dar eu nu l-am văzut.

Incep să se distingă vârfurile edificiilor din *Ismail* sau *Is-mailow*, care ne apare de departe ca un oraș mare. Și este, într'adevăr, unul din cele mai importante ale Basarabiei rusești. Dictionarele diferă când e vorba să-i arate numărul locuitorilor: unele îi dau opt mii, altele douăzeci și cinci și altele treizeci de mii. Oricum, e un important punct militar pentru Rusia și un loc de carantină, motivul prim pentru care mă lipsesc de a-l vizita; lazaretele mă'nspăimântă mai mult decât ciuma. Tot aci staționează și o parte din flotila dunăreană (p. 381).

Ajunși în dreptul orașului, se trimite un ofițer să aștepte telegramele pe țarm și, odată cu el, sunt trimiși și Rușii pe cari-i imbarcasem. Sunt primiți cu oarecare greutate și m'am temut că au să ni-i trimită înapoi.

Observ pe câmp o mare mișcare de oameni: fără îndoială că trebuie să fie vre-o manevră de soldați ai garnizoanei.

La stânga, pe țărmul turcesc și (anume) pe colină apare o altă priveliște și anume una din cele mai plăcute din câte se pot întâlni. Ai fi crezut că ai înaintea ochilor un balet de carnaval sau o pantomimă de Briarei. Totuși, nimic mai serios și mai util: e vorba de o armată de mori de vânt cu câte 6 și 10 aripi, care zoresc care de care mai repede, par'că grăbite să termine mai curând. Număr vreo patruzeci, afară de cele pe care nu le văd.

În fața morilor și fața'n față cu Ismailul este un oraș turc fortificat spre care ne'ndreptăm și care se numește *Tulzia*, *Toul-tcha*, *Tultscha*, *Toulcsia*, *Tulcsi*, etc. Fără a încerca să pun de acord hărțile, călăuzele și dictionarele cu locuitorii lui, cari, după cum mi s'a spus, nu întrebuintează nici unul din aceste nume pentru a-și numi orașul, mă mărginesc să spun că el trece a fi vechiul *Aegissus* și că o să-mi rămână întipărit pentru totdeauna în minte, din cauza morilor sale de vânt, așa precum un alt loc de pe Dunăre, despre care va fi vorba mai încolo, îmi va rămânea în minte, din cauza morilor lui de apă.

Mai multe bastimente de războiu rusești trec prin apro-

pierea noastră. Numărul morilor de vânt sporește mereu, pe măsură ce înaintăm; de data asta număr vre-o cincizeci și șase. Ne oprim înaintea orașului, care pare destul de întins. (382).

Casele sunt acoperite cu scânduri și-s separate unele de altele. Unele din ele au câte două etaje. Incep să se vadă iarăși coșuri. Fâlfâie pavilionul turcesc. Se zărește o moschee. Câteva corăbii sunt în port. O stâncă cu aparență vulcanică domină Toulcsia. Populația se compune din *Turci, Greci și Bulgari*.

Părăsind portul, iată-ne iarăși în mijlocul fluviului, la aci de un km. Casele, despărțite de grupuri de copaci, care cresc până lângă Dunăre și ale căror trunchiuri sunt acoperite, în parte, de inundație; catargele corăbiilor, dominate de aripele morilor de vânt, fac un ansamblu cu totul neobișnuit care, reprezentat într'un tablou, deși foarte adevărat, ar putea fi considerat drept o operă de pură închipuire.

Mori și iar mori. Par'că se'nmulțesc mereu: acumă văd vre-o șaizeci.

În sfârșit Dunărea arată ceea ce e ea într'adevăr. Toate brațele s'au reunit într'unul singur; de acum nu-și mai împrăstie apele în brațe nenavigabile. Aci are într'adevăr acea adâncime, de care a fost vorba mai sus și care mai e sporită și de ploile torențiale de primăvară, care au împins apele, în unele locuri, la câteva mile de țarm. Țarmul turcesc prezintă co'ine, pe când cel rusesc arată mereu un pământ șes, însă mai puțin mlăștinos, decât cum a fost până acum.

Depărtându-ne de Toulcsia, vedem și mai limpede Ismailul, ale cărui vaste stabilimente militare se desfășură înaintea ochilor noștri. Posturile rusești sunt aci de abia la un kilometru unul de altul.

Unul dintr'ânsele, pe lângă dependințele obișnuite, are și o căsuță frumușică de lemn: probabil că e a vreunui ofițer. Sălciile și mesteacănii apar în număr mai mare (p. 383) Albia Dunărei se mărește: aici poate să aibă o lățime de 3 kilometri.

Pe țărmul turcesc coastele încep să fie, din ce în ce mai păduroase. Locotenentul ne spune că vânatul e foarte abundent aci și că mistreții ajung la o mărime enormă; își amintește de unul a cărui piele numai împreună cu capul cântăria șaizeci și

trei de livre. Tot prin părțile astea spune că a văzut cerbi apropiindu-se de fluviu în grupe de câte o sută și două de capete, când îi siliă frigul. Un patruped, căruia el îi dă numele de *căprioli*, — căprioară, probabil — nu-i mai puțin obișnuit.

Lupii se arată și ei prin părțile acestea, dar nu se dau la oameni decât iarna, când le lipsește altfel de pradă. Mistreții sunt mai periculoși de se'ntâmplă să-ți iasă'n cale: dacă n'ai timp să fugi, trebuie ca, dându-te puțin la o parte din calea lor, să'ntinzi puțin spre dânsii poala hainei: atunci flocare mistreț dă cu colțu odată într'ânsa și trece înnaite, fără a se mai opri sau întoarce spre tine.

Un detașament de soldați fiind trimis într'o zi în recunoașterea în pădure, toboșarul rămase în urmă puțin de tovarășii săi; în curând văzu năpădind spre dânsul un grup de mistreți de aceștia și, neavând timp să mai fugă, bătu de câteva ori în tobă și mistreții dispărură, gonind cât îi țineau picioarele.

Oamenii din partea locului vânează mistreții adăpostindu-se într'un butoiu și de acolo trag în fiară, ce-și caută în toate părțile dușmanul. Câte odată se năpustește furioasă în butoiu, dar, cum de obicei această năpustire nu se repetă decât rareori, — butoiul rămâne nesfărâmat.

Iarna, când locuitorii sunt nevoiți să treacă cu caii și căruțele lor prin pădure, ei au întotdeauna la dânsii câțiva tăciuni, pe care-i țin mereu aprinși până trec pădurea.

E un mijloc să scape de lupi. Dacă cumva câteodată, cu toate acestea, lupii continuă să se apropie de cal, atunci omul asvârle în ei cu un tăciune de aceștia și atunci e sigur că lupul va fugi. (p. 384)

Cauza vânatului bogat este, ca pretutindeni de altminterlea, imensitatea pământurilor necultivate și a pădurilor, rărima orașelor, precum și gustul puțin dezvoltat de vânătoare al oamenilor de prin părțile acestea. Bulgarii, popor cultivator, are altceva de făcut decât vânătoarea, iar Turcii, destul de puțini aci, sunt prea săraci ori prea leneși ca să se dedeă la alt fel de vânătoare, decât la cea cu șoimi.

La douăzeci și două de mile de Toulcsia, pe țărmul rusesc, se găsește o imensă alee de arbori, care se pierde la orizont și se'ntinde, în linie dreaptă și transversal pe fluviu, dela

zece pâna la doisprezece kilometri, de unde se termină la Dunăre. De aci formează un unghiu drept cu o altă alee, paralelă cu fluviul, și care este, ca și prima, în linie absolut dreaptă.

Aleele acestea amândouă fac un efect cu atât mai deosebit și izbitor, cu cât inundația a făcut din ele două istmuri asemănătoare unor panglici de verdeață. Arborii cari formează aceste alei nu-s altceva decât șarampoaiele, stâlpii bătuți în apă în 1828 de către Ruși ca să susțină o șosea construită de ei, pe care să poată să-și treacă tunurile peste baltă și să le ducă la Dunăre, în punctul unde aceasta era cel mai puțin lată. Și'n adevăr că pe aci au trecut spre a se îndrepta spre Varna și Adrianopole. Se văd încă resturile fortificațiunilor și ridicăturilor de pământ, pe care le-au înălțat Turcii ca să se împotrivească la trecerea Rușilor, precum și ale acelor pe care aceștia le-au adăogit după trecerea Dunărei.

După cât se vede, Turcii se așteaptă la un nou atac în punctul acesta, fiindcă repară iarăși aceste fortificațiuni. Numeroși soldați lucrează aci și tunurile așteaptă să fie așezate în baterie.

După cât îmi pare, soldații lucrează la această reparare turcește, adică destul de prost; că înalță prea departe de fluviu rândul al doilea de întăriri și că, însărit, direcțiunea pe care ei o dau pieselor, nu-i aceea pe care li-ar da-o inginerii noștri. N'aveam ce face, dar am regretat că nu se găsea printre ei omul artei aceleia.

Urmele unui pod de lemn sau de vase, pe care-l svârliseră aci Rușii, — se mai văd încă.

La extremitatea șoselei din dreapta se vede, de foarte departe, o biserică mare, înălțată acolo în 1830 și anume chiar pe locul de unde Impăratul Nicolae ținuse o cuvântare soldaților săi și unde făcuse cu ei rugăciunea înaintea plecării Rușilor contra Turcilor. În cuvântarea sa, Impăratul le spusese, între altele: „Mergeți să luptați cu Turcii și nu cu un neam de creștini; să vă între'n minte aceasta“.

O movilă foarte înaltă și dominând toate colinele împrejuritoare, se ridică înaintea noastră.

Lumea o numește: Mormântul lui Traian. Movila aceasta produce un efect admirabil și chiar după ce ai trecut la o foarte mare distanță de dânsa, tot se mai vede încă.

În malul fluviului se mai văd resturi de zidărie și resturi din podul înălțat aci de Traian în anul 114 al erei noastre. Pe țărmul turcesc se zărește o baterie puternică; apoi orașul Ischakcha, cucerit și dărâmat de Ruși în 1828. De'ndată ce Rușii au năvălit spre baterie, cucerind-o, orașul s'a și predat. Aceasta ne-o spune un martor ocular.

În părțile acestea pământul e acoperit cu niște semănături foarte frumoase, care coboară până în malul fluviului. Pe jumătate din coastă se ridică mori multe; pe urmă, desfășurarea orașului, umbrit iarăși de arbori.

Niște coline mai înalte formează planul din spate, iar mormântul lui Traian domină totul.

E una din priveliștile frumoase ale Dunărei (p. 386)

O insulă ascunde la început Ischakcha, care apare îndată. În partea cealaltă regăsim aleea lungă de adineaori. Aceste mii și mii de cotituri ale Dunărei îți îngăduie să vezi ținutul sub toate aspectele sale. Astfel se explică cum de dăm pentru a treia oară de Ischakcha, sub o altă înfățișare. Din locul acesta putem vedea vechiul loc al fortificațiilor sale, precum și minaretul moscheii orașelului.

La stânga apare un alt gorgan, mai mic decât Mormântul lui Traian. În fața Isacel, pe malul rusesc, este târgușorul Cartal cu o populație de vreo-o mie patru sute suflete.

Insula, pe lângă care am trecut, e acoperită, în întregime, numai și numai de sălcii și mesteacănii (?) Dunărea trebuie să fi având aici două ori trei mii lățime; revărsarea ei nu ne îngăduie decât să o bănuim din vedere.

Recunosc movile nouă pe mal. Locotenentul îmi spune că a văzut și aici săpându-se și deschizându-se una: Într'ansa era un cadavru stând pe șezut, iar o femeie îi era sprijinită de piept. La picioarele amândurora erau diferite monede, formate din pîse groase.

La dreapta, pe malul Basarabiei, căreia îi sosim acum la hotar, încep să se distingă niște coline, acoperite cu podgorii, care dau un vin bun alb și ușor.

E ora opt seara; un vas de războiu rus se'ndreaptă cu toată iuțeala spre noi. Cu toții, — până și ofițerii înșiși, — ne temem să nu vie la noi cu înștiințarea că trecerea e întreruptă și să nu ne 'aducă ordinul să ne întoarcem înapoi.

Faptul acesta ne neliniștește; noroc că n'a fost nimica. După ce căpitanii schimbă câte va vorbe între dânsii, suntem lăsați să trecem înainte. E a patra sau a cincea alarmă de felul acesta de când am plecat din Malta (p. 387).

Mormântul lui Traian este încă înaintea noastră. Aici posturile rusești de abia sunt la o bătaie de pușcă unul de altul. În spatele unuia din ele se vede o casă frumoasă, clădită din piatră; probabil că este locuința vreunui ofițer. La dreapta avem acum un orașel numit Timarova de unii, Reni de alții. E vechiul *Dimogetia*; iată și Prutul, în curând după aceasta, care desparte Basarabia sau Rusia europeană de Moldova. Vărsându-se în Dunăre, își trimite apele până în vasul nostru. Toată lumea a eșit pe punte să vadă acest nou Rubicon, a cărui trecere e subiectul conversațiilor universale. Intrucât mă privește, mă gândiam mai mult să nu fi întârziat, decât la râu și gândul că aș putea fi reținut la Galați, mă muncia cumplit.

Pe țărmul stâng, mereu Turcia ¹⁾. La o mică distanță apar și luminile Galațului.

Intrând în port, mă uit în toate părțile doar voiu vedea un coș de steam-boat. Zăresc unul: e al unui vapor, care pleacă la Constantinopole. Iată un al doilea: acesta pleacă la Odesa. Un al treilea: la Varna. Un al patrulea taie apa în susul Dunărei: e cel pe care-l căutam eu! Nu, e un altul, care se oprește la *Silistria* și în felul acesta vre-o douăsprezece, plecând care încotro. Deabia ne facem drum printre dânsule. Iată-ne la extremitatea liniei; deabia unul a mai rămas în fața noastră. Mă interesez de destinația lui. Unul din oamenii de pe bord îmi spune că-i cel pe care-l caut eu. Aceasta îmi dă puțin curaj, însă omu adaogă că nu-i chiar sigur de aceasta. (p. 338).

Întreb pe căpitanul nostru ce-i cu vasul acesta. E așa de ocupat, că n'a avut vreme să se intereseze de aceasta și nu-mi poate da un răspuns sigur. Un altcineva îmi spune că-l corespondența pentru Viena și că pleacă îndată. Și în adevăr că-mi pare că-i văd coșul fumegând. Vă puteți închipui ce amărât eram. Noroc eă mă înșelasem; acesta era un alt vas. Al meu nu pleca decât a doua zi.

Așa și era; mi-o spune acum chiar un ofițer al vasului cu care trebuia să p'ec. Tot el se însărcinează să mă conducă a

1) Autorul scrie: Bu'garia.

doua zi pe bord. Astfel asigurat, vreau să mă duc în oraş, unde văd strălucind mulţime de lumini ; dar, după câţi-va paşi, dau de o barieră, apoi de nişte soldaţi ruşi şi moldoveni, cari încrucişează baionetele şi-mi strigă să mă îndepărtez. Fac cale întoarsă şi caut să mă interesez de ce aceasta. Mi se spune că sunt în carantină şi tot aşa i şi cu vasul, cu care am sosit.

Neliniştea mea renaşte. Ne-o lăsa să plecăm la Viena, ori vom rămânea aici ? Mă urc iarăşi în vapor, unde primesc asigurarea că plecarea vasului meu e sigură pentru mâine la ora şapte dimineaţa.

Mă mângâi măcar cu atât — că n'am putut vizita Galaţi ; trec în cameră şi mă culc liniştit (p. 389).

CAPITOLUL LXIII

GALAŢI — TRUPE MOLDOVENEŞTI — IBRALOW

După ce descrie vasul, cu care avea să plece spre Viena, precum şi personalul lui, călătorul începe din nou cu descrierea malurilor Dunărei. Avea ca tovarăşi de călătorie mulţime de boieri valachi şi moldoveni, cari fugiau : unii din faţa Turcilor, alţii din a Ruşilor. (p. 390—403)

„La dreapta avem mereu Dobrogea turcească. Din distanţă în distanţă vedem, continuu, corturi şi întărituri începute. Ne apropiem de vărsarea Siretului care, avându-şi izvoarele în Carpaţii Galiţiei, se asvârle aici în Dunăre, despărţind Valachia de Moldova, care se întinde dincolo, în sus de Dunăre, spre apus, spre Transilvania. Moldova a făcut pe vremuri parte din vechea ţară a Dacilor ; ea are *trei sute douăzeci* km. dela Nord la Sud şi *patru sute* dela Vest la Est. În ceea ce priveşte cifra populaţiei sale, e aceeaşi ca şi a Valachiei, dar autorii nu-s de acord în privinţa acestei cifre şi mă îndoiesc mult că s'ar putea ca guvernul ei chiar să ştie mai bine de cât aceşti autori care-i adevărata populaţie. Am spus de altfel că acelaş lucru e cu toate provinciile turceşti, cu dependenţele lor.

Valachia, în care o să intrăm de acum, se întinde între al şaptesprezecilea şi al douăzeci şi patruilea grad de longitudine şi are, după cum se spune, *trei sute treizeci şi doi* de km lungime şi *doua sute doisprezece* lăţime ; nici de aceasta însă

1) Autorul scrie : Bulgaria.

nu-s sigur, pentrucă și Valachiei trebuie să i se facă, și ei ca și celorlalte provincii turcești, măsurătoare și recensământul. Deasemenea nu-i hotărât nici numele care trebuie să i se dea, întrucât locuitorii nu o cunosc de loc sub cel întrebuintat de noi; ei o numesc *Zara Roumanască*, iar Turcii îi zic *Ak-iflak*. Aceste două provincii care nu pot egală, în ceea ce privește industria, nici pe cel mai neînsemnat dintre departamentele noastre, au să fie cauza sau pretextul unei nouă conflagrațiuni europene — și pământul acesta, care ar putea hrăni atâția oameni, le va servi de mormânt. (p. 403)

Dunărea are aci o întindere uriașă. Oare să fie aceasta lățimea ei obișnuită, ori e numai un efect al inundației? În toate părțile se arată o mulțime de insule și mă întreb și aici, iarăși, să fie insule adevărate, ori numai niște puncte mai ridicate ale câmpiilor inundate? Ori cum ar fi, efectul este dintre cele mai pitorești; par'c'ar fi Cicladele și Marea Greciei, având pe deasupra arbori și o verdeață primăvărată.

La stânga, Dobrogea ¹⁾ ne arată niște dealuri bine cultivate; paiele, care se văd aci, vorbesc de câmpuri cultivate cu grâu, orz, ovăz. Țăranul ²⁾ bine guvernat ar face din ținutul acesta o provincie roditoare și frumoasă ca Normadia noastră. Ți-i milă să vezi câmpiile acestea și poporul acesta sânguitor sub jugul, care nu-i îngăduie nici o îmbunătățire și îi anihilează, în acelaș timp, prezentul și viitorul.

Iată și mari turme de oi și cirezi de boi, și, din loc în loc, niște căsuțe de pământ, acoperite cu paie, a căror aparență sărăcăcioasă contrastează în mod izbitor cu abundența care se bănuiește în recoltele frumoase și în cirezile de vite.

Iată-ne la Ibrail, Ibrahil, Ibralow, Ibralaw, Brăila, Brahilow etc., vechea *Peristhlaba* ³⁾. Din cauza limbilor multe, aici e pretutindeni confuziune în ceea ce privește numele; fiecare oraș are câte o jumătate de duzină și mai multe. Acesta este, de altfel, una din cele mai importante cetăți ale Valachiei; e la șaiszeci și cinci km. de Galați ⁴⁾. Se spune că ar avea treizeci de mii de locuitori. Găsim, aci, o mulțime de vapoare și o citadelă ocupată

1) Autorul scrie: Bulgaria.

2) Autorul, din ignoranță, scrie: Bulgarul.

3) Eroare. 4. Eroare

de Ruși. Să trecem repede asupra ei; mă tem mai mult de a ceastă civilizație decât de barbaria turcească.

Aceleași păsări, de care am vorbit, aceleași mari picio-rongate, palmipede, cocori, pelicani, însuflețesc fluviul, căruia-i sunt, aproape, singurii locuitori. (p. 404)

Pentru ce, oare, anumite creaturi îndrăgesc anumite loca-lități, care nu diferă de altele în ceea ce privește climatul, apele, hrana? Atâtea râuri ale Europei prezintă condițiuni absolut așij-derea celor ale Dunărei și împrejurimilor ei — și, totuși, nu vezi, acolo, un singur pelican, pe câtă vreme Dunărea e plină de ei în părțile acestea; drum de mai multe sute de leghe nu poți face cincizeci de pași fără să dai de ei.

M'am obișnuit de tot cu acești tovarăși credincioși și, când stau un sfert de oră fără să văd câțiva dintr'ânșii măcar, îmi pare că-mi lipsește ceva. Sburând greoi în grupuri sau înnotând perechi pe lângă mal, ei sunt adevărații stăpâni ai fluviului. Zgo-motul vasului nostru; vârtejurile de apă, pe care le naște; coșul lui care fumegă, — par a nu-i preocupa câtuși de puțin. Câte odată ridică capul și se uită după noi cum trecem. Și de ce li-ar fi frică, la urma urmei?

Nimeni nu le caută pricină și, tot timpul drumului, nimă-nui nu i-a trăsnet prin minte să tragă'n ei. E adevărat că sunt și singurul Francez pe bordul vasului; — ori, dintre toate rasele omenești, cea galică sau cea franceză, urmașa ei, e cea care a fost în toate timpurile cea mai grozavă distrugătoare de animale. La noi, cea dintâi mișcare pe care o face un copil când vede vreo viețuitoare mai slabă decât dânsul, e să o bată ori s'o ucidă, de se poate. Iar dacă o să-l întrebi ce-l face să omoare viețuitoarea, o să vă răspundă: fiindcă-i un dobitoc, (un animal). — (p. 405)

CAPITOLUL LXIV

TABERILE. HIRSOWA. SILISTRIA. RUSTZUCK-GIURGEVO

Pe malul drept al Dunărei, aproape în fața Brăilei (Ibra-low) este un oraș sau, mai degrabă, un târgușor. Nu-i oare Matschi, localitate puțin cunoscută, al cărei nume nu-l știe ni-

1. Autorul scrie: bulgărească.

meni din oamenii de pe bord și pe care nu o menționează cea mai mare parte a hărților? Cea a Dunărei (harta) trebuie, și ea, făcută. N'aș putea spune toate dificultățile pe care le'ntâmpin când scriu acestea, în a pune de acord dicționarele, călăuzele și hărțile —, apoi, după aceasta, să armonizez rezultatele cu propriile mele observațiuni. Dacă aș fi vrut să apelez la extra-sele de hărți, pe care le imprimă ziarele, ca să arăte mersul armatelor, confuzia ar fi devenit și mai mare. Hărțile acestea improvizate sunt mai mult decât incomplete, — sunt pline de greșeli: multe din ele se înșeală în ceea ce privește țărmul și atunci pun pe țărmul drept ceea ce ar trebui să fie pe cel stâng, ori pun ca fiind în Turcia ceea ce aparține Rusiei și dânduaselea.

Insulele ne'conjură mereu. Dunărea pare, aici, un adevărat labirint. Înaintea noastră, pe țărmul dobrogean¹⁾, se zăresc niște minarete, un cimitir cu pietre, deasupra cărora e câte un turban — și niște ziduri în ruină (p. 406). E Hârșova (Hirsowa) — vechiul Cursium, localitate în preajma căreia Rușii și Turcii și-au cercat de multe ori puterile. Deasupra orașului zărim o tabără turcească, unde numărăm mulțime de corturi.

Mai departe țărmul e năpădit de herghelii de cai, veniți să se adăpe și să caute răcoreală — hincă soarele e tare arzător și nu e vânt. Caili, pe jumătate sălbateci, sunt mici, dar plini de vigoare. Vin în herghelii de câte o sută și două de capete. Dacă cumva ai norocul să-i vezi încurându-se împreună, câte o herghelie întreagă, atunci ți se oferă ochilor un spectacol cu totul almintrelea animat decât toate cursele dela Câmpul lui Marte dela Hipodrom ori Corso. Drum de mai multe leghe hergheliile acestea nu mai conțin. Ba mai observăm încă numeroase cirezi de boi și cârduri de porci. Nicăiri și niciodată n'am mai văzut atâta mulțime de vite; îmi închipui că trebuie să reprezinte valori considerabile.

În părțile astea Dunărea are o lățime de mai multe mile. Ne apropiem de țărmul valah, unde observăm o mare mișcare de trupe. Deasemenea ne 'ntâlnim cu vase pline de soldați ruși și, mai departe, cu bărci de pescari cari, la apropierea noastră, dispar în stufiș.

1) Autorul scrie: bulgăresc.

Locotenentul și ofițerul contabil mă scot, cu multă bună-voință, din nedumerirea asupra multor lucruri, — însă mărturisesc înșiși că, deși fac acest drum de ani de zile, cunosc puțin istoria țării. Ei știu doar numele orașelor în care fac fac popasuri ori lasă telegrame; încolo ignoră complectamente numele tuturor târgurilor și satelor cu care n'au avut de a face.

Țara nu-i păduroasă, dar ar putea să fie, căci puținii arbori, cari se observă au o vegetație viguroasă (p. 407). Coasta dobrogeană ¹⁾ se înalță în coline, pe când cea a Valahiei e mai joasă și mai puțin accidentată.

Echipajul nostru se compune din oameni de o forță și, mai ales, de o poftă de mâncare herculeană. Li se servesc câte șase mese pe zi, dintre care patru solide, adică la care mănâncă supă, carne și pește. Fără să exagerez de loc—ei își trec câte jumătate din zi la masă. Faptul acesta e 'n contrast cu serviciul mateloșilor de pe M. Neagră sau Mediterană, cari veșnic în picioare, de-abia au vreme să mănânce și să doarmă: se vede că în toate stările sunt privilegiați și canoniți. Cestia de pe Dunăre și-or fi având și ei vremea lor urâtă, în timpul iernii,—însă, pe timp frumos, numai mecanicul și cârmaciul au toată grija,—ceilalți sunt liberi să-și treacă vremea cum or vrea.

Ne 'ntâlnim cu o flotilă de vase valahe de un aspect cât se poate de ciudat. Văd că fiecare națiune își are forma ei specială de vase și nu știu pentru ce. Căci, cu toate că experiența a dovedit în dese rânduri că acest fel de construcție cu accesoriile lui, toate,—e incomod și periculos,—cu toate acestea ei nu vor să renunțe la el în ruptul capului. Specialitatea aceasta curioasă există și 'n Franța dela provincie la provincie și câteva departamente interioare au rămas, încă, la jonca chineză.

Corpurile de gardă de pe țărmul drept și-au schimbat înfățișarea. Cele ale Valahilor par niște cuști înălțate pe picioroange; în ele ești cel puțin la adăpost de creșterile fluviului. Sunt ocupate și de Ruși și de Valahi—în acelaș timp... (pag. 408)

.... Iată-ne în fața unui sat turcesc. Un vapor plin de oameni cu turbane în cap o ține pe lângă mal, urcând cu greu fluviul în mijlocul unui nour de pellicani, cari par bucuroși de această to-

1) Autorul scrie: bulgărească.

vărășie. În viața mea n'am mai văzut atâta prăpăd de păsări de astea. Toată lumea-i pe punte,—venită să se bucure de privilegiu aceasta.

Berzele și bătlanii, deși în număr mai mic decât pelicanii, sunt totuși destule și destui și, în partea Dobrogei, pretutindeni unde dai cu ochii de o șiră de pae ori de o clae de fân, barza, care stă într'un picior pe dânsa, e nelipsită. Un cerculeț ori o roată veche așezată orizontal pe un stâlp în fața locuințelor, le atrage în mod hotărât. Acolo le puteai zări cuibul și după fereastră le puteai atinge puii, cari păreau a fi de ai casei. Am o fericită idee despre neamul, care arată acest sentiment de ospitalitate chiar față de creaturile care, în ceea ce privește inteligența, sunt atât de departe de om, dar care cu toate acestea, își au și ele calitățile lor,—era cât pe aci să zic virtuțile lor.

Mi-amintesc cu părere de rău de mesele de pe vasele Alexandru și Bosforo, unde, când se 'ntâmplă mai ales să nu fie mulți, domniă o vie dispoziție, pe câtă vreme aici fiecare pare stingherit și prost dispus. Cu toții caută să termine cât mai repede, spre a ieși din nou pe puntea vasului. Aci îmi-aduc eu adesea modesta mea masă, pe care o iau fie singur, fie în tovarășia unui tovarăș, când acesta consimte să mă urmeze: e vorba de o pisică nemțească, a echipagiului, adevărată pisică nemțească, tot așa de puțin expansivă ca și stăpânii ei.

De tot ce mă pot plânge e apa rece, căci cea care ni-se dă de băut, e veșnic caldă. (p. 409)

Pe malul turcesc, numai cale de o leghe, număr vreo șapte gorgane.

Trecem pe lângă un sat mare, în fața căruia e o insulă acoperită cu pădure. E dominat de o colină așijderea acoperită cu arbori. Numele lui nu mi-l știu spune nici ofițerii și nu l pot găsi nici în dicționar și nici în „ghid“. Trebuie să fie Rassoia.

Minaretele Silistrei încep să apară la orizont.

Pe dreapta, pe pământul valah, se vede deasemenea departe un sat. Malul e jos și Dunărea, în urma creșterii apelor are mai mult de o leghe în lățime.

La Silistria, care mai e numită și Silistri și Dresti, Durestorum, Tirista — etc, număr vreo cinci minarete.

Orașul acesta bu'găresc se prezintă bine; însă, ca toate cele

supuse Turcilor, pierde mult pe măsură ce te apropii de el și devine hidos când intri întrânsul. Omulenii ăștia de Turci ar pângări și aduce în halul lor de murdărie până și Paradisul pământesc — de le-ar încăpea în mână. Turcul nu se gândește decât la locuința lui; mult mai puțin la stradă și, mai puțin la orașul din care face parte. Ardă orașu 'ntreg, locuința lui numai să scape. Spiritul municipal, cel de asociație, dragostea de ordinea publică în afară de ceea ce-l privește personal, astea-s lucruri care nu și-au făcut încă loc în capul Turcului. Execuția mașinalicească a Coranului, — dacă e devotat, asta-i regula lui de conduită. Dacă nu ține, cumva, seama nici de Coran, — atunci un egoism grosolan sau o exclusivă grijă numai de buna sa stare pune stăpânire cu totul pe dânsul, fie el opincă sau vlădică. Și se vede bine unde duce aceasta și din felul cum e guvernată Turcia.

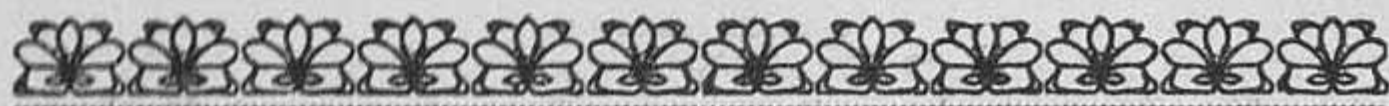
Se zice că Silistria ar fi având 20.000 loc. Deoarece trebuie să rămânem aci timp de două ore, mă cobor din vapor și, cu riscul de a-mi spulberă iarăși iluziile, vreau să 'nsoțesc și eu vreo doi pasageri până 'n tabăra turcească așezată aproape de oraș (p. 410), dar santinelele nu ne lasă să trecem de întăriturile de șanțuri ale taberii. Tabăra aceasta avea aproape dispozițiunea alor noastre. Alte două tabere sunt în spatele orașului, pe un deal. Număr și aci până la vreo 100 de corturi, unel verzi, altele albe...

După ce lăsăm în urmă Silistra, pe o 'ntindere de două leghe dăăm iarăși de vreo 4 tabere așezate pe munte și despărțite de spații împădurite.

Pe malul cestălant—valah—Valahii și Rușii fac exerciții. E curios să vezi pe oamenii aceștia,—pe cari nu-i desparte decât un fluviu nu prea larg în locul acesta,—exercitându-se la mânuitul armelor și căutând mijloacele cele mai sigure și eficace spre a se putea omorâ unii pe alții. Ba încă, strigând mai tare, și-ar putea da și sfaturi reciproce în privința aceasta. 'Măcelurile acestea, premeditate cu atâta sânge rece și preparate cu atâta răbdare și atât de mult timp,—adesea pentru motive fictive și problematice,—sunt pe cât de nesocotite pe atât de crude. Oare unde-i vremea în care vor înțelege oamenii aceasta?... (p. 411)

Trad. CORNEA ION

RĂBDARE

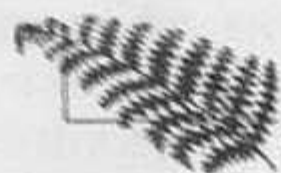
Și-a stat cuvânt : „In veci să n'ai hodină!”
Iar tu, de-atunci, Țărână, ca și marea
Ce-și răsvrătește 'n urlet sbuciumarea, —
Spumând te-arunci spre Tronul de lumină.

In van aștepți de veacuri îndurarea,
In van blestemi când ești de daruri plină,
Si'n van scrâșnești. Ridică te senină :
In muncă-i toată binecuvântarea.

Iar când comori de 'nțelepciune multă
Vei dobândi spre a domnului mărire,
Și 'ncununată 'n nimb de strălucire

Te-ai ridică până la El, ascultă
Cum din adânc pornește spre 'mpăcare
Isvor de tihnă 'n sânul tău... Răbdare !

A MĂNDRU

INSERARE

— EICHENDORF —

*Departe cântă doina
Vrăjind întreaga zare,—
Abia de-o 'ngână codrul
Și-adorm pe câmp isvoare.*

*Departe 'n fundul zării
Joc raze ușurele...
Să pot...să pot...o clipă
M'aș fulgera 'ntre ele....*

MIHAIL PRICOPIE

UNUI VIZIONAR

Stai nopți întregi frângându-te să torni
În bronz etern o nouă cugetare —
Și nici nu simți în oarba ta chemare
Că val-vârtej vii veacuri să răstorni.

Dar vultur e pornita-ți inspirare,
Și lege nu-i din zbor s'o mai întorni:
Un uragan de trâmbițe și gorni
Și 'n urm' apoi vezi sânge până 'n zare,

Și frunți pălind pe tronul lor regal, —
Iar *slova* ta s'așterne tot mai crudă
De par'c'ar li tăiușuri de pumnal.

Lumină vrei! Dar cazi zdrobit de trudă
Și-un glas în tine-și fulgeră fiorul:
„Nu ești un Crist, nu ești izbăvitorul”.

A MĂNDRU

VERDE E SPERANTA

— AL. L. KIELLAND —

— „Nu vezi că faci praf?” strigă supărat Ion.

Andrei nu-l auzi.

— „Parcă-i surd ca mătușa Maria!” mormăi Ion ;
«faci praf, Andrei!» strigă el mai tare.

— „Iartă-mă, te rog!” zise acesta și începu să-și ridice la fie ce pas piciorul sus în aer. Pentru nimic în lume n'ar fi vrut să-și mai supere fratele; și-așa avea el destule certuri cu dânsul.

Dar chiar în clipa asta, nu merg ei împreună și nu se gândește el la aceea pe care știe că o iubește fratele său Ion? Oare nu e destul de josnic să nu-și poată stăpâni el o patimă care e un rău destul de mare pentru viitorul fratelui său, pe lângă că e ceva fără de nici o speranță ?...

Ca'n totdeauna, Andrei se judeca prea aspru ; de aceia, când pe partea cealaltă a drumului se aplecă să-și ridice bățul scăpat, încercă să fie mai nepăsător față cu asemenea lucruri. Cu cât însă pătrundea mai adânc în cugetare, cu atât mai puternic se'ntorcea pe calea minunată a judecăței de unde plecase, iar gândurile roteau în jurul acestui punct oprit, precum găzele flutură'n jurul unei lumini.

Amândoi frații, cari veniseră să-și petreacă timpul vacanței la unchiul lor, preotul paroh, se găseau acum pe cărările din jurul Prefecturei, unde se da un bal pentru tinerimea din partea locului. Prin părțile acestea mai

veniseră și alți studenți, așa că asemenea petreceri se dădeau mai la fie ce casă.

Din această cauză Ion se simția în toată voia; cânta, juca și glumia cât era ziua de mare; iar dacă glasul îi era puțin mai aspru decât adineaurea când îl certa pe Andrei că face praf, aceasta nu putea fi decât numai din pricină că nu-l putea face pe fratele său puțin mai vesel.

Știm cam ce-l apăsa pe Andrei. Chiar în viața lui obișnuită el era mai liniștit și mai tăcut decât fratele său, juca tocmai „ca un urs”. — spunea Ion —, nu putea să cânte nici de cum (Ion susținea că vocea lui ar fi și nesimpatică și monotonă) și că, în afară de asta în fața femeilor era totdeauna stângaci și uluit.

Când se apropiară de Prefectură, în urma lor răsună duruitul unei trăsurii.

— „Acesta trebuie să fie doctorul!” zise Ion, și se pregăti de salut, căci iubita lui era fata doctorului de plasă.

— „O, cât de răpitoare este *Ea* în roz !...”, spuse Ion. Andrei văzu numai decât că era într'un cenușiu deschis, dar nu cutează să spună vr'un cuvânt, de teamă să nu se trădeze: parcă tot sufletul i-ar fi stat în gât.

Trăsura trecu repede; tinerii salutară, iar bătrânul doctor le strigă: „Bine-ați venit !... La revedere !...”

— „A, nu !... eră'n cenușiu !...” se îndreptă Ion; arzătoarea lui privire de-abea avusese vreme să deosebească adevărata culoare a hainei. „Dar, nu e așa, Andrei, că era tare drăguță?”

— „O, da !...” răspunse acesta cu greutate.

— „Tare mai ești sucit!” se revoltă Ion; „dacă ți-ai pierdut de tot simțul pentru frumusețea femeiască, eu unul cred că ai putea să arăți cât de puțin interes pentru... pentru... ei ! pentru viitoarea fratelui tău !...”

— „Dacă ai ști cât de mult mă interesează !...” gândi Andrei, și oftă încet, plecându-și ochii în jos.

După o întâlnire așa de frumoasă, Ion se simți nemărginit plin de iubire și de fericire; își învârtia basto-

nul, plesnia din degete și cânta din toată puterea. Și când se gândia la aceea cu haina cenușie — la aceea cu haina ea primăvara de lucitoare, ușoară ca o pasăre, cum îi zicea el —, își aminti de-un cântec vechiu, pe care, în alte vremuri, îl cânta cu multă plăcere :

Verde e speranța, —
 Tram ta ra ra ra,
 Veșnic ea-i frumoasă, —
 'Tram ta ra ra ra !

Versul acesta îi părea așa de potrivit cu starea lui sufletească, încât îl repetă de nenumărate ori, când în tactul melodiei unui cântec bătrân, când ca pe un marș, când în tonuri înalte și vesele, când numai în șopot, ca și când ar fi voit să-și desvâlue iubirea lumii întregi, nemărginitei firi.

Andrei nu se simțea tocmai pe plăc. Căci, ori cât de mult respect ar fi simțit pentru fratele său, dar acest veșnic „Verde e speranța” și acest nesfârșit „Tram ta ra ra ra !” îl osteniau așa de mult, încât simți o adevărată ușurare, când în sfârșit intrară în curtea Prefecturii.

După amiaza trecu în mod obișnuit; au petrecut destul de bine, căci mai toți erau amorezați; dacă se aflau cumva și neîndrăgostiți, aceștia petreceau și mai bine pe socoteala celor dintâi.

Au jucat de-a șoarecele și pisica. Ion alerga sprinten de jur împrejur, făcea mii de glume provocând incurcăla la joc și arăta iubitei lui toate atențiile cu putință.

Andrei își păstră țepăn locul și luă lucrurile în serios. El începu jocul și-l conduse o bună bucată de timp cu multă precizie. Ar fi petrecut mult mai bine dacă aspra lui conștiință nu i-ar fi făcut imputări continue despre iubirea criminală care lovia în viitorul fratelui său.

Când, odată cu întunericul, începu să bată vântul răcoros al nopții, societatea se retrase în salon și dansul începu.

Andrei nu juca prea mult, dar mai cu seamă acum nu avea tragere de inimă. Își petrecu timpul privind pe Ion, care toată seara oftă împrejurul celei „viitoare”. Inima lui Andrei se strângea de durere când o vedea pe cea cu haina cenușie în brațele fratelui său. Și-i părea că la orice joc sunt tot împreună!...

În sfârșit veni timpul plecării. Cea mai mare parte dintre părinți plecaseră în demnele lor trăsură bătrânești, iar tineretul se hotărî să conducă pe cei ce rămăseră până la casele lor, căci era o foarte frumoasă noapte cu lună plină.

Când cel din urmă galop fu jucat, gazda nu voi să lase pe tinerele doamne, înfierbântate de joc, să iasă în răcoarea nopții. Pentru aceasta le hotărî o jumătate de ceas de odihnă. Și, pentru ca să treacă în mod plăcut și vremea aceasta, gazda rugă pe Ion să cânte ceva.

Iar acesta fu gata numai decât; nu făcea parte din rândul oamenilor morocănoși, cari vor să fie prea mult rugați, ci era dintre aceia cari sunt cunoscuți că știu și pot orice.

Dar critica ce se făcea de data aceasta lui Ion era curioasă, căci, ca nici odată, păreri erau împărțite. Numai de trei persoane fu ținut cântecul său ca neasemănat de frumos. Aceste trei persoane erau: mai întâi Andrei, pe urmă mătușa Maria, care nu prea auzea bine, și în urmă însuși Ion. Cei mai mulți își dădură părerea că e caraghios să-l asculte pe Ion cântând, întrucât pune prea mult dela el. În urmă se făcu o partidă de rău voitori, cari pretinseră că nu poate fi judecat omul după o simplă cântare, și, deci, ar trebui să cânte din nou și, de data aceasta, să se acompanieze și la piano.

În legătură cu acest din urmă punct Andrei, în loc să stea liniștit și să asculte, își închipui numai decât cea mai completă înfrângere a gloriei fratelui său. Căci el știa câte osteneli îl costase pe Ion și mai ales pe surori învățătura aceasta, mai ales a celor trei acorduri minore cu care obișnuia să se fălească, și pe care le exercita mereu înainte de a merge în lume.

Când îl văzu așezat la piano, cum își gonja degetele pe clape fără nici o atenție, își țintui privirea în tavan și mormăi ca pentru el: — „Da !... Și totuși !... cum se face asta ?“ ca și când ar fi căutat acolo sus bogata artă a tonurilor, pe care el o cam nesocotise. Știa că Ion nu putea decât trei acompaniamente peste tot: unul în minor și două în major. Și totuși...

Dar când cântărețul, sculându-se dela piano, mai asvârli și cele trei mult studiate acorduri, acestea sunară atât de nelalocul lor și atâta de fals, încât părea c'ar fi fost ceva care i-a făcut degetele să-i alunece. Andrei clătină din cap, își întoarse privirea și mormăi: „Asta nu-i de loc frumos !... Asta e prea, prea !...“

Intre acestea Ion se așază din nou la piano și începu să cânte liber din bogatul său repertoriu; Schubert și Kjerulf erau favoriții lui. Putu deci cânta: „Tu ești pacea“, „Eu nu mă supăr“, „Bietele bătrâne cânturi“, „Tot îți pun eu la picioare“, „Din mari dureri fac cânturi mici“; toate acestea le cântă cu liniște și ușurință precugetată și acompaniindu-se pe jumătate. Mai nenorocit îi fu pasagiul: „Eu pun aici întreg amorul și toată vasta mea durere“, dar și asupra lui mai reveni de câteva ori.

Andrei găsi numai decât granițele iscusinței lui Ion, când acesta părăsi drumul obișnuit și începu să isbească de-avalma în toate clapele: cu groază observă că frațele său încerca: „Verde e speranța“, dar, spre nenorocul lui, nu-l nemeri, ci-l sbârnâi numai pe jumătate, aruncându-i la urmă cele trei faimoase acorduri minore.

— «Acum curat că ne-am răcorit!» spuse cea cu haina cenușie și se sculă. Graba ei stârni un surâs general și de asta se făcu roșie ca focul când spuse: „Noapte bună!“

Andrei sta'n apropierea gazdei; își luă deci mai iute rămas bun. Ion fu reținut de prefect, care voia să știe la ce profesor a învățat muzica; și pretenția aceasta cerea timp.

Astfel se făcu de se apropiară în antreu Andrei

și cea cu haina cenușie. Aici tinerii se îmbulziau în jurul cuierelor, atât pentru a-și lua propriile haine cât și pentru a le smulge pe ale altora.

— „Nu folosește la nimic să te îmbulzești!” spuse dânsa. Lui Andrei i se puse un nod în gât și nu reuși să scoată decât un sunet diform. Erau lipiți unul de altul, fiind că era foarte strâmt, iar Andrei ar fi dat orice numai să poată spune ceva plăcut; dar nu era cu putință.

— „În seara asta n'ați petrecut de loc!” îi vorbi ea prietenește.

Andrei gândi la tristul rol pe care l-a jucat întreaga seară; neplăcuta situație îi era apăsătoare și de aceea răspunse, (prostul, parcă-i venea să cadă când spunea o vorbă):

— „E un rău că nu pot cânta!”

— „De bună seamă, vr'o slăbiciune a familiei!” îi spuse cenușia, aruncându-i o repede ochire.

— „A nu!...” întâmpină Andrei, zăpăcit de tot; „fratele meu cântă excelent!”

— „Da?... Dumneata crezi?” îi spuse ea râzând.

Iar lucrul păru curios lui Andrei; căci el se credea în drept să-și dea mai mult decât o părere despre talentul fratelui său, iar dânsa, ca una ce era sortită să fie „viitoarea”, ar fi trebuit să facă parte dintre admiratori, iar nu să se exprime cu atâta răutate.

Urmă iarăși o tăcere pe care Andrei se'ncredă zădarnic s'o rupă.

— „Nu vă place nici să dansați?” îl întrebă ea cu vocea mângâietoare.

— „Nu cu ori cine!” sbucni el.

Ea zâmbi.

— „Se'nțelege!... Un cavaler poate alege!”

Andrei își pierdu podeaua de sub picioare. Era ca unul care, mergând adâncit în gânduri pe-o stradă, într-o strașnică seară de iarnă, de-odată se trezește pe-o'ntinsă pătură de ghiață lucie. Nu putea să aibă alt ajutor decât să se ție drept și, cu curajul unui desperat, glăsuî:

Dacă aş fi ştiut... dacă aş fi îndrăznit să sper că vreuna dintre domnişoare. . dar nu !... vreuna dintre cele cu care aş fi dorit să joc, mi-ar fi făcut plăcerea... i-aş fi... i-aş fi...» şi tăcu molcum.

— „Poţi să mă'ntrebi ori ce !” răspunse ea cu bunătațe.

Brăţara i se deschise şi era aşa de greu de închis, încât trebui să-şi încordeze toate puterile ca să şi-o'nchidă ; după asta se făcu roşie la faţă.

— „De pildă, cu mine aţi fi voit să jucaţi ceva ?» Şi vorbind aşa, i se păru că totul se rotia împrejurul lui.

— «De ce nu ?» răspunse ea mirată. Privia în jos şi cu vârful pantofului borteia o crăpătură a podelei.

— „Vineri vor fi invitaţi la preot. Imi veţi dărui un joc ?”

— «Cu plăcere ! Ce joc ai dori D-ta ?» Şi încercă să-i vorbească în tonul damelor din lumea mare.

— „Vre-un cadril ?... Acesta-i cel mai lung ! adăugă el încet.

— „Da !... Voiu fi liberă şi la al doilea cadril.

— „Şi un galop ?”

— „Da ! îţi mulţumesc. Primul galop.

— „Şi o polcă ?”

— «Nu !... Nu !... E prea mult !» strigă ea privind neliniştită spre Andrei.

În clipa aceea veni Ion, de-abea răsuflând de grabă.

— «Ah, ce fericire că vă găsesc, domnişoară ! Dar în ce tovărăşie !...»

— O luă sub protecţia lui şi, ca să-şi caute haina, îi deschise drum printre cei ce mai rămaseră.

— «Numai două cadriluri şi un galop !... Dar nimic mai mult !... Da !... Da !... Da !...» repeta mereu Andrei. Se'nrădăcinase pe acelaş loc şi târziu de tot se văzu singur. Repede'nşfăcă cea dintâi pălărie pe care o zărise în cuier şi se repezi ca o furtună pe uşa de din dos, se furişă prin grădină şi, după multă caznă, sări zidul la doi paşi de-o porţiţă care era larg deschisă.

Apucă pe cea dintâi cărare ce se'ncolăcia printre livezi, ţintindu-şi privirea în hornul casei parohiale.

Avea o presimțire vagă că merge prin iarbă înaltă până la genuchi și umedă, dar nu băgă de seamă că vechea șapcă de uniformă a prefectului, pe care o luase în grabă, i se bălăbănia pe cap în toate părțile, până ce rămase liniștită cu cozorocul căzut pe urechea dreaptă.

— «Două cadriluri și un galop!... Dar nimic mai mult!... Da, da!... Da, da!...»

Era noaptea târziu când Ion se'ntoarse'n curtea parohiei. El întovărășise fata doctorului până acasă, iar acum se'ntorcea gânditor. Mergând încet, își încheia socoteala zilei.

Luă cărarea spre grădină. O clipă se opri în pragul porții.

— „E cam rușinoasă, dar, judecând mai adânc, principalul e că-mi convine!... E cam rușinoasă a dracului! Imi e mai mult convenabilă decât iubită! Tre-când prin curte, își perindă prin minte toate femeile pe care le cunoscuse și, judecându-le în toate chipurile, a-junse la concluzia că cele mai de nesuferit ar fi cele îngânfate și năzuroase, nu cele rușinoase.

Lucrul care-l neliniștea însă mult de tot era faptul că nu se simția de loc mulțumit cu rezultatul zilei. Nu pentru că se'ndoia o singură clipă de-a fi fost iubit, ci pentru că găsia toată ființa ei prea posacă, prea rece și prea din cale-afară de retrasă. Nici odată nu i-a glumit, iar în drum către casă vorbise cu toți, numai cu el nu.

Așa dar cât de curând trebuia să-și schimbe purtarea; trebuia s'o facă să i pară rău de toată purtarea ei de mai înainte. Trebuie să'ncerce și altfel.

Păși'ncetișor pe lângă casă, astfel ca să n'audă unchiul cât de târziu se'ntoarce. Pentru ca să ajungă în odaia sa și a fratelui său, trebuia să treacă pe un po-deț lung de scânduri. De-asupra lui era o fereastră pe care tinerii o întrebuințau drept ușă și la ea ajungeau suindu-se pe acoperișul scării care da'n grădină.

Ion observă că fereastra era deschisă, iar pe balconul format de-acoperișul scării, în limpedea lumină a lunii, zări chipul fratelui său.

Andrei era tot cu mânușile albe dela bal. El se agățase cu amândouă mâinile de fereastră și-și țintuise privirea în lună.

Ion nu putea înțelege pentru ce fratele său a rămas afară până la asemenea ceas al nopții; cu atât mai mult nu pricepea de ce are pe cap un fel de oală de flori.

— «S'a 'mbătat porcu!...» gândi Ion și se apropie cu băgare de seamă. Atunci îl auzi murmurând ceva despre două cadriluri și un galop, apoi îl văzu făcând tot felul de mișcări ciudate din mâni.

Crezu că fratele său cerca să trosnească din degete. Dar în tăcerea nopții răsună glasul lui Andrei, nesimpaticul și monotonul lui glas :

«Verde e speranța, tram ta ra ra ra!»

Sărmanul, nici atâta nu putea cânta...

MIHAIL PRICOPIE.

VORBESTE TU

(KONRAD FERDINAND MAYER)

Pădure dragă, eu veniam la tine
În ori ce zi în vremea tinerețelor de ieri ;
Aveam să-ți spun adesea fericirea,
Aveam de multe ori a-ți spune mari dureri.

Azil întunecat, și-acum te caut,
Și-acuma cat al ramurilor blând tumult,
Vorbește tu ! Tu ai cuvânt ! La mine-s stinse
Ori ce dureri și bucurii ! Viu să te-ascult !

M. PRICOPIE

FLORA CRITICA

A

DOBROGEI

DE

IULIU PRODAN

Profesor la Academia de agricultură

DIN

CLUJ

PREFAȚĂ

De mult îmi propusesem să completez importantul op „Flora Dobrogei” a regretatului botanist Dr. Demetriu Brandza, care, în urma morții sale premature, rămăsese incomplet. În parte îmi realizasem această dorință prin prelucrarea Ranunculaceelor, care lipsesc cu totul din lucrarea lui Brandza și prin completarea diagnozelor unor specii rămase nedescrise.

Numeroasele și variatele specii, ce am întâlnit în repetatele mele excursiuni făcute în Dobrogea (anii 1910, 1911, 1912, 1913, 1914) m’au determinat însă a trece limitele unei simple lucrări de întregire, pentru a purcede la descrierea critică a speciilor aflate de mine sau colectate de către alți botaniști.

Pentru acest motiv m’am adresat tuturor botaniștilor, cari au botanizat în această parte a țării, să-mi trimită spre revizuire materialul adunat; durere însă, nu au răspuns cu toții cererii mele. Lacunele ce se vor observa în această lucrare sunt a se atribui și acestei împrejurări.

Cred a satisface și pretențiunile unor botaniști complectând lucrarea de față prin fitogeografia provinciei dobrogene. În consecință „Flora critică” va avea două părți :

I. Fitogeografia Dobrogei, cuprinzând în genere situația acestei țărișoare, condițiile ei tehnice (orografia și hidrografia), condițiile climaterice, aspectul general al vegetației, precum și diferențierea ei în diferite regiuni floristice (flora palustră, flora sărăturilor, a locurilor nisipoase) etc.

II. Conspectul sistematic, care va cuprinde enumerarea și descrierea speciilor aflate în Dobrogea dela apariția opului „Flora Dobrogei” (Dr. D. Brandza) și până astăzi.

În partea II am cuprins și flora Cadrilaterului, anexat în urmă României. Acest ținut bogat în vegetație nu eră studiat până mai anii trecuți. Cercetările ce s’au făcut aci se datoresc lui Janka, Scorpil, Stirbny, Urumof. Rezultatele excursiilor sale și ale acestor botaniști le-a rezumat Velenovsky în „Flora bulgarica”. În alcătuirea prezentei lucrări am utilizat și „Flora”

lui Velenovsky, culegând datele ce se referă la unele localități din Cadrilater.

Cele mai prețioase cercetări asupra Cadrilaterului se datoresc însă lui Zach C. Panțu. Mie nu mi-a reușit a vizita această parte a Dobrogei decât abia în toamna anului 1921.

Înainte de a trece la expunerea fitogeografică a provinciei, țin ca, pentru amabilitatea cu care mi-au pus la dispoziție erbarele d-lor și alte date prețioase referitoare la flora Dobrogei, să-mi exprim și pe această cale cele mai vii mulțumiri Domnilor: Dr. Alexandru Borza, prof. univ. îi mulțumesc pentru deosebita amabilitate cu care mi-a pus la dispoziție materialul bogat al institutului Botanic de sub conducerea sa, Dr. Marcel Brandza prof.; A. Calafateanu prof. în Tulcea, care posedă un erbar frumos; Dr. E. P. Enculescu agrogeolog; Dr. E. Grințescu prof. univ., D-soarei Dr. Marietta Pallis *) din Londra, Zach C. Panțu custode al colecțiilor inst. bot.; Dr. Tr. Săvulescu prof. la școala superioară de agricultură dela Herăstrău; Dr. Th. Solacolu medic și prof. univ., Dr. Mih. C. Vlădescu prof. univ. și direct. inst. bot.

Date referitoare la flora Dobrogei conțin și erbarele rămase în urma botaniștilor Florian Porcius și W. Knechtel fostul director al grădinilor publice.

Mulțumesc de asemenea botaniștilor streini, cari m'au ajutat la această lucrare: Dr. Arpad de Degen, excelentul orientalist budapestan, C. H. Zahn din Karlsruhe și neuitatului prieten I. Wagner din Budapesta.

O deosebită recunoștință datorez D-lor profesori univ. Dr. Em. De Martonne din Paris, Dr. I. Simionescu din Iași, Dr. G. Vâlsan, Dr. V. Meruțiu, Dr. G. Murgoci, Dr. Popovici-Hatzeg pentru înlesnirea escursiilor făcute în Dobrogea. Datorez deasemenea cele mai vii mulțumiri marelui L. Mrazec, directorul institutului geologic al României, pentru binevoitorul sprijin ce mi-a dat pentru escursiile mele în Dobrogea.

Apariția acestei lucrări în împrejurările vitrege de astăzi o datorez neobositului și idealistului director al „Analelor Dobrogei”, C. Brătescu, Primească și pe această cale sincerele mele mulțumiri.

JULIU PRODAN.

*) The structure and history of plav: the floating feu of the delta of the Danube.

Așezarea geografică, întinderea, relieful, clima și râurile Dobrogei

Dobrogea este cuprinsă între 43° 48' și 45° 28' latitudine nordică și 25° și 27° 20' longitudine orientală (dela Paris). Hotarele naturale la Vest și Nord sunt Dunărea, la Est Marea Neagră.

Din cauza originii sale geologice deosebite de a României, precum și din cauza reliefului ei ridicat în mijlocul unor ținuturi joase, este considerată ca o unitate geografică deosebită.

Configurațiunea-i variată prezintă un podiș pietros, compus dintr-o serie de ondulațiuni. O mulțime de văi roditoare străbat dinspre Dunăre în interiorul țării.

Provincia aceasta, după înfățișare și origine, se împarte în 3 regiuni :

a) *Regiunea de Nord* e formată dintr'un complex de dealuri, care se extind dealungul țării până spre gurile Dunărei (Delta), unde se termină într'un grup de înălțimi cu vârfuri până la 500 m. (Sakar Bair are 456 m.) care se numesc dealurile Niculițelului, Măcinului și Babadagului. Tot aicea, între lacul Razim și Sf. Gheorghe, se înalță dealurile *Beștepe* (cinci vârfuri) notate și de cartografi vechi. Spre interiorul țării, spre Est de Topal se înalță dealul *Allah Bair*, compus în cea mai mare parte din calcar alb, care aparține formațiunii cretacee superioare. Cele mai interesante înălțimi ale acestei țărișoare sunt *Munții Măcinului*, cari se ridică ca un zid dințat în fața Măcinului și unde înălțimea cea mai mare o are *Țuțuiatul* (426 m.) de lângă Greci. Înălțime destul de considerabilă au încă următorii : *Priopcea* (403 m.) lângă Cerna și *Sulucul* de lângă Măcin. Din punct de vedere botanic, o însemnătate deosebită pentru flora lor vestită, o au muntele *Consul* ce se înalță lângă *Alibeikioi* și muntele *Sepelgin* de lângă *Baskioi*.

În afară de catenele de dealuri amintite, Dobrogea mai posedă în regiunea lagunelor și dealuri solitare, dintre care unele formează insule atât în sâmurile mării, cât și în unele lacuri. Astfel e insula stâncoasă *Popina* din lacul *Razim* și *Popina* din lacul *Crapinei*. Aici aparțin mai departe toate acele insule salsuginoase, care se găsesc în lacul *Razim*, în fața comunei *Jurilofca*.

Aproape de *Jurilofca* se înalță dealurile «*Caramanchioi*» ; iar pe marginea *Razimului* aflăm capul *Dolojman*. Între *Tulcea* și *Babadag*, din depărtare încă se zărește muntele *Denistepe*, de formă conică.

Ca dealuri se pot considera și acele maluri înalte acoperite de loess, care încadrează litoralul Mării și Dunărea.

b) *Regiunea de Sud a Dobrogei* constă dintr'un podiș acoperit peste tot de un strat gros de loess. Ea atinge o înălțime de 2—300 m.,

și se termină spre Dunăre și spre mare cu niște maluri mult mai puțin piezișe.

Podișul acesta se poate considera o stepă adevărată, aproape lipsită de arbori. Flora arborescentă e reprezentată prin plantațiuni, de salcâmi pe lângă sate, moșii și gări. Din pădurile de odinioară se mai găsește doar părul sălbatic. Tufișuri mai înghesuie întocmește arborașul mediteranei de o rezistență admirabilă: *Paliurus australis*. Acest *Spinifex* al Dobrogei e atât de rezistent și vârtos, în cât—asemenea celui din Australia—nu-l prinde nici focul. În partea aceasta a țării, acolo unde străbat rocile mai vechi și formează ridicături izolate stâncoase, apare *Jasminium fruticans*; nu lipsește nici *Prunus spinosa*.

Cadrilaterului, care cade tot în această regiune, îi împrumută un aspect deosebit livezile de smochin (*Ficus carica*) din Balce-Cavarna.

Văile dintre dealuri, acoperite odinioară cu stufiguri și păpuriș, sunt populate astăzi, din cauza scăderii apei, cu formațiuni de *Rumex* după care urmează spinul stepelor uscate, *Quonis spinosa*.

Din chiar natura stepei, reese că ploile, în acest ținut, sunt foarte rare și mai adeseori torențiale. Păraele seacă în urma căldurilor mari înainte de a se vărsa în mare, iar vegetația lor este cu totul deosebită și neobicinuită, compunându-se în mare parte din holera sau scaiul muscălesc (*Xanthium spinosum*).

c) *Regiunea lagunelor* ocupă partea estică a provinciei. O parte din lagune sunt separate de mare prin limbi de nisip, altele comunică cu marea. Solul acestei regiuni este puțin ridicat și acoperit cu apă și stofării extinse.

Dobrogea făcând parte dintr'un continent foarte vechiu, din punct de vedere tectonic nu s'a format în acelaș timp cu restul României, fiindcă nu a luat parte la mișcările tectonice care au dat naștere Carpaților, ci în acest timp a rămas un masiv rezistent.

Anume, în era arhaică și paleozoică s'a petrecut încreșirea rocilor ce se văd în nordul Dobrogei. Cu începutul jurasicului mediu vedem aici numai mișcări de ridicare și coborâre, mișcări tectonice de o importanță mai mare însă nu s'au observat.

Dealurile Dobrogei, cu excepțiunea grupei Măcinului (formată din granit și gnais arhaic), constau în mare parte din calcar jurasic și cretaceu. O parte însemnată a dealurilor care se extind pe litoralul mării, precum și acelea care cadrează Dunărea sunt acoperite cu loess. Pe litoralul mării joacă un rol deosebit dunele formate din nisip, dintre care mai remarcabile sunt cele dela Tuzla, Mamaia, Caracium, Portița etc. Locuri nisipoase de extensiune considerabilă aflăm și în Delta Dunărei.

Date mai detaliate în ce privește solul și subsolul acestei provincii aflăm la I. I. Nacian¹⁾. După dânsul centrul Dobrogei și în special platourile cuprinse între Carasu și lacul Sutghiol spre nord conțin gresie verde. În părțile de Nord și Sud abundă argila și marna. Colinele situate lângă Dunăre, pe lângă Rasova, sunt formate din straturi ce conțin calcar neocomian cu nenumărate fosile. Colinele de pe lângă Marea Neagră sunt formate din teren cretaceu. Pământul

1) Dobrogea, Geologia. Enciclopedia Română vol. II fasc. 12 pag 186.

din vecinătatea Constanței este format din cretă albă cu silex galben; tot pe la Constanța se mai găsește teren terțiar inferior. Subsolul dintre Constanța și Rasova este format din straturi succesive de teren cretaceu, pe când pe marginile mării Negre se găsește un etaj inferior de teren terțiar. Această parte este acoperită de un strat de pământ nisipos, de o grosime de aproape 20 m.

Dobrogea, cu excepția Dunărei care o mărginește, e străbătută de puține râuri de puțină importanță. Dintre gârle amintim Dunavățul, care se varsă în Razim, apoi râurile Cerna, Picineagași altele care se varsă în Dunăre. Mai sunt pârâiașe și spre Mare: astfel Taița, care isvorăște din dealurile Țigăncii și după primirea afluenților Medankioi și Telița se varsă aproape de Babadag în Razim. Pârâul a-Slava de lângă Slava Rusă se varsă într-o lagună a Mării Negre aproape de comuna Ceamurlia de jos.

Pârâiele periodice ale Dobrogei sunt neînsemnate. În cursul Dunărei însă, se găsesc teritorii inundate numite *ieșere*, care au o întindere considerabilă: astfel sunt Gârlița mai sus de Ostrov, Oltina și Mârleanu către Rasova și altele.

O vale de însemnătate istorică și geologică e aceea, care se extinde între Cernavodă și Constanța, de oarece pe aici s'a făcut în toate timpurile comunicația între Dunăre și Marea Neagră. Astăzi această vale e sediul apelor stagnante care formează mlaștini și bălți abundente în stufării și sunt un focar de boale, din care cauză ea este una dintre cele mai nesănătoase părți ale provinciei.

În regiunea lagunelor din spre marea Neagră se înșiră mai multe lacuri, unele separate complet prin câte o limhă de nisip, precum Tașaul, lângă Carachioi, Mamaia lângă Constanța, Techirghiol lângă Tuzla. Apa și nămolul Techirghiolului servesc ca medicamente la boalele cele mai grele, reumatism și sifilis. În unele puncte aceste lacuri comunică cu marea prin deschizături făcute în acele limbi de nisip, precum sunt: lacul Razim (2—3 m., adâncime), mai departe Golovița, Smeica și Sinoe.

Luând în considerare situația geografică a Dobrogei, ne-am aștepta să găsim aci o climă dulce ca aceea a Italiei sau a Franței sudice. Totuși clima Dobrogei are un caracter continental.

Considerând temperaturile medii pe anotimpuri, constatăm că primăvara are 10.1°, vara 21.50°, toamna 12.4°, iarna însă 1.1°. Lunile Iulie și August au aceeași temperatură: 22.3° Luna cea mai friguroasă este ianuarie, cu o temperatură mijlocie de -1.1°; cea mai scăzută temperatură medie s'a observat în ianuarie 1893, și anume -6.3°. Variațiunile temperaturii în această lună sunt caracteristice. În 1895 luna ianuarie a avut o temperatură mijlocie de 6.7°, ceea ce dă o amplitudine de 13° față de temperatura aceleiași luni în 1903.

Aceste date ar putea duce la concluzia că, vara și iarna este proporțional domoală, totuși caracterul continental al climei provoacă fluctuațiuni esențiale maxime și minime de temperatură. Așa la Sulina maximul absolut de temperatură e 36.9°, la Constanța 36.2°; temperatura absolută minimală la Sulina însă e de -24°, la Constanța de -20.6°. Temperaturile extreme înregistrate până acum în Dobrogea sunt: 36.9° și -24°.

Distribuția precipitațiunilor pe acest teritoriu ne-o prezintă mai

fidel harta lui St. C. Hepites. Se constată 3 nuanțe deosebite, corespunzătoare celor 3 regiuni orografice principale. Regiunea muntoasă și păduroasă a Dobrogei primește cea mai mare cantitate de ploaie, dela 600—700 mm. anual. Regiunea cea mai extinsă a stepelor 500 mm., anual, pe când litoralul mării (afară de Constanța), dăbia primește 400 mm. anual.

Mijlociile precipitațiunilor lunare:

Ianuarie 35, Februarie 28, Martie 38, Aprilie 37, Mai 47, Iunie 80, Iulie 70, August 29, Septembrie 34, Octombrie 43, Noembrie 41, Decembrie 35.

Media anuală: 500.

Condițiile meteorologice ale locurilor importante din punct de vedere al vegetațiunii (după dr. G. Murgoci: Zonele naturale de soluri în România).

Caracter vegetal	Localități	Altitudine în m.	Temp. în gr.		Precipitațiuni atmosferice în mm		
			Medie anuală	Media verei	Anuale	Maximum în luna	Minimum în lunile
Stepă	Sulina	2	11.1	21.2	340	Iun. 52	Ian. 23, Mr. 20, Aug. 20, Nov. 22
	Constanța	36	11.3	21.2	394	Iul. 41	Feb. 34, Iun. 32, Sept. 24
	Tulcea	20	—	—	468	Iun. 48	Feb. 26, An. 34, Sep. 31, Nov. 31
	Isaccea	20	11.0	21.1	431	Iul. 47	F. 24, Mr. 31, An. 26, S. 25, N. 29
pădure	Babadag	50	10.7	--	506	Iun. 73	Februarie 30, August 27.

Precipitațiunile atmosferice ale Dobrogei au părți comune cu acelea ale Rusiei meridionale: vară ploi, iar iarna uscăciune; pe de altă parte se aseamănă și cu precipitațiunile regiunii mediterane, adică ploi spre sfârșitul primăverii și secetă vara; iar prin ploile torențiale de vară au mare asemănare cu șesul Ungariei. Pe de altă parte perioadele de secetă din timpul verii, sunt foarte lungi. Sunt timpuri și locuri în Dobrogea în care timp de 100 de zile nu a căzut nici o picătură de ploaie.

Pentru vegetațiune este dăunător *crivățul*, originar din Siberia, prin faptul că vine încărcat cu vaporii de apă, cari îngheață pe arbori sub formă de buracă. Tot acest vânt face să înghețe Dunărea, temperatura oscilând între 10° și -10° . În timpul verii crivățul ridică temperatura până la 35° și în această nădușeală insuportabilă, vântul formează vârtejuri, ce ridică și duc la depărtări mai mari sau mai mici nori de praf, acoperind vegetația, care și așa a suferit destul de căldură și contribuind astfel și mai mult la aspectul trist al ținutului.

Flora Dobrogei în genere.

Dobrogea, după Syllabusul lui Engler, aparține «Provinciei Pontice». Tot asemenea și restul României, Panonnia, Croația și Slavonia. Scrutând compoziția acestei flore, se evidențiază imediat că flora

Dobrogei e dominată de elementele Europei medii, printre care s'au strecurat de o parte elemente mediterane, de altă parte elemente din Rusia mijlocie și sudică (dintre care, multe aici își ajung hotarul estic de extensiune), precum și alte elemente de origine străină.

Flora Dobrogei seamănă mult cu flora vechiului regat, în deosebi cu aceea a regiunii danubiene, ceea ce e și natural, dacă ne gândim că ambele regiuni floristice sunt despărțite numai prin Dunre și sunt situate la aceeași latitudine geografică. Plante comune de o parte și alta a Dunărei sunt următoarele: *Colchicum bulbocodioides*, *Iris Sintenisii*, *Inula oculus Christi*, *Centaurea stenolepis*, *C. diffusa*, *C. tenuiflora*, *C. Kanitziana*, *C. jurineifolia*, *C. solstitialis*, etc.

O intimă legătură există din punct de vedere floristic între Dobrogea și restul vechiului regat, chiar până în cele mai îndepărtate colțuri (Vârciorova).

Comune în Dobrogea și la Vârciorova sunt: *Ficus carica*, *Celtis australis*, *Paronychia cephalotes*, *Achillea coarctata*; mai departe la Vârciorova, în Valea Bahnei, cresc încă doi arbori comuni în stare spontanee *Juglans regia* și *Syringa Vulgaris*.

Afară de plantele înșirate aflăm aici încă o mulțime de specii care unesc într'un mod intim aceste două regiuni: *Hesperis runcinata*, *Peltaria alliacea*, *Aethionema saxatile*, *Herniaria Besseri*, *Scleranthus dichotomus*, *Dianthus giganteus*, *Potentilla taurica*, *Fumana procumbens*, *Smyrniium perfoliatum*, *Seseli rigidum*, *Lathyrus (Orobis) aureus*, *Origanum vulgare var. barcense*, *Centaurea pallida*, *Achillea crithmifolia*.

Fiecare dintre aceste 2 regiuni corespunde câte unei căi de emigrațiune; totuși, plantele dela Vârciorova întâmpinând, dela Dunăre spre Sud, condițiuni climaterice deosebite, nu își continuă calea spre sud. Elementele mediterane, înaintând prin valea Savei și a Dunărei de jos, s'au răspândit la Vârciorova și poate s'ar fi împreunat cu elementele mediterane ale Dobrogei, dacă spre sudul Dunărei nu ar fi întâmpinat condițiuni climaterice atât de nepriincioase propagării lor.

Dobrogea are specii comune atât cu șesul cel mare al Ungariei cât și cu Rusia sudică, astfel sunt: *Ephedra vulgaris*, *Tragus racemosus*, *Digitaria sanguinalis*, *Stipa pennata*, *S. Tirsa*, *S. capillata*, *Secale fragile*, *Crypsis aculeata*, *Heleochoa schoenoides*, *Atropis distans*, *Festuca valesiaca*, *F. Sulcata*, *Bromus tectorum*, *B. Hordeaceus*, *B. arvensis*, *Bolboschoenus maritimus*, *Crocus moesiacus*, *Iris variegata*, *Chenopodium glaucum*, *Salsola Kali*, *Corispermum nitidum*, *C. canescens*, *Polygonum arenarium*, *Dentaria bulbifera*, *Brassica elongata*, *Sisymbrium junceum*, *Crambe Tataria*, *Alyssum montanum*, *A. desertorum*, *Syrenia cana*, *Minuartia glomerata*, *Silene longiflora*, *S. multiflora*, *S. conica*, *Gypsophila arenaria*, *G. paniculata*, *Paeonia tenuifolia*, *Ranunculus pedatus*, *Cytisus austriacus*, *Astragalus varius*, *A. austriacus*, *A. asper*, *A. vesicarius*, *A. dasyanthus*, *Tribulus terrestris*, *Erodium serotinum* (numai în România și Rusia) *Trinia Kitaibelii*, *Peucedanum arenarium*, *Plantago maritima*, *P. tenuiflora*, *Vinca herbacea*, *Achillea ochroleuca*, *Jurinea mollis*, *Centaurea solstitialis*.

Se substituiesc: *Astragalus excapus* din Ungaria cu *A. pubiflorus*; *Carduus nutans* e înlocuit în Dobrogea cu *C. leiophyllus*; *Satureja taurica* din Rusia cu *S. coerulea*. Aci ce întâlnesc: *Minuartia glomerata*, cu *M. coarctata*, *Dacus carota* cu *D. bessarabicus*, etc.

Din Rusia mijlocie și sudică s'au strecurat în Dobrogea următoarele specii mai înseminate: *Elymus sabulosus*, *Polypogon monospe-*

liensis, *Asparagus trichophyllus*, *Cagea taurica*, *Iris aequiloba*, *Eradium serotinum*, *Fraxinus oxyphylla*, *Statice caspia*, *S. tatarica*, *S. latifolia*, *Zygophyllum Babago*, *Ceratocarpus arenarius*, *Halimocnemis triandra*, *Kochia hirsuta*, *Nitraria caspica*, *Frankenia pulverulenta*, *F. hispida*, *Jasminum fruticans*, *Apocynum venetum*, *Convolvulus lineatus*, *Delphinium divaricatum*, *Ranunculus oxyspermus*, *Leontice altaica* var. *odessana*, *Corydalis Marschalliana*, *Dianthus pseudoarmeria*, *D. leptopetalus*, *Silene supina*, *Melandrium ericalycinum*, *Gypsophila glomerata*, *G. trichotoma*, *Momordica Elaterium*, *Linum tauricum*, *Chorispora tenella*, *Alyssum obtusifolium*, *Scutellaria orientalis*, *Phlomis pungens*, *Teucrium Polium*, *Celtis australis*, *Paliurus aculeatus*, *Potentilla bifurca*, *Ficus Carica*, *Vicia picta*, *Astragalus subulatus*, *A. vimineus*, *A. dolichophyllus*, *A. ponticus*, *A. hamosus*, *Genista albida*, *Medicago orbicularis*, *Tournefortia Arguzia*, *Heliotropium suaveolens*, *Echinosperrum patulum*, *Symphytum tauricum*, *Daucus bessarabicus*, *Heracleum sibiricum*, *Mulgedium tataricum*, *Artemisia arenaria*, *A. maritima*, *Pyrethrum millesfoliatum*, *Jurinea stoechadiifolia*, *J. arachnoidea*, *Onopordon tauricum*, *Centaurea Bessariana*, *Scolymus hispanicus* etc.

Plantele originare din Bulgaria sunt următoarele: *Cerastium bulgarsicum*, *Buffonia parviflora*, *Moehringia Grisebachii*, *Pirus eleaeagrifolia*, *Geranium lucidum*, *Ononis columnae*, *Coronilla elegans*, *Echinophora Sibthorpiana*, *Cachrys alpina*, *Bupleurum apiculatum*, *Lophosciaduan meifolium*, *Asperula setulosa*, *Thymus zygoides*, *Nectoroscardium bulgaricum*, *Centaurea Kanitziana*, *C. tenuiflora*, *Achillea Vandasii*.

Se mai observă și câteva specii asiatice precum sunt: *Goebelia alopecuroides*, *Pirus eleaeagrifolia*, *Acer laetum*, *Peganum Harmala*, etc.

Plante proprii numai Dobrogei sau endemice sunt: *Dianthus nardiformis* Janka, *Moehringia Jankae* Grisebach, *Centaurea Jankae* Brandza, *C. Mihaili* Prod., *C. Pantui* Prod., *C. Porcii* Prod., *C. Enculescui* Prod. et Wagn., *C. Szuráki* Prod., *C. dobrogensis* Prod. et Wagn. și alte specii bastarde de *Centaurea*; mai departe *Achillea Wagneri* Prod., *A. Prodan* Dog., și alte specii bastarde, *Rubus Mrazecii* Prod. et Kupesok și multe Rose bastarde, *Hieracium fallax* ssp. *dobrogense* Prodan et Zahn, *Campanula romanica* Săvulescu, *Fraxinus Pallisai* Wilmott. Numai din Dobrogea și Bulgaria sunt cunoscute; următoarele *C. Kanitziana*, *C. tenuiflora* D.C., *Silene pontica* Brandza.

Ca rarități găsim: *Achillea depressa* și *A. leptophylla*.

Trebue să mai reamintim și acele plante care în alte părți sunt foarte obișnuite, dar lipsesc în Dobrogea ca: genul *Helleborus* și *Aconitum*, precum și genul semiparazit *Alectorolophus*, genul *Mentha* (izma) care nu se vede pe lângă șosele. Gimnospermele sunt reprezentate numai prin *Ephedra vulgaris*; acest fapt își găsește explicația în apropierea mării, în situațiunea meridională și în munții de înălțime mică.

Fagul s'a menținut până acum numai în localitatea Luncavița în pădurile Babadagului—unde îl indică Brândza—astăzi lipsește.

Plantele acvatice

Dese ori auzim vorbindu-se de pământul mocirlos al Dobrogei, după cum i se spune cu drept cuvânt, de carece cu greu se mai poate

găsi în Europa un alt loc unde să se afle atâtea mocirle, lacuri și locuri umede ca aici.

În lacuri, mocirle, abundă regiunea Donărei, cu deosebire Delta, ținutul dintre Cernavoda și Megidia și, în special regiunea maritimă care e bogată atât în lacuri cu apă dulce, cât și sărată, precum și în mlaștini și locuri umede.

Abundența apelor și a locurilor apătoase neobicinuite ale acestui ținut, de o extensiune relativ mică, m-a îndemnat de a mă ocupa mai amănunțit cu flora acuatice a lui, tratând mai întâi în general despre organele acestor plante, precum și modificările ce pot îndura ele în mediul în care trăesc,

Organele plantelor acuatice

Plantele acuatice din Dobrogea și-au modificat organele, pentru a se adapta mediului și a-și asigura astfel viața.

Rădăcina. O deosebire esențială ce există între plantele terestre și cele acuatice, consistă în aceea, că acestea din urmă pot absorbi apa cu întreg corpul lor și din această cauză nu au nevoie de un organ special care să îndeplinească funcțiunea de absorbție. De aici rezultă că plantele acuatice sau sunt lipsite complet de rădăcini (*Utricularia*, *Ceratophyllum*, *Salvinia*), sau au rădăcinile numai puțin dezvoltate, fără ramificații, ba chiar pot lepăda și piloriza (*Lemna*, *Hydrocharis*). Se poate ca rădăcinile neramificate să servească numai pentru menținerea echilibrului în apă.

Starea de inferioritate a plantelor acuatice se manifestă și prin aceea că multora le lipsesc perii capilari (*Myriophyllum*, *Nymphaea*, *Hippuris*, *Caltha*, *Butomus*), de și știm că ele își fixează corpul în pământ prin ajutorul rădăcinilor.

Tulpina. O acomodare la viața acuatice ne-o demonstrează și structura anatomică a tulpinei. Așa : țesăturile mecanice sunt slabe, fasciculele fibrovasculare sunt așezate spre centru, pentru a rezista puterii de tensiune. Vasele fibrovasculare sunt debile, de oarece circulația apei e redusă.

Pentru ca corpul plantei să devină mai ușor iar respirațiunea să se facă mai cu succes, în interiorul organelor se găsesc rezervoare aeriene, precum și spații intercelulare.

Perii ca organe auxiliare. La ușurarea corpului mai contribuie și perii, rolul lor, pe lângă altele, fiind și acela de a secreta o materie gelatinoasă. Cei mai mulți botaniști socotesc plantele acuatice ca fiind în mare parte glabre. Cu toate acestea Dobrogea se poate mândri cu o sumedenie de plante păroase printre cari enumerăm : *Ranunculus acutifolius* care are partea inferioară a frunzelor în cea mai mare parte cu perii deși asemenea e păros și *Ranunculus acutifolius* care are și peri rigizi. *Potamogeton pusillus* din mocirlele joase e tot păros. *Trapa natans* e când păroasă când glabră. Multe specii de *Nasturtium*, *Veronica*, ba chiar de *Nuphar* și *Crysanthemum* în tinerețea lor sunt păroase. *Marsilia*, ce crește în lacul Igliza lângă Măcin, are exemplare care sunt la început păroase iar cu timpul devin glabre. Plante păroase se află chiar și printre acelea care populează țărmul apelor. Se

mai găsesc de asemenea exemplare păroase și nude la următoarele specii din Dobrogea: *Ranunculus repens*, *R. sceleratus*, *R. sardous*, *Myosotis palustris*, *Potentilla anserina*, *Polygonum amphibium*.

Cu perii aspri sunt prevăzute: *Galium palustre*, *Symphytum*, *Cirsium brachycephalum*. Acule posed: *Najas marina*, *Asperula aparine*. În alte regiuni ale României însă, în locurile sărate, adeseori inundate ca în jurul Iașului, găsim exemplare de *Camphorosma*, păroase sau mai puțin păroase.

Lipsa sau prezența perilor la unele plante terestre, în decursul timpului a devenit din ce în ce mai pronunțată, așa în cât plantele acestea au trebuit să fie separate, din punct de vedere specific; așa: *Carduus nutans* cu frunze păroase și *Carduus leiophyllus* cu frunze mai mult sau mai puțin glabre. Tot perozitatea și neperozitatea organelor separă *Satureia taurica* de *Satureia coerulea* Ianka.

Frunzele. Ca rezultat al vieții comune și aceluiaș mediu găsim proprietăți comune multor plante care aparțin diferitelor genuri, așa că îmbracă o haină mai mult sau mai puțin uniformă, dând naștere fenomenului convergenței. Acest fenomen se poate observa la toate organele plantelor acvatice, dar mai ales la frunzele acestor plante.

Cu privire la convergența frunzelor putem distinge multe și variate feluri de asemănare din punct de vedere al formei și al rolului lor. Plantele acvatice ale Dobrogei se împart din acest punct de vedere în cinci clase; bine înțeles că între clasele principale găsim și forme intermediare.

De prima categorie țin frunzele filiforme reprezentate prin: *Potamogeton interruptus*, *Najas minor*, *Hippuris*, *Elodea*. Filiform-laciniat sunt: *Hottonia*, *Utricularia*, *Myriophyllum*, genul *Ranunculus* cu grupa *Batrachium*.

Forma aceasta de frunze subțiri, debile, lungi și împrejurarea că ele stau cufundate în apă, ne indică din capul locului că funcțiunea lor nu poate fi numai de a absorbi oxigenul și acidul carbonic (ce-l găsește în apă) adică de a împlini actul respirațiunii și al inspirațiunii ci au și menirea de a absorbi, pe baza endosmozei, chiar apa cu sărurile neorganice dizolvate în ea. Așa că aceste frunzișoare, în mare parte, îndeplinesc funcțiunea rădăcinilor. Aceasta se explică prin faptul că organizațiunea plantelor înzestrate cu astfel de frunzulițe e insuficientă așa că aceste plante sunt nevoite ca să dea unor organe un teren mai extins de muncă. Găsim printre ele și de acelea care au rădăcini, dar acestora lipsindu-le radiculele, servesc mai mult spre fixare (*Myriophyllum*). Tot printre acestea se găsesc și de acelea care nu au rădăcini (*Utricularia*, *Ceratophyllum*).

Forma îngustă a frunzulițelor e o adaptare pentru a se apăra cu ușurință atât contra valurilor cât și contra animalelor acvatice. Construcțiunea lor poate fi moale sau rigidă. Laciniile frunzișoarelor după scoaterea din apă se strâng, cum e *Ranunculus paucistamineus*; iar cele rigide își păstrează forma originală cum e *Ceratophyllum*, *Najas marina*, *Ranunculus divaricatus*.

De categoria a doua țin plantele cu frunze de formă lineară. Aceste frunze diferă de acelea ale plantelor de țărmuri, care pot avea și ele formă lineară, prin aceea că sunt flexibile și moi. După exterior, unele au o formă mai îngustă, — aici aparțin plantele până acum încă necunoscute în România *Isoetes* și *Pilularia* — iar altele mai lată,

precum : *Vallisneria*, *Alisma graminifolium*, *A. lanceolatum*, *Plantago gramineus*, *Sagittaria sagitifolia* var *vallisnerifolia* Coss et Germ.

Pe țărmuri, mai ales, găsim plante cu frunze ensiforme. Această formă de frunze aparține celei de a 3-a categorii.

Pe țărmuri, ne întâlnim pas cu pas cu forma aceasta de frunze, așa încât, dacă printre plantele de țărmuri se amestecă altele, care au frunze deosebite de acestea, îndată observăm că avem de aface cu alt gen de plante : de ex. *Oenanthe aquatica* e streină printre plantele de țărmuri, prin frunzele e multipenate, pe când exemplarele care cresc în apă, nu ne atrag atenția. Forma frunzelor așa numită ensiformă, e o adaptare pentru viața de țărmuri, făcând planta să reziste vitregiei intemperiilor. Așa : frunzele de forma aceasta, pentru a se apăra contra vântului și a ploilor torențiale, sunt flexibile ; pentru a rezista inundațiilor și altor mișcări ale apei, sunt elastice, ușoare ; iar pentru ca nmezeala dela suprafață, ce domină în acest locuri, să nu le fie dăunătoare, corpul lor e glaucescent.

Înzestrate cu astfel de frunze sunt următoarele plante de țărmuri : *Rumex hydrolapathum*, *Ranunculus lingua*, *Polygonum lapathifolium*, *P. persicarium*, *Lithrum salicarium*, *Senecio paludosus*, *Plantago lanceolata*. Formațiuni mai extinse formează monocyledoanele : *Phragmites communis*, *Thypha*, *Glyceria*, *Sparganium*, *Iris pseudocorus*, etc.

Frunze ensiforme aflăm numai la plantele cari vegetează pe țărmuri și și în apele stagnante din Dobrogea. Cel mai tipic reprezentant e *Stratiotes aloides*. Probabil că numele de specie și l-a împrumutat prin asemănarea ce are cu planta *Aloe* din America, cu deosebire în ceea ce privește forma și situațiunea frunzelor, care sunt dințate și prelungite ca și la planta din America. Legătura ascunsă de odinioară a acestor două plante, una de apă și cealaltă de uscat, cu greu ne-o putem explica astăzi și va rămâne pururea ca o enigmă în filogenetica plantelor.

De categoria a patra a frunzelor acvatice țin acelea care au o formă mai mult sau mai puțin oblongă (forma oblongă poate fi combinată cu oval oblongă sau oblong-lanceolată). Aici aparțin în mare parte plantele cu frunze submerse, mai mult sau mai puțin lătute și subțirele, fragile, de formă oblongă. Reprezentanții acestei clase se recrutează în mare parte din *Potamogetoni*. De aceea numește Borbás clasa aceasta (după dânsul categoria 3-a) clasa *Potamogetonaceelor* cu frunze submerse late. Cei mai tipici reprezentanți sunt : *P. natans*, *P. fluitans* cari cu frunzele lor natante fac trecere între categoria a 4-a și a 5-a de frunze.

De categoria a 5-a țin frunzele natante care sunt mai adeseori puțin țăpene, pieleose. După formă pot fi lat-rotunde, mai rar oblonge, (*Polygonum amphibium* var *fluitans*) sau subromboidale (*Trapa*) sau patru-foliate (*Marsilea*). Fața superioară e lucitoare, pentru ca valurile și apa de ploaie să nu le atace. Ca consistență sunt țăpene, tari, aproape pieleose și în stare uscată se fărâmă ușor. Frunzelor natante le convin mai mult apele line, scutite de valuri ; acesta e motivul că asemenea plante întâlnim de regulă printre tufișurile de trestie de pe marginea apelor. Aici se leagănă domol pe suprafața apelor întorcându-și fața superioară către aer. Fața aceasta are culoarea mai mult

verde închisă; pentru a fi ferită de apa de ploaie și de valuri e acoperită cu ceară lucitoare. Fața inferioară însă, care se întinde pe apă, are culoarea adeseori liliachie sau liliachiu-roșiatică și uneori e păroasă. Din mijlocul frunzelor așezate mai mult roseolar se ridică floricelele gingașe.

Între cele cinci categorii principale găsim și forme transitorii. Cele mai multe forme transitorii ni le dă genul *Potamogeton* care, prin bogăția varietăților sale îmbrățișază toate formele mai însemnate. Ca specie transitorie amintim aici *Potamogeton natans* și *P. fluitans*, care face trecerea între categoria a 4-a și a 5-a. *Polygonum amphibium* leagă clasa a 3-a și a 5-a. Iar între categoriile 1—5 trecerea cea mai instructivă o formează *Salvinia natans*. Tulpina ei se întinde orizontal pe suprafața apei și are două specii de frunze: cele superioare, care sunt verzi, pieiloase și ating apa numai cu fața inferioară se numesc frunze aeriene (categoria 5-a) și; cele inferioare seamănă cu rădăcina și se desfac în fibre subțiri, care sunt incolore și pătrund în apă; acestea aparțin primei clase. Un alt exemplu de tranziție găsim la familia ranunculaceelor; aici genul *Batrachium*, prin frunzele natante, aparține categoriei a 5-a, iar frunzele inferioare laciniate aparțin categoriei 1. Tot între aceste 2 categorii mai fac trecere încă următoarele plante: *Ranunculus polyphyllus*, *Oenathae aquatica*, *Berula angustifolia*, *Sium latifolium*. Speciile florei acvatice se pot împărți apoi în alte trei categorii după cum au numai frunze natante, sau natante și submerse, sau numai submerse.

Din acest punct de vedere dăm mai jos următoarea clasificare:

I). Prevăzute numai cu frunze natante:

Hydrocharis morsus ranae	liber natante	Marsilea quadrifolia	radicante
Wolffia arrhiza		Nymphoides peltata	
Lemna minor		Castalia alba	
Lemna gibba		Castalia candida	
Lemna polyrrhiza		Nuphar luteum	
		Polygonum amphibium var	
		fluitans.	

II). Prevăzute cu frunze natante și submerse:

Potamogeton natans (radicanta)	Ranunculus polyphyllus (radicanta)
Ranunculus aquatilis (radicanta)	Salvinia natans (liber natanta)

III). Prevăzute numai cu frunze submerse:

Androviaedia vesiculosa	liber natante	Potamogeton gramineus var	radicante
Utricularia vulgaris		heterophyllos	
Utricularia minor		Potamogeton lucens	
Utricularia neglecta		Potamogeton perfoliatus	
Stratiotes aloides (uneori se ridică din apă)		Potamogeton Loeselii	
Ceratophyllum demersum		Potamogeton crispus	
Lemna trisulca		Potamogeton pectinatus	
Myriophyllum spicatum	radicante	Potamogeton interruptus	
Hippuris vulgaris		Potamogeton pusillus	
Ranunculus circinatus		Ruppia rostellata	
Ranunculus paucistamineus		Zanichellia palustris	
Hottonia palustris		Zanichellia palustris var. pedicellata	

Zosteca nana	Alisma graminifolium	} radicante
Najas minor	Alisma angustifolium	
Najas maior	Sagittaria sagittifolia var. vallisnerii	
Elodea canadensis	folia	

Florile plantelor acvatice pot fi hermafrodite, monoice și mai rar dioice. Mărimea lor e deasemeni foarte variată.

Inmulțirea se face pe cale vegetativă și sexuală.

Plantele acvatice tind în genere spre înmulțirea vegetativă care e mai ușoară, și înlesnită prin faptul că perioadele lor de vegetație e independentă de anotimpuri. Cauza e că temperatura apei nu este atât de schimbătoare ca a aerului. De aceea multe din aceste plante par proaspete tot timpul. Tot acestei împrejurări i se atribue și faptul că unele infloresc începând din primăvară până în toamnă (*Castalia*). Fragilitatea plantelor acvatice ușurează mult înmulțirea lor.

Inmulțirea sexuală e mai puțin răspândită la plantele care trăesc în apele adânci și care au un curs repede. E natural ca în astfel de locuri florile să nu poată rezista influenței dezastruoase a valurilor. Plantele care trăesc în apele mici și pe uscat infloresc mai des (mai frecuent). La florile mai puțin bătătoare la ochi polenizarea o înfăptuește vântul (*Potamogeton*, *Myriophyllum*, *Lemna*), la cele mai mari și frumoase polenizarea e entomofilă (*Nymphaea*, *Nuphar*, *Hydrocharis morsus ranae*, *Statiotes*, *Hottonia*, *Limnanthemum nymphoides*, *Polygonum amphibium*). Rezultatul fecundațiunii se vede în fructele produse.

Fructele sunt de o variabilitate extremă, de regulă însă indehiscente. Unele maturează deasupra nivelului apei (*Utricularia*), cele mai multe însă chiar în apă. Spre acest scop unele plante după fecundare își pleacă pedunculii floriferi în apă.

Pentru a se menține la suprafața apei, fructele și semințele au întocmiri speciale. Vom aminti aici mantaua ermetică a semințelor genului *Nymphaea*. — La *Nuphar luteum*, semințele sunt înglobate în masse gelatinoase de forma unor felii, străbătute la vezicule aeriene care împart interiorul fructului în mai multe compartimente. Aceste felii plutesc un timp oarecare la suprafața apei, se disociază apoi, iar semințele cad la fund. *Sagittaria* are cariopse turtite, impregnate cu o substanță grasă care le menține la suprafață. Acelaș scop îl servesc rezervoarele aeriene ale fructelor genului *Potamogeton*. După-ce se imbibă la maximum cu apă, învelișul lor extern putrezește, iar ele se scufundă.

Hibernarea plantelor acvatice

Persistența plantelor acvatice în timpul iernii e mult facilitată prin faptul că fructele lor, fiind cufundate în apă, sunt la adăpost de gerul iernii. Germinarea semințelor se face în timpul primăverii. Dacă ea întârzie, plantele — pentru a-și asigura perpetuarea — recurg la alte mijloace de înmulțire. Amintim aici mugurii de iarnă (hibernaculi), a căror genesă pornește dela frunzele rudimentare din vârful ramurilor. Pentru aceasta ele se reunesc într'un sferoid inconjurat cu o substanță gelatinoasă. Aceste hibernacule se cufundă în apă deodată cu planta mumă și rămân acolo peste iarnă.

Indată ce vine primăvara, mugurii se separă de planta mamă și încolțesc, dând naștere unei noi plante, care ajunge la suprafața apei. Asemenea hibernaculi întâlnim la *Utricularia*, *Myriophyllum*, *Hottonia*, *Hydrocharis morsus-ranae* etc.

Uneori hibernaculi dau naștere deja în toamnă unei noi plante, care peste iarnă petrece în apă, iar primăvara se ridică din nou la suprafață (*Stratiotes*).

Hibernării servesc și rezervoarele destinate înmagazinării substanțelor de rezervă, ca rizomele (*Nymphaea*, *Nuphar*, *Potamogeton natans*, *Polygonum amphibium* var *aquaticum*) tuberculele (*Sagittaria*, *Potamogeton pectinatus*) etc.

Geneza plantelor de țărături din cele acvatice.

S'a discutat și se discută încă și astăzi asupra primatului plantelor terestre sau acvatice. Istoria planetei noastre (geologia), sistematica plantelor, precum și principiul general al evoluției, în baza căruia organismele evoluează de la simplu la complex, ne îndrituiesc a crede și a susține, că plantele acvatice primează pe cele terestre, — sunt deci de o origină mai veche. Când e vorba însă de a preciza acest primat, ne izbim de greutăți, căci nu putem afirma cu siguranță dacă actualele plante acvatice sunt descendenți direcți ai celor mai vechi, sau au evoluat în altă formă.

Geologia ne spune, că țărăturile mărilor și lacurilor au fost acoperite în diferite perioade geologice cu apă sărată, care a devenit dulce în urma imenselor precipitațiuni din aceste perioade. Mai târziu apa retrăgându-se, țărăturile au rămas descoperite. Aceste fenomene s'au succedat consecutiv mai multe epoci de ariditate. Concomitent și paralel cu ele au suferit și plantele anumite transformări. Cele terestre au trebuit să se adapteze de multe ori unui nou regim acvatic și invers.

Ori cum s'ar fi petrecut însă lucrurile, bazați pe observațiuni zilnice, vom spune că plantele actuale de țărături au evoluat din cele acvatice.

Această evoluție a avut loc în mod treptat și, pentru ca plantele primitive acvatice să se adapteze vieții terestre, a trebuit ca să se acomodeze prealabil condițiilor create prin faptul ajungerii lor la țărât. Ea e simbolizată foarte fidel în apele României, unde întâlnim afară de alge (*Chara* etc.), dintre fanerogame pe *Ceratophyllum* care e lipsit de rădăcini. Mai sus ceva, pe scara progresiunii organice, stă genul *Najas* cu rădăcini reduse, flori dispuse la subsuara frunzelor și submerse, ca întreg corpul plantei de altcundă. Tot asemenea trăiește *Elodea canadensis*, care are pedunculii floriferi femeli dispuși la subsuara frunzelor. Un grad mai înaintat de perfecțiune prezintă *Vallisneria*, care își dezvoltă organele sexuale în apă, unde își coace chiar și fructele; fecundațiunea se întâmplă însă la suprafață, mijlocită fiind de valurile apei. Unele plante au frunzele submerse, iar florile deasupra nivelului apei (*Myriophyllum* etc.) La *Potamogeton* fecundația e chiar anemofilă. Fecundație entomofilă are genul *Ranunculus* cu specii de apă, de litoral și terestre.

Acest gen repetă într'un mod foarte fidel toate fazele prin care

au trebuit să treacă plantele acvatice pentru a se adapta vieții terestre. Nu se cunoaște încă acea formă primordială a acestui gen, la care fecundațiunea ar avea loc sub nivelul apei, ca la *Najas Ceratophyllum*. Se cunosc din potrivă câteva specii, cu frunze lacinate, primitive, submerse și cu flori ridicate deasupra nivelului apei (*Ranunculus divaricatus*, *R. paucistamineus*). Un grad de mai mare complexitate prezintă *R. aquatilis* care, pe lângă frunze laciniolate submerse mai are și frunze late natante. În apă, nămol și pe uscat deopotrivă trăește *R. polyphyllus*, foarte comun prin apele stagnante dela Comana lângă București. Exemplarele, care trăiesc la suprafața apei, au două categorii de frunze, unele cufundate, filodii, lipsite de lamină — iar altele natante, mai numeroase. Indată-ce nivelul apei scade într-o anumită măsură, filodiile degenerază și pier, ne mai având nici o funcțiune de îndeplinit; rămân astfel numai frunzele natante, care întrețin viața plantei și pe mai departe. În modul acesta plantele acvatice iau funcția plantelor de tărâm (trăesc adică în nămolul apelor scăzute). Această plantă mai are o formă terestră, *Ranunculus polyphyllus* W. K. var. *terrestre* Prodan. Adaptări xerofile a suferit *Ranunculus repens*, *R. sardous*, *R. acer*; acest din urmă cu formele sale e complet adaptat vieții terestre. Nu departe stau formele pur terestre, ca *R. polyanthemus*, *R. montanus* etc.

Un alt exemplu ne prezintă *Polygonum amphibium*, care are 2 forme, una terestră (var. *terrestre* Leers) și alta acvatică (var. *fluitans*). Morfologia externă a acestor 2 varietăți e foarte deosebită. Exemplarele de pe marginea apelor (var. *terrestre* Leers) dezvoltă din rizomilor o tulpină rigidă, scabru-păroasă, foliată chiar dela bază, cu frunzele lanceolate, înguste, rigide, scurt-pețiolate, acuminate, crispule, păroase pe ambele pagini, — cele acvatice din contră au o tulpină foarte lungă, prevăzută cu rădăcini adventive, lamina frunzelor natante e lat-lanceolată, cordată, pieleasă, netedă, glabră pe ambele pagini, lucitoare și lung pețiolată. Diferențele între aceste 2 varietăți, sunt atât de pronunțate, încât unii au fost tentați să le considere chiar ca specii diierite.

Dintre rudele speciei *Polygonum aquaticum*, care trăesc pe marginea apelor (*P. persicaria*, *P. lapathifolium*, *P. minus*, *P. hidropiper*, *P. mite* etc.), numai foarte puține au o formă natantă, acvatică.

Totuși ciclul evoluțiunii acestei plante nu e complet, căci nu s'a găsit până acum forma acvatică-submersă. Ceea ce însă a întrelăsat natura de a face, a executat naturalistul Hildebrand pe cale artificială, căruia i-a succés a transformă forma terestră, (var. *terrestre*) a acestei plante într-una submersă acvatică.

Cu *Polygonum amphibium* — din punct de vedere al evoluției — se aseamănă *Glyceria aquatica*, care deasemenea are o formă terestră și alta acvatică, dar mai puțin diferențiate. Varietatea acvatică înnoată la suprafața apei și dă rădăcini adventive din articulațiunile tulpinei, care sunt ceva mai scurte, iar frunzele ceva mai late decât la varietatea terestră. Înmulțirea se face pe cale vegetativă, pe când forma terestră înflorește și produce semințe.

V. Borbas¹⁾ aduce un exemplu foarte instructiv în favoarea te-

1) Balaton tud., tanulmányozásának eredményei p. 98.

zei, că plantele terestre au evoluat din cele aquatice. Exemplul acesta ne aduce servicii cu totul mai prețioase, cu cât plantele citate fac parte dintre cele mai comune apelor noastre, îndemnându-ne totodată ca în cercetările noastre asupra evoluțiunii speciilor să purcedem pe cale empirică și să respingem orice teorii preconceptuate.

Prin trestişurile Dobrogei întâlnim adese ori o plantă fragilă, care din depărtare are aspectul unor conuri de brad: *Ceratophyllum*. Rădăcinile lipsesc acestei plante, frunzele îi sunt verticilate, spintecate și adeseori e nevoie să examinăm sute de exemplare, până să întâlnim unul cu flori, ceace demonstrează că planta se înmulțește pe cale vegetativă și numai excepțional recurge la înmulțire sexuală. Florile sunt incomplete, iar polenul se transmite la stigmat prin mijlocirea apei.

Prezența ei în apele noastre se poate considera ca o reminiscență a plantelor străvechi; din punct de vedere filogenetic deci, e înrudită cu foarte puține Dicotiledonate. Știința biologiei consideră această plantă ca un reprezentant al plantelor străvechi aquatice cu fecundațiune hidrofilă.

Tot prin ape stagnante, la adâncimi variabile, trăește *Myriophyllum verticillatum* (văscul de apă), care se aseamănă foarte mult cu *Ceratophyllum*, atât în forma frunzelor cât și în dispoziția lor. Chiar din punct de vedere sistematic aceste două specii sunt foarte apropiate: *Ceratophyllum* aparține Ceratophyllaceelor, iar *Myriophyllum*, Halorrhagidaceelor. Totuși ele diferă mai ales în ceea ce privește modul lor de traiu. *Ceratophyllum* rămâne aproape de suprafața apei și se extinde paralel cu aceasta, fără a se ridica. *Myriophyllum* își vâra însă rădăcinile în nomol și se ridică din apă, încât devine semiaquatică și semi aeriană.

În ce privește distribuția și caracterul florilor, ele sunt de 3 feluri la *Myriophyllum*: monoice, dioice și uneori hermafrodite. La unele dintre exemplarele dioice, florile femele se nasc la baza verticilelor ce se găsesc în apă (var. *infraflorum* Borb.), iar porțiunea superioară a tulpinei se ridică din apă și e acoperită cu frunze de aceeași mărime. Florile masculine sunt axilare și nasc pe alți indivizi în partea superioară a tulpinei. Prin urmare plantele femele (var. *infraflorum* Borb.) cu florile în porțiunea inferioară a tulpinei — fac cel dintâiu pas spre viața aeriană. Fecundațiunea e hidrofilă, frunzele tulpinale conforme (de aceeași mărime), tulpina ridicată din apă și fără flori în porțiunea aeriană.

Sunt însă unele exemplare dioice, la care florile femele se ridică mai sus ceva pe tulpină, ajungând în aer și adaptându-se noului mediu. Prima fază a acestei adaptări e transformarea frunzelor superioare care spre vârf devin tot mai mici. Fenomenul acesta e absolut necesar, altcum fecundațiunea ar fi stânjenită. Wallroth luând de bază aceste transformări, distinge 3 varietăți la specia *Myriophyllum verticillatum*: var. *primatifidum* Wallr. cu frunzele mult mai lungi decât florile și var. *pectinatum* DC. cu frunzele de lungimea florilor, împrejurare care facilitează mult polenizarea care aici e anemofilă.

La *Myriophyllum verticillatum* tulpina e peste tot foliată, pe când la *M. spicatum* frunzele spre vârful tulpinei devin din ce în ce mai mici până când se pierd în urmă, continuându-se într'un spic alcătuit din flori nepedunculate.

Un stadiu mai înaintat al acestui proces de transformare prezintă *M. pectinatum* D. C. ale cărui bractee sunt pectiant — sectate. Și mai pronunțată e această transformare la o altă formă de *M. spicatum* ale cărui bractee sunt mai mărunte și cu margini întregi (nu pectinat — sectate), singurul caracter care îl deosebește de *M. pectinatum*.

La *Myriophyllum verticillatum* var. *infraflorum* Borb, fecundațiunea fiind hidrofila, organele sexuale sunt așezate în porțiunea inferioară a tulpinei; cea superioară e lipsită de flori și duce o viață aeriană.

La *M. spicatum* din contră, partea inferioară preponderent foliată și lipsită de flori a tulpinei se extinde în apă, iar organele sexuale ocupă vârful ei.

M. verticillatum era la început plantă hermafrodită, mai târziu însă adaptându-se vieții aeriene, a intrat în cadrul plantelor monoice, devenind chiar dioică. Procesul acesta de transformare ar fi complet numai atunci, dacă porțiunea aeriană a tulpinei (la *M. spicatum*) s'ar putea adapta vieții terestre, lucru ce nu se întâmplă probabil din cauza condițiilor vitrege de umezeală. De aceea exemple despre o transformare a plantei *Myriophyllum* în plantă deplin terestră ne lipsesc cu desăvârșire.

Nu tot asemenea stau lucrurile cu genul *Mentha*, care are specii ce vegetează pe țărmii apelor, ba ici colo o întâlnim chiar ca plantă pronunțat terestră. Prin urmare la acest gen procesul de transformare e mai avansat și completează oarecum pe acela al genului *Myriophyllum*.

Prima fază de transformare în cadrul acestui gen se observă la unele exemplare mici de *Mentha*, care, populând țărmii râurilor și ai văilor, au florile dislocate în porțiunea inferioară a tulpinei, pe când cea superioară e conform foliată și lipsită de flori, întocmai ca la *Myriophyllum infraflorum* Borb. Aceste plante aparțin grupei *Verticillatae*, în cadrul căreia întâlnim și specii tranzitorii cu bractee mici pentru a nu stânjeni polenizarea anemofilă. (*Mentha tortuosa* Host. *M. abruptiflora* Borb). Aceste specii în evoluția lor filogenetică prezintă o asemănare cu *Myriophyllum pectinatum*, care reprezintă un al doilea stadiu de transformare.

Stadiul al treilea e reprezentat prin acele specii de *Mentha*, care au o tulpină mai înaltă, indesuit-foliată și terminată la vârf printr'un spic globos, sau chiar cu mai multe asemenea spice dispuse axilar (la subsuoara frunzelor) ex. *Mentha aquatica*. În cadrul genului *Myriophyllum*, nu întâlnim asemenea exemplare; *M. spicatum* se apropie numai intrucâtva.

De aici încolo există o serie întreagă de forme tranzitorii între grupa *Aquatica* și *Spicata*; deoarece însă acestea (*M. dumetorum* Schult), sunt considerate în mare parte ca ibrizi, nu vom insista asupra lor.

Un al 4-lea stadiu e reprezentat prin *Menthae* aparținătoare grupei *Spicatae*. Ele vegetează mai mult pe țărmii uscați și adeseori sunt prevăzute cu un toment alburui; verticilele mărunte se contopesc într'un spic terminal. Bracteele, care se găsesc sub verticile, se subțiază și devin mai mici, încât dispar aproape între flori. Față de

Verticillate, ele sunt de obicei mai înalte, cu tulpinile mai foliate și numai spre vârful ramurilor au spice terminale scurte. Prin urmare aici, întocmai ca și la reprezentanții celui de al 3-lea stadiu, extremitatea tulpinei a încetat de a mai fi sterilă (lipsită de flori), foile sterile fiind dislocate în porțiunea inferioară, mijlocie și superioară a tulpinei întocmai ca și la *Myriophyllum spicatum*.

Pe măsură ce tulpina se ridică în aer, bracteele devin mai mărunte, iar florile ginodinamice sunt mai ușor fecundate de către cele androdinamice.

Rezultatul acestui proces de transformare este, că atât *Myriophyllum spicatum* cât și *Mentha spicata* (*M. longifolia*) au devenit plante complet anemofile. Într-o fază și mai înaintată a acestui proces, prin locuri uscate, întâlnim apoi chiar specii, la care dispare netezimea frunzelor, îmbrăcând o formă mai mult crispat ondulată.

Speciile acvatice ale genului *Mentha*, precum și acelea, care trăiesc prin locuri umede, în apropierea apelor, sunt aproape glabre, netede și lucitoare; acelea, care vegetează pe uscat sunt mai păroase; în fine, acelea care trăiesc pe țărmuri, câmpii, pe lângă șanțuri și pășuni uscate, precum și acelea care însoțesc păraiele de munte în cursul lor, în special cele din grupul *Spicatae*, devin îndesuit tomentoase, apărându-se astfel mai bine contra unei evaporări prea intense.

Aceste forme, a căror geneză se reduce la procesul topografic și biologic amintit, au dat naștere altor forme: d. ex. grupa *Gentiles* a dat naștere grupei *Spicatae*, ambele având fața internă a petalelor glabră.

Prin faze asemănătoare trec toate acele *Labiatae* de țărm, care au frunze de aceeași mărime. (*Scutellaria galericulata*, *Sc. hastifolia*, *Glachoma*, *Lycopus*, *Tenerium scordium* și *T. scordioides*) și se aseamănă mai mult cu *Menthae*le verticillatae; *Stachys palustris* care are abitudinea spicataelor; *Prunella vulgaris*, care seamănă *Menthae*lor acvatice, *Stachys palustris* și *Prunella*, a căror fecundație e anemofilă, se îndepărtează însă mai mult de țărm, decât celelalte.

Cercetări de felul acesta ne-ar duce cu siguranță la concluzia, că *Myosurus minimus*, care după formă pare a sta izolat și astăzi ca plantă de țărmure, e o specie transitorie între plantele acvatice și cele terestre. După organe prezintă o mare asemănare cu plantele acvatice primitive. De frunzele ei ne reamintesc filodiile străvechilor plante acvatice. Dar în cadrul genului *Ranunculus* asemănările acestea sunt foarte frecvente. *R. polyphyllus* d. e. are asemenea frunze în partea inferioară a tulpinei sub rozula bazilară. Frunze ceva mai late și mult-puțin de consistența celor natante întâlnim la *R. ophioglossifolius* Vill; tot asemenea la *R. lateriflorus* D. C. care trăiește pe marginea mociștelor. *R. lingua* și *R. flammula* au o statură mai înaltă și sunt mai bine adaptate vieții de țărmure; ambele au frunze întregi și de formă lineară sau linear lanceolată.

Speciile genului *Ranunculus* până aci tratate aveau prin urmare un singur fel de frunze și anume frunze întregi. O excepție în această privință formează *R. polyphyllus* și *R. sceleratus*, prin faptul că ambele posedă două categorii de frunze și anume frunze întregi și lobate sau, cu urme de loburi numai. Urmează apoi o serie întreagă de

specii, care și-au menținut și pe mai departe forma mult—puțin lobată a frunzelor, chiar și în cazul când acestea au devenit compuse—*R. sardous*, *R. lanuginosus*, *R. bulbosus*, *R. montanus*, *R. repens* etc. În fine speciile care s'au adaptat definitiv vieții terestre și-au transformat acești lobi în lăcinii înguste și mult—puțin păroase, drept mijloc de apărare contra unei prea intense transpirațiuni—*R. acer*, *R. polyanthemos*, încât organele noi și aspectul deosebit ce au luat diversele specii în demersul timpurilor, nu sunt decât tot atâtea efecte ale noilor condițiuni de viață în care au fost aruncate. Așa *R. illyricus*, care populează terenuri mai calde, are corpul acoperit cu un toment sericeu—lanat; speciile ținuturilor umbroase, păduroase, și-au lătit lamina—*R. auricomus*, *R. cassubicus*, *R. thora*.

Asemănări găsim chiar și între speciile genurilor *Myosurus* și *Ranunculus* și anume în ceea-ce privește înflorescența, care e spici formă atât la *Myosurus*, cât și la *Ran. sceleratus* d. ex. (receptacol spiciform). Nu trebuie să uităm însă că în decursul timpurilor, terenul schimbându-se de mai multe ori, conexiunea naturală dintre speciile aquatice și terestre s'a întrerupt și ea; numai așa ne putem explica saltul pe care l'a făcut *Ceratocephalus*—cu abit asemănător întru câtva cu *Myosurus*.

Comunități sau asociații de plante

În cele ce urmează vom încerca a clasifica diversele reuniuni de plante acvatice, care se găsesc în regiunea Dunărei și a Mării, și care îmbracă 5 forme principale:

- a) Societatea plantelor de apă și de luminișuri de ape.
- b) Trestişurile. (Stuhăriș-Stufărie),
- c) Formațiuni de Popândici.
- d) Plaurul
- e) Insule plutitoare.

a) Societatea plantelor de apă și de luminișuri

Vegetația apelor în curgătoare și stagnante e aproape la fel; deosebiri întâlnim numai când e vorba de a compara între ele vegetațiile apelor stagnante dulci și sărate, întrucât flora apelor sărate e mai săracă în specii. Mai intervine apoi—bine înțeles—și o deosebire calitativă.

Potamogeton perfoliatus, de obicei comun prin apele stagnante, e mai puțin răspândit în regiunile de care ne ocupăm și numai în mod excepțional formează societăți mai numeroase.

În genere genul acesta aici e mai sărac în specii decât în alte regiuni. Cu atât mai răspândite sunt însă alte specii, printre care întâlnim chiar și de acelea care, în cursul mijlociu al Dunărei sunt spre peire,—*Sagittaria sagittifolia*, *Stratiotes aloides*, *Aldrovanda vesiculosa*, *Trapa natans*. Aceasta din urmă e atât de răspândită uneori, încât imaginația poporului s'a simțit obligată să numească lacuri întregi cu numele ei ex. «Ciulinetul» (Ciulini=Trapa) lângă lacul Crapina.

Înmulțirea și răspândirea acestor plante o favorizează foarte mult mocirlele dunărene. Probă e că *Elodea canadensis* se găsește pretutindeni și populează aproape toate lacurile, ba lângă Tulcea se simte atât de bine, încât a început a-și desvolta chiar flori femele submerse

și mici. (3 VII 913). *Vallisneria spiralis* pe fundul lacului Crapina formează un adevărat covor verde.

Printre lacurile și mocirlele cele mai caracteristice ale regiunii de care ne ocupăm, vom cerceta în primul rând Balta Somova din apropierea Tulcei. În luminișul acestei bălți (2½—3 m. adâncime) întâlnim ca plantă predominantă pe *Stratiotes aloides*, care se asociază cu alte plante comune toate și unei alte formațiuni, care poartă numirea de plaur.

Parcurgând mai departe acest vast labirint de lacuri și mocirle dăm peste *Potamogeton interruptus* și anume în lacul Gazanele, iar în lacul Poteci peste *Elodea canadensis*.

O mică fâșie de trestie, care împreună aceste două lacuri, lasă să se zărească la suprafața apei *Aldrovandia vesiculosa*, care dă aspectul unor amente de salcie. Printre plantele mai rari de luminișuri amintim pe *Hottotia palustris*, cunoscută în ghiolul (lacul) Litcov. Prin ape ceva mai scunde întâlnim: *Najas major*, *Ceratophyllum*, *Potamogeton natans*, *P. fluitans*, *P. pectinatus*. În apropierea Cernavodei *Salvinia natans* e atât de deasă, încât pare o colonie de *Lemna*—dela distanță. Insoțitoarea acesteia, *Marsilia*, e mult mai rară și până astăzi nu s'a găsit decât în lacul Igliza lângă Măcin. Prin apele stagnante ale brațelor Dunărei găsim *Potamogeton gramineus*.

b) Apele sărate: Vegetația mării și a sâmurilor ei.

Pe lângă alge, Marea Neagră e foarte bogată în *Zostera marina*, care s'a aflat la Constanța și vegetează pe fundul mării. Vegetația sâmurilor maritime e în funcție de cantitatea și calitatea apei. Acelea care primesc pâraie cu apă dulce sau sunt separate numai ici-colo de mare prin bănci de nisip, cum e bună oară marginea Razimului, sunt populate (Cap-Dolajman) cu: *Myriophyllum spicatum*, *Hydrocharis morsus ranae*, *Potamogeton interruptus*, *P. pectinatus*, *Zanichellia pedicellata* și *Ruppia rostellata*.

Lacurile despărțite de mare și de o extensiune mai mică, având apă mai sărată, sunt mai sărace în vegetație. Așa d. e. în lacul Te-chirghiol nu vegetează decât *Ruppia* și *Zanichellia*.

b) Trestişurile (Stufării, Stuhării)

Ocupă teritorii întinse în cursul Dunărei, cu deosebire în Deltă, în regiunea maritimă și prin valea istorică dintre Cernavoda și Constanța. Flora acestor formațiuni, cu deosebire din punct de vedere cantitativ, e în dependentă de umezeală. Când trestişurile sunt inundate timp mai îndelungat, flora suferă de obicei, devine mai săracă. D. ex. pe insula Smeica abia în punctele în cari trestişul e rărit se observă câte un exemplar de *Aster Tripolium*—singuraticile plante stau departe una de alta.—Din contră, trestişurile care au stat mai puțin sub apă, au o vegetație mai bogată, reprezentată de obicei prin: *Heleocharis palustris*, *Bolboschoenus maritimus*, *Schoenoplectus lacustris*, *Juncus lampocarpus*, *Carex Pseudocyperus*, *Sparganium ramosum*, *Butomus umbellatus*, *Ranunculus repens*, *R. Lingua*, *R. sceleratus*, *Roripa amphibia*, *Epilobium hirsutum*, *Lythrum Salicaria*, *Oenanthe aquatica*, *Epilobium hirsutum*, *Cicuta virosa*, *Sium latifolium*, *Symphytum officinale*, *Gratiola officinalis*, *Veronica anagallioides*, *Myosotis palustris*, *Mentha aquatica*, *Lycopus europaeus*, *L. Exaltatus*, *Stachys palustris*, *Scutellaria galericu-*

ata, *S. hastaefolia*, '*Lysimachia vulgaris*, *L. nummularia*, *Rumex glomeratus*, *R. limosus*, *Bidens tripartita*, *Senecio paludosus*, *Eupatorium cannabinum*, *Sonchus palustris*.

Marginea trestişurilor, precum şi locurile mai puţin inundate sunt populate de *Glyceria aquatica* apoi *Typhla latifolia*, *T. angustifolia* (prin deltă întâlnim: *T. stenophylla* F. M.). Prin mocirle şi locuri mai joase întâlnim: *Sagittaria sagittifolia*, *Alisma Plantago*, *Carex flacca*, *Chlorocyperus glomeratus*, *Cyperus fuscus*, *Mentha Pulegium*, *Bidens tripartita*, *Iris Pseudocorus*, *Lythrum Hyssopifolia*; pe lângă vinele râurilor *Roripa officinalis*, *R. austriaca*, *R. silvestris*, *Epilobium parviflorum*, *E. roseum* şi *E. adnatum*. La Tulcea, în balta Somova, afară de cele amintite mai cresc: *Roripa hungarica* Borb. *Galium palustre*, *Carex*, *Malachium aquaticum*, *Lathyrus pratensis*; pe *Senecio paludosus* se urcă şi *Convolvulus arvensis* şi *Calystegia sepium*; aici creşte *phoides arundinacea*. Marginea trestişurilor trece deoparte în praturi umede, de altă parte în locuri arenarie-salsuginoase acoperite cu *Juncus maritimus*, precum şi în formaţiuni de *Atriplex* şi *Chenopodium*.

Garduri vii formează diferitele specii de Salcie (*Salix alba*, *S. cinerea*, *S. viminalis*, *S. triandra*) dintre care unele se amestecă printre trestii.

c) Formaţiuni de Popândiei ¹⁾.

(*Carex Hudsoni* s. *stricta*)

Sub numirea de «Zsombek» se cuprinde totalitatea acelor ridicături, de forma muşuroaielor, alcătuite din rogoz, care se văd diseminate prin mocirle — înconjurate fiine de apă, asemenea unor mici insule. O asemenea insulă e alcătuită din mănunchiuri de rogoz, *Carex Hudsonii* = *C. stricta*, înalte de 1m, şi largi de 30—35 cm, care se transformă an de an într-o masă turfacee, de unde şi aspectul lor uscat — cu excepţia vârfului, care rămâne verde în tot timpul vegetaţiunii.

Formarea Zsombekului necesită anumite condiţiuni; el nu ia naştere, decât acolo unde trestia şi speleaza, prin descompunerea lor, au pregătit mai dinainte terenul. Plantele de construcţie moale — cărnoasă nu-i creiază un mediu propice.

Evoluţia lui e următoarea:

Seminţele plantei *Carex Hudsonii*, ajungând în mlaştini turfacee, germinează, se dezvoltă, dau flori şi fructe, ridicându-se an de an tot mai sus. Această saltare (ridicare) îşi are originea în însăşi construcţia morfologică externă, specială a acestei plante, care spre toamnă — pentru a-şi asigura perpetuitatea — îşi formează la baza frunzelor rămase nişte muguri, menţi a produce vâstarii anului viitor. Aceşti vâstari sunt cuprinşi de vaginile frunzelor care, destrămându-se în forma unor fibre fine, formează un fel de reţea în jurul lor şi nu-i lasă să crească orizontal, ci drept în sus.

După Dr. Antipa formaţiunile acestea ameninţă bălţile din delta Dunărei cu potnolirea şi transformarea lor în mlaştini, fixând uneori chiar planul pe fundul bălţilor.

În legătură cu Zsombekul, Dr. Antipa mai aminteşte şi despre imensele daune ce provoacă pescuitului planta numită cosor (*Stratiotes aloides*). Deşi societăţile pe care le formează această plantă apar-

1) Dr. Antipa: op. cit. p. 269.

în formațiunilor de plante liber — natante, totuși, ținând seamă de importanța care li se atribue — citez textual din Dr. Antipa: «găsirea mijloacelor de a le extermina, (*Carex stricta* și *Stratiotes*) sau cel puțin de a le împiedica în dezvoltarea lor ar fi un studiu foarte important și folositor,» — voi face cu această ocazie câteva observațiuni asupra lor.

Se știe că în unele țări (Anglia, St. Unite) plantele aquatice (*Elodea canadensis*) au pricinuit imense pagube împiedicând comunicația și distrugând peștii. *Elodea canadensis* se găsește și în țara noastră pe fundul lacurilor din apropierea Tulcei, dar prezența ei nu prezintă nici pe departe gravitatea, pe care o avea în țările amintite.

Mare senzație a făcut și înmulțirea prodigioasă a plantei *Potamogeton perfoliatus* în lacul Balaton din Ungaria. Vedem deci că plantele aquatice stricăcioase din vestul Europei, ajungând la noi, și-au pierdut extraordinara putere de înmulțire, devenind chiar folositoare pisciculturii.

Mulțumită hărniciei D-lui Dr. Zotta, delta se mândrește astăzi cu o stațiune biologică, care și-a pus drept probleme studiarea tuturor chestiunilor mai importante și de ordin practic. Nu ar trebui ca stațiunea să piardă din vedere studiul unor chestiuni de domeniul hidrobiologiei, pe care le voi rezuma în cele ce urmează și care ar avea drept țintă stabilirea condițiilor, care promovează sau împiedică dezvoltarea plantelor aquatice.

1) *Influența nivelului apei asupra diferitelor plante.* Drept punct de plecare ar servi modul cum se comportă aceeași plantă în anii ploioși și în cei secetoși. Pentru *Potamogeton* s'a observat d. ex. că cele 2 limite extreme ale adâncimei apei, peste care planta nu se mai dezvoltă sunt 22 cm. și 3 m.; peste aceste limite de pildă *P. perfoliatus* nu mai produce nici flori, nici fructe. Ar fi foarte interesant de știut, dacă *Ceratophyllum*, care vegetează numai în ape scunde, ar dispărea prin uccarea nivelului și în ce măsură?

Pentru *Stratiotes*, în anii secetoși, când plantele ajung în nomol sau pe uscat, ar fi foarte instructiv iarăși să se observe dacă rădăcinile nu se ramifică cumva luând rolul celor terestre. Și atâtea alte chestiuni, care de care mai interesante și mai instructive!

2) *Gradul de concentrație salină, pe care-l suportă diversele plante capabile de a se adapta apelor sărate.* Experiența se poate face transplantând anumite specii din locuri sărate în locuri mai puțin sărate, cum sunt d. ex. lacurile din apropierea Constanței, marginea lacului Razim. Pentru experiențe în sens invers se potrivește lacul dela Techirghiol etc. Concomitent va trebui analizată și apa acestor lacuri, din punct de vedere chimic și cu deosebire cu privire la gradul de concentrație, care e o variabilă în funcție de anotimpuri, de cantitatea precipitațiunilor atmosferice, de cantitatea de zăpadă ce cade în timpul iernei etc. Stabilirea măsurii în care apa rezultată din topirea zăpezilor de pe colinele care înconjură lacul Techirghiol schimbă gradul de concentrație al acestei ape, ar fi un studiu dintre cele mai interesante.

Observațiunile trebuiesc întinse și asupra temperaturii apelor, pentru a se vedea modul cum se comportă diversele plante aquatice față de acest agent atmosferic. Cu privire la timpul cel mai oportun

pentru asemenea măsurători, precum și la instrumentele și aparatele necesare, va trebui consultat Institutul meteorologic central, care ar sprijini cu siguranță asemenea experiențe. Datele aflate în modul acesta se vor compara apoi cu acelea găsite pentru alte râuri ale Europei ¹⁾

3) *Felul în care hibernează diversele plante aquatice.*

4) *Colectarea semințelor, pentru a se vedea modul și energia germinativă a fiecărei specii în parte, precum și felul de cufundare în apă (semințele mai ușoare vor pluti la suprafață, cele mai grele vor trece la fund).*

d) Plaurul (Plav)

Plaurul ¹⁾, care acoperă $\frac{3}{4}$ din suprafața deltei inferioare, e o formațiune plutitoare de stuf (*Phragmites communis* Trin, *B. flavescens* Gren et Godr.)

După M. Pallis plaurul are 2 porțiuni distincte; una aquatică, iar alta aeriană. Prima porțiune e alcătuită din rizome interfilate de stuf, reunite prin numeroase rădăcini aquatice ale stufului viu, care rețin sol în cantități considerabile, umplând în felul acesta interstițiile dintre ele. Efectul e, că se formează o masă de o structură compactă asemănătoare unei plute, care se ridică circa 4 cm. peste nivelul apei, măsurând în grosime 0,8—2 m. Rizomele vii ale plaurului, având drept substrat această masă plutitoare, dau naștere unor tulpini noi florifere, a căror lungime poate atinge chiar 5,15 m, așa încât lungimea totală a jetonului, adică rizoma verticală, plus porțiunea aeriană se urcă uneori — în cazuri favorabile — până la cifra de 7,15 m. Îngroșarea mai departe a plaurului, de îndată-ce s-a format această masă, o întreține, pe lângă aluviunile de nisip și măr depuse în urma revărsărilor de ape, plantele și animalele. *Muscineele* sunt cu deosebire acelea care aștern primul strat de humus, umplând golurile rămase printre rizome: *Hypnum aduncum* Hediv. var. *polycarpa* (Bland). *H. polyanthum* Schimp. var. *stagnatum* Wits. *H. cuspidatum* L. Criptogamele vasculare sunt reprezentate prin *Nephrodium thelipteris* Desv. Din când în când apoi valurile apei transportă pe plaur diferite specii de linte broștească (*Lemna trisulca*, L. minor, *Salvinia natans*), — alge superioare ca *Chara fragilis*, *Ch. baltica* etc.

Pâlcuri pe marginea plaurului alcătuiesc *Carex riparia* și *C. paniculata*, care formează un fel de cuiburi greu de exterminat. Uniformitatea stufului o întrerupe *Cladium mariscus*, iar prin coloarea lor, *Typha latifolia* și *T. angustata* Bory et Chaub contrastează admirabil cu pluta înotătoare. Frumoasele Orchideae au un singur reprezentant: *Epipactis palustris*. La îngroșarea plaurului mai contribuie: *Cicuta virosa*, *Apium graveolens*, *Sium latifolium*, *S. lancifolium*, *Mentha aquatica* cu varietățile ei, *Lysimachia vulgaris*, *Galium palustre*.

Destul de răspândită e: *Roripa officinale*, care servia odinioară ca medicament, totuși nu în măsura de altădată. Printre plantele cu flori roșietice amintim pe *Lythrum salicaria*, *Epilobium hirsutum*, *Eupatorium cannabinum*, iar cu flori galbene: *Bidens bipartita*, *Lonchus arvensis* L. var. *uliginosus* Simk. Labiatele sunt reprezentate prin *Iy-*

¹⁾ Forster: Die Temperatur fließender Gewässer Mitteleuropas.
Megyfohi: Dunai és Tisza hőfoka (Temperatura Dunării și a Tisei)

²⁾ Dr. Gr. Antipa op. c. p. 266
Dr. Mariotta Pallis op. c. p. 234

copus europaeus. Printre plantele de statură mijlocie amintim pe: *Scutellaria galericulata*, *Myosotis palustris* (Nu mă uita). *Samolus Valerandi* suportă foarte bine aciditatea. Prin om s'a răspândit foarte mult: *Urtica dioica*; mai puțin răspândite sunt: *Ranunculus Lingua*, *Pulicaria dysenterica*, *Cirsium palustre*, *Stachys palustris*, *Polygonum terminiflorum* Presl. *Carex pseudocyperus* Roripa amphibie, *R. austriaca*, *Ranunculus sceleratus*. Ca plante agățătoare întâlnim pe: *Convolvulus sepium*, *Solanum dulcamara*. Flora arborescentă e reprezentată prin: *Salix cinerea*, *S. grandifolia* și *Populus alba*.

Prin formațiuni mai vechi de plaur, cu sol mai mult sau mai puțin sărat și umed apar: *Suaeda maritima*, *Salicornia herbacea* f. *stricta* Moss et Salisb., *Atriplex latifolia*, *Juncus gerardi*, *Apium graveolens*, lucru care probează că țelina se poate cultiva și în terenuri de sărătură.

La îmbogățirea stratului de humus mai contribuie o serie întreagă de animale, ca lupi, vulpi, mistreți etc. cari își caută pe aici hrana (coșcove=rizome de stuf) și adăpostul, la fel cu diferitele specii sburătoare, *Pelecanus crispus*, *P. onocrotalus* etc.

e) Insule plutitoare (Plavie, Plaghie, Coșcove, Cocioace sau Culuare)

Insulele plutitoare sunt caracteristice bălților din cursul Dunării. Ele se formează din stuful de țarm, care se desprinde în bucăți mai mari sau mai mici, ce plutesc la suprafață, sau uneori, mâunate fiind de valuri și de vânt, se reunesc mai multe la un loc dând naștere unei insule mai mari. Cauzele, care provoacă această desprindere pot fi multiple: vitele, înghețul, vapoarele etc.

Substratul acestor insule e format tot din stuf și anume din rizome, la care se asociază încă *glyceria aquatica*, *Mentha* (ismă) și alte plante stotonifere sau multiradicante. Rizomele vii ale acestor plante prin anastomoză, întocmesc un soi de țesături, ale căror interstii sunt umplute pe deoparte cu corpul plantelor aquatice din anul trecut, frunze, iar pe de altă parte cu scoici și resturi animale.

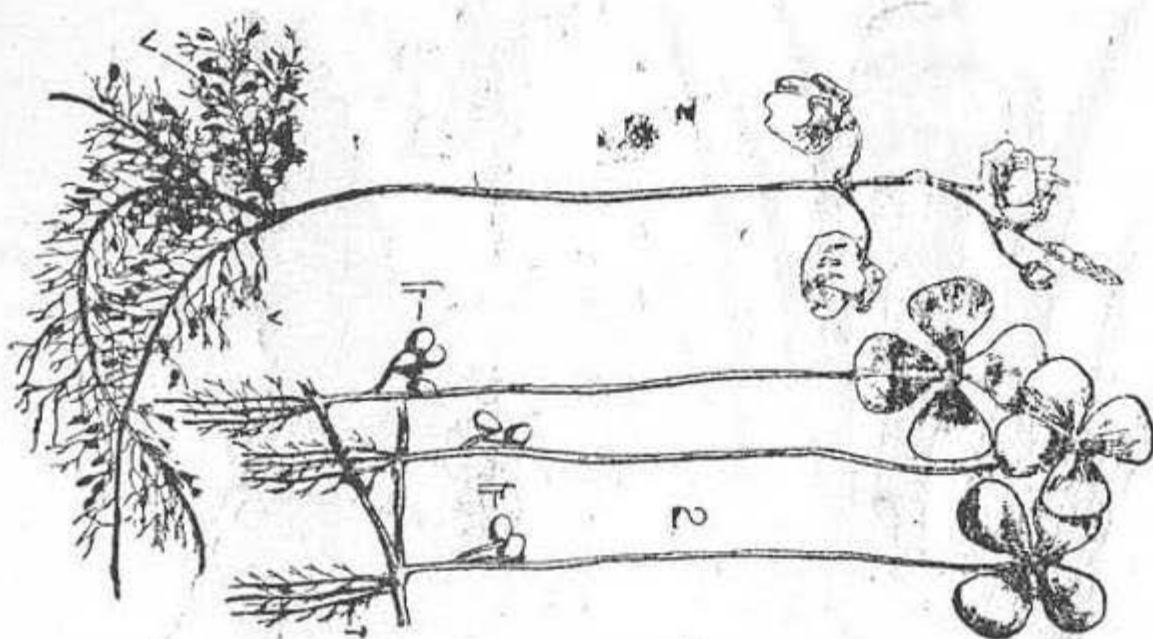
Porțiunea superioară a acestor insule e verde, fiind acoperită cu diferite plante, dintre care unele în floare chiar (rogozul); cea inferioară e cufundată în apă și acoperită de numeroase rădăcini filamentoase, care împrumută întregii insule un aspect păros.

Comune acestor insule sunt: *Sium latifolium*, *Carex riparia*, *Rumex lapatifolium*, *Muscine*, *Mentha aquatica*, *Polygonum hydropiper*, *Gallium palustre*, *Bidens tripartitus*, fructe de *Trapa natans*, *Lemna Glyceria spectabilis* etc.

Cele mai interesante insule plutitoare se găsesc la Somova, partea nordică a Brateșului, balta Vederoasa dola Rașova și la Sîntghiol.

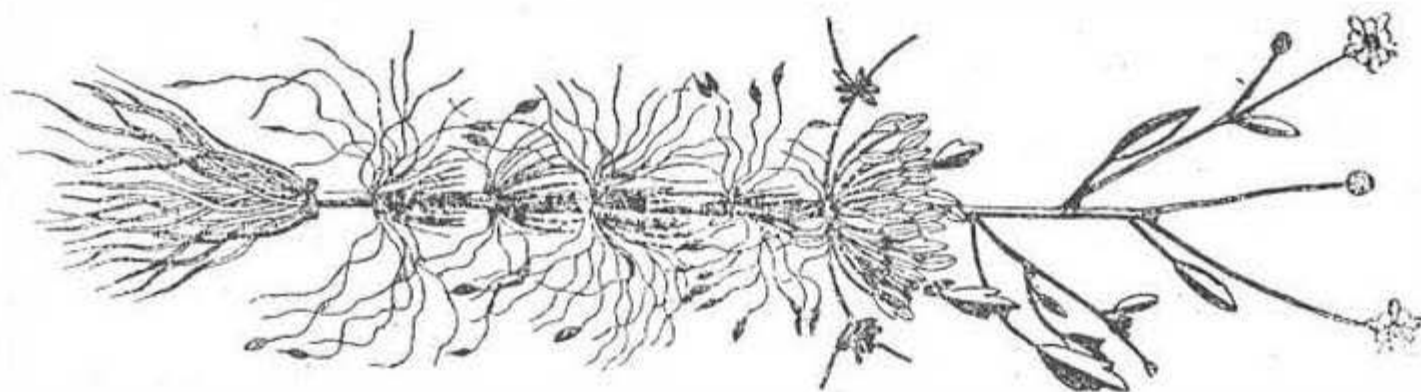
1) Cercetări amănunțite vor proba, că pe marginea plaurului vegetează încă următoarele *Muscine*, din punct de vedere fitogeografic foarte importante: *Mnium undulatum* var. *uliginosum* Peterfi (cu frunze aproape rîndușe), *Moorchia Flotowiana* etc.

PLANȘA I

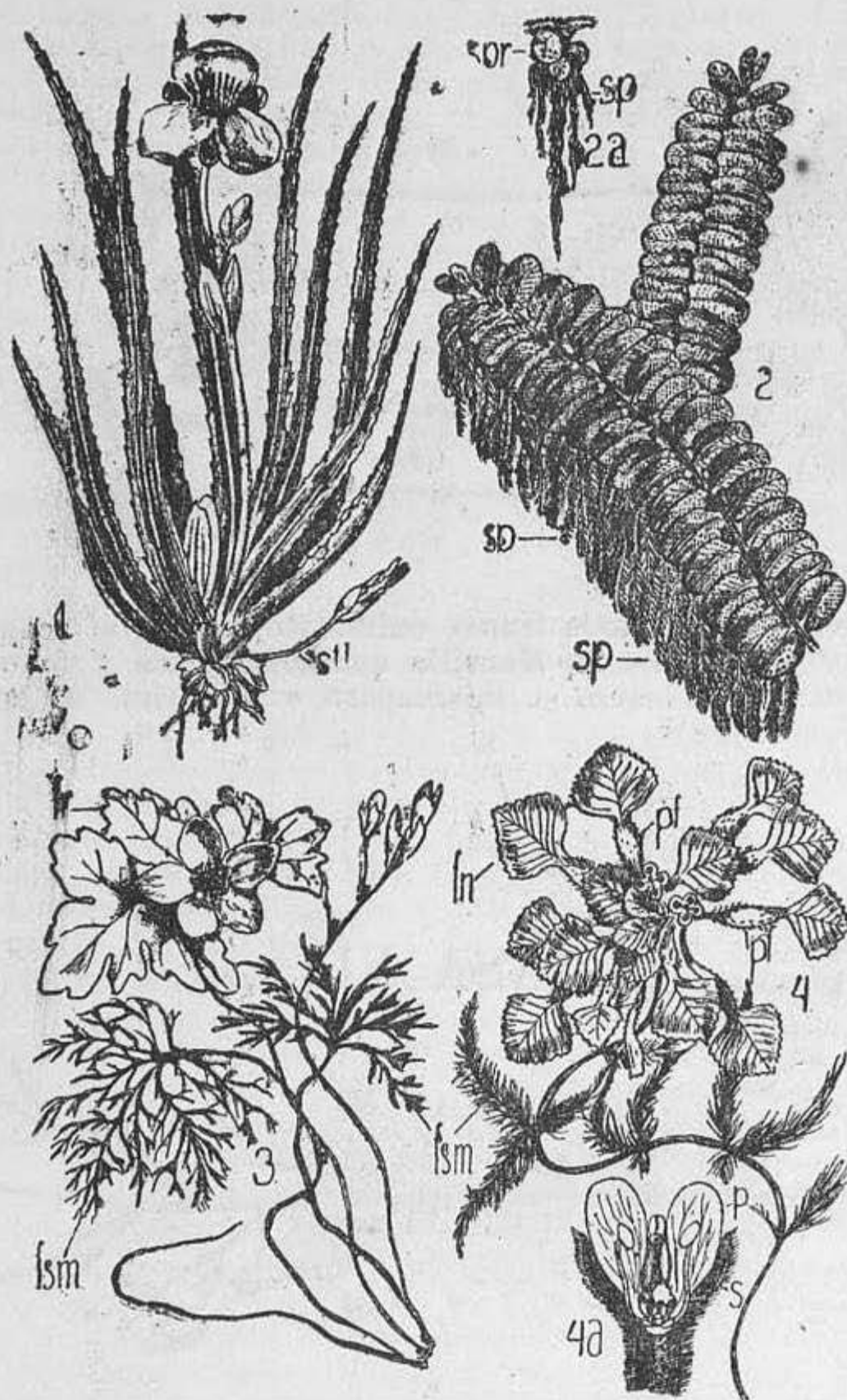
1) *Utricularia vulgaris* frunze cufundate în apă și acoperite cu vesicule (v) operculate. 2) *Marsilia quadrifolia* cu 4 foliole și cu fructe care conțin macro și microsporii; r=rădăcini. 3) *Riccia natas* (algă).

PLANSA VII

Ranunculus polyphyllus cu tulpină natantă și cufundată în apă. Între rădăcina inferioară și rădăcina superioară înconjurată de rozetă de frunze, pe tulpină se află 4 verticele multifoliolate; foliolele seamănă a rădăcini, iar unele sunt dilatate în formă de phyllodium, transformându-se treptat în frunze.

PLANȘA II

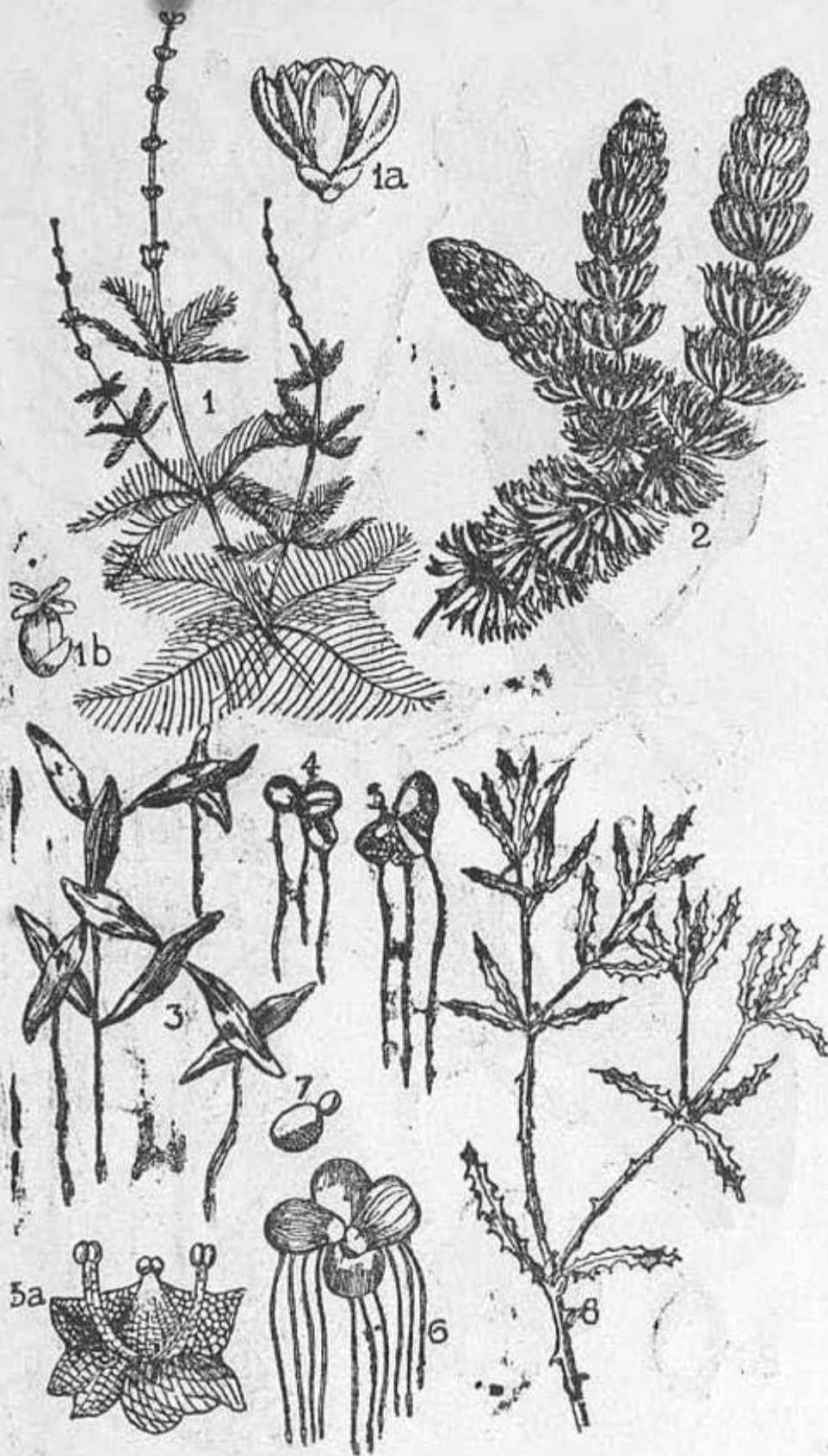
1) *Stratiotes aloides* stl.=stoloni cu flori. 2) *Salvinia natans* sp. segmentele păroase ale frunzelor inferioare 2 a) un segment cu sporangii (spr) și cu segmentele păroase. 3) *Ranunculus aquatilis* fsm=frunze submerse, fn=frunze natante. 4) *Trapa natans* pf=petiolul umflat al frunzelor natante (fn); fsm=frunze submerse 4 a=floare cu sepale (S) persistente care cresc și devin spinoase după înflorire; p=petale. 4 b fruct acoperit cu 4 spini.

PLANSA III

- 1) *Potamogeton perfoliatus* 1-a=fructe în formă de drupe.
 2) *Potamogeton natans* 2-a floare cu stamine (s) și ovare (o); 2 c
 =fruct cu dosul carenat. 3) *Potamogeton pusillus*; 3 a=frunze;
 3 b=inflorescență cu mai multe flori. 4) *Hotonia palustris*.

PLANȘA IV

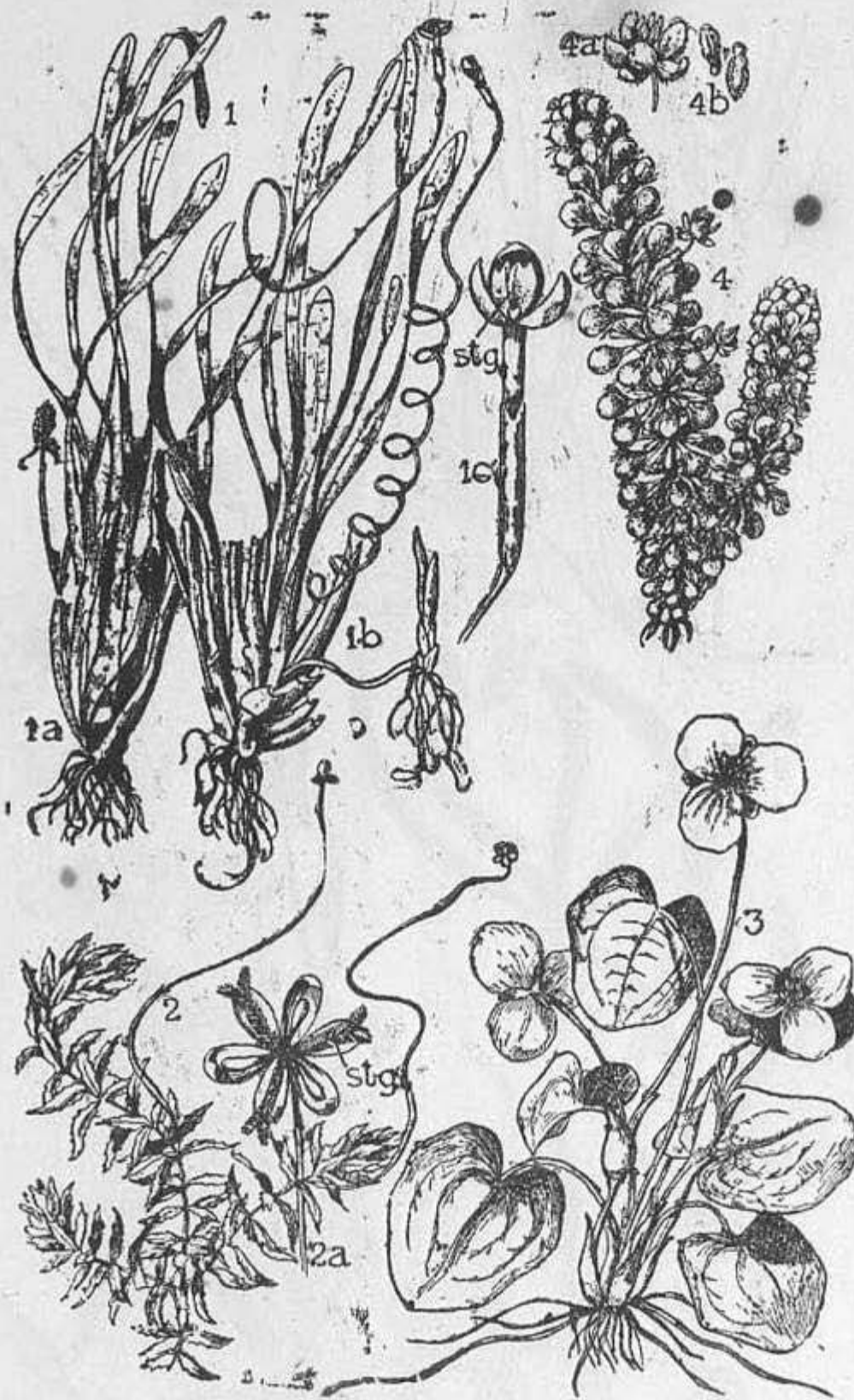
1) *Myriophyllum verticillatum* m 1 a=floare masculă; b=floare femelă. 2) *Ceratophyllum submersum*. 3–7 *Lemna Spirodela* și *Wolffia*: 3) *L. trisuleca*. 4) *L. minor*. 5) *L. gibba*. 5 a) aceeași în floare. 6) *Spirodela* s. *L. polyrrhiza* 7) *Wolffia arrizza*. 8) *Najas major*.

PLANȘA V

ZanicHELLIA palustris cu fructe; 1 a=fiori cu perigon (p) și stigmat peltat (stg); 1 b=stamină cu filament. 2) *Rupia maritima* cu pedunculul fructifer răsucit. 3) *Zostera marina*, vaginată (v). 4) *Sagittaria sagittifolia*, f=floare femeie; st=stoloni cu muguri (m); 4 a=floare masculă.

PLANȘA VI

1) *Vallisneria spiralis* 1 a=plantă masculă ; 1 b=plantă femelă ; 1 c=floarea femelă solitară cu stigmat (stg). 2) *Helodea canadensis* 2 a=o floare femelă solitară cu stigmat (stg) penat. 3) *Hydrocharis morsus ranae*. 4) *Aldrovandia vesiculosa* în floare ; 4 a=o floare solitară ; 4 b=semințe.

FAPTE, RECENZII, REVISTE

V. PÂRVAN: *Considerații asupra unor nume de râuri daco-scitice*

(Acad. Rom. Memor. Sect. Istor. Seria III, tom. I, mem. I.)

În acest studiu d-l Pârvan atacă probleme de filologie indogermanică. D-sa scrie : «Originile poporului și culturii noastre nu se vor putea mai clar lămurii, până ce arheologia de săpături nu va lua în deaproape cercetare și resturile așa numitului ev-mediu, în strânsă legătură cu cele preistorice, iar filologia nu va cerceta istoric și geografic-comparativ—pe bază nu numai romanică și slavică, ci și general indogermanică—diferitele nume de persoane și de elemente și accidente geografice». Și mai departe : «A aplica cunoștințe și reguli de filologie romanică unor elemente toponomastice, care au o origine și evoluție scytho-turaniană ori thraco-slavă, e, de sigur, neștiințific».

„În ținutul getic dintre Nistru, Carpați și Balcani, adică în Basarabia, Moldova, Muntenia, Dobrogea și o mare parte a Bulgariei nordice, au avut loc continuu, din timpuri anterioare cunoștințelor noastre literar-istorice (care încep abia în sec. VII d. Chr.) și până în timpul imperiului roman târziu (la sfârșitul sec. IV d. Chr.) infiltrații persistente de elemente iraniene : scythice și apoi sarmatice. Totuși Geții, adică Dacii, s'au menținut, ba chiar s'au revărsat și dincolo de *Tyras*, în ținutul scyth dela nordul Mării Negre, după cum se vede, între altele, și din numărul însemnat de nume thrace, care se întâmpină în inscripțiile grecești din sudul Rusiei și în special în părțile sudvestice, către Olbia. Invers, inscripțiile și monedele ne arată mici regate scythice în ținutul dintre Callatis (Mangalia) și Odessus (Varna)“.

După această introducere, d-l Pârvan trece la cercetarea originii unor nume de râuri în Dobrogea, Moldova și Muntenia.

IN DOBROGEA. Cartea de privilegii dată cetățenilor din Histria de împăratul Traian la 25 Octombrie anul 100, cu ocazia limitării teritoriului rural al cetății, cuprinde cinci nume de râulețe: *Picusculus*, *Turgiculus*, *Gabranus*, *Calabaeus* și [-] *sampaeus*.

Picusculus și **Turgiculus** sunt nume romane. Primul însemnează „mica clocănitoare”, iar al doilea însemnează „micul umflăcios”. Celelalte, potrivit cu situația etnografică a regiunii în această epocă, când aci locuiau Greci, Daci și Bessi, ar trebui să fie thracice. Totuși, cercetându-le pe cale comparativă, d-l Pârvan le găsește scitice, adecă iranice.

[-] *sampaeus*, care poate fi *Asampaeus*, sau chiar *Sampaeus* este înrudit cu numele râului *Exampaeus*, citat de Herodot ca afluent al Bugului în Scythia. Etimologia sa este cunoscută; ea este iraniană și își găsește explicarea în rădăcinile zendice *asha*=curat și *pathi*=cărare. Ar însemna, prin urmare, „drum curat” în felul cum se zice „Dunăre, drum fără pulbere”.

Calabaeus e format din două rădăcini: *cal(a)* și *ab*. *Cala* în sanscrită înseamnă «negru», iar *ab*, «apă». Deci: «*apa neagră*», un fel de Cara-su sau Cerna-voda de astăzi. De oarece Thracii ziceau apei *zara*, *zora*, iar Dacii *zara*, *zera*, *sara*, d-l Pârvan e înclinat a crede că rădăcina *ab* este iraniană, iar nu thracică. La SE de Silistra exista în antichitate și localitatea *Zal*, *dapa*, *Zaldaba*, derivat din *Zald*=galben (ca în neopersană-zendică și sanscrită) sau *rece* (ca în lituană, ossetă și zendă) și din *ap*, *ab*=apă; deci o „*apă galbenă*”, sau „*apă rece*”.

La data când apar în documente aceste nume topice, în părțile acelea nu e nici un Scit, ci, din timpuri străvechi, se vorbește aci de Geți și alți Thraci. Enclave scytho-sarmate au fost însă destule în Scythia-Minor. Cu cele trei nume putem localiza două vechi insule iraniene, una lângă Histria, alta la sud-est de *Durostorum*. Sciții, contopindu-se între Thraci, le-au transmis aceste nume ale lor, pe care apoi și Thracii le-au transmis Romanilor lui Traian.

IN MOLDOVA. Aci d-l Pârvan cercetează originea numelor a trei râuri mari: *Nistrul*, *Prutul* și *Siretul*.

Pentru întâia oară numele râurilor din țara noastră ni le dă Herodot. Însă nici unul nu ni s'a păstrat întocmai până astăzi: unele au dispărut cu totul, iar altele ne-au ajuns într-o formă mult deosebită de-a lui Herodot și care nu are a face cu o evoluție daco-romană, deci romanică.

Înainte de a trece la cercetarea lor, d-l Fârvan se oprește la trei constatări: 1) transcrierile grecești ale numelor de râuri din Dacia scitică nu sunt exacte; ele elenizează o pronunțare pe care nu o puteau prinde și reda exact; 2) unele nume, pe care le găsim în românește aproape ca în vremea veche, nu le avem în totdeauna pe calea directă, daco-romană, ci cu modificări care provin din trecerea lor întâi prin graiul altor popoare conlocuitoare: Slavi, Pecenegi, Cumani etc.; iar altele, pentru care în izvoarele vechi avem denumiri altfel compuse ori transcrise, sunt totuși o moștenire directă dacică, prin Daco Romani, pe calea celei mai stricte continuități; 3) în fine, coexistența geto-scitică și geto-sarmatică, apoi daco-romano-slavă, apoi romano-slavo-turanică pe acelaș teritoriu, a pricinuit nu numai o denumire dublă, ci adesea chiar multiplă pentru diferite râuri, care erau simultan chemate diferit de popoarele diverse care locuiau lângă ele. Cu timpul au biruit, potrivit cu deplasările etnografice, ici numele scit ori sarmat, dincolo numele thrac, iar alături numele nou slav.

Nistrul. În sec VII a Cr. acest fluviu se numia *Tyras*. Originea acestui nume a fost foarte discutată. Șafarik îl derivă din l. slavă, Eichwald din feniciană, Lambin din finică, Müllenhof din iraniana scythică, Tomaschek din dacică, Sobolevsky din sarmatică. Se pare că cea mai bună etimologie e cea a lui Tomaschek căci la venirea Grecilor în Pont, la gura Nistrului locuiau Geții. În l. dacă „tura” însemnează năvalnic, furtunos. În cursul său superior Nistrul trecea prin locuri sarmatoscythe și de aceea fu numit de acești iranieni *Dana-stru*, sau, după Sobolevsky, *Dana-istru*, de unde grecește *Dānastris* latinește *Danaster*. Pe la 200 d. Cr. Goții, coborându-se spre gurile Dunărei, dau Nistrului numele de *Agalingus*. Însă Ammianus Marcellinus (pe la 350 d. Cr.) și Iordanes nu cunosc de cât forma iranică *Danastris*. Slavii, potrivit spiritului limbii lor, îi zic *Dună i-stru*; iar Românii, luând numele de la aceștia, i-au zis *Nistru*, păstrând mai ales tulpina

a doua, — (i) *stru*, care înseamnă în l. thracică, slavă, germană : *curent*, *curs*, *râu*. Prin urmare, la alcătuirea numelui Nistrului avem o primă formă anterioară Slavilor, poate și sub influență thracică, *Dana+stru*, sau *Dana+istru* (după Sobolevsky), răspândită la Sarmati, Sciți și Thracii nordici ; de la aceștia trece la Slavi, iar de la Slavi, *prin forma lor*, trece la Români. Numele dacic *Tura* și gotic *Agalingus* au fost, probabil, locale și au dispărut.

Prutul. Herodot spune că Sciții numesc Prutul, *Porata*, iar Grecii *Pyretos*. Dar, de la *Porata* la *Prut* e o distanță. De aceea s'au adus pentru *Prut* tot felul de etimologii : thracice, iranice, grecești, germane, sanscrite și chiar slavice. D-l Pârvan crede că e de origine iranică, după etimologia dată de Sobolevsky : *pār-aula* (h), însemnând „*râu bogat în ape, în valuri*”. Forma pecenegă (dată de Const. Porphyrogenitul) : *Burat* reproduce destul de credincios pe cea sythică *Porata*. Totuși, forma *Prut*, a cărei rădăcină *pru* — o găsim în sanscrită chiar cu forma derivată *pru-th* = a sări, a isbucni, a scânteia, a stropi, a stropși, derivă mai degrabă din l. thracică, coexistând alături de cea scythică : *Porata*. În limba Thracilor mai găsim nume cu aceeași rădăcină *Prutul* fiind mult mai adânc în teritoriul dacic de cât *Nistrul*, această persistență a pronunției primitiv thracice (a unei forme probabil iranienne), nu e nenaturală. Ea ne este documentată și de Const. Porphyrogenitul sub forma *Brutos*, alături de cea pecenegă : *Burat*. Grecii din Bizanț au luat forma lor de la Thraci prin Unguri ; iar Pecenegii de la Sarmati prin Slavi.

Siretul În scriitori vechi găsim trei forme pentru *Siret* : *Tiarantös*, *Hierasos* și *Gerasus*. Toate sunt transcrieri destul de corecte ale numelui Scitic *Ārant* = *râul repede*. Însă din aceste forme nu putea deriva forma pecenegă : *Sarat*, sau (cea ungaro-bizantină) : *Seretos*. Din *Gerasus* ar fi rezultat un *Geraș* sau *Géreș*, iar nu forma așa de arhaică : *Seret*, *Siret*. În toponimia thracică avem multe forme cu rădăcina *sir*, — *ser*, și chiar un nume de loc *Seretos* în Dardania. D-l Pârvan e înclinat a vedea în forma *Siret* o persistență a formei thracice paralel cu cea scythică, dar, în acest caz, biruitoare asupra acesteia chiar la popoarele streine, așa că forma pecenegă și ungaro-bizantină să fie o reproducere a pronunției străvechi thrace, moștenită și de Români și de Slavi.

iar nu o prelucrare a celei scythice. *Siretul* fiind și mai adânc de cât. *Prutul* în teritorial dacic, *lucrul* pare firesc, iar dispariția formei iraniene la finele sec IV, când dispar și Sarmataii și iranienii, este iarăși firească.

IN MUNTENIA. Aci d-l Pârvan cercetează numele *Buzeului* și *Argeșului*.

Buzeul. Numele acesta se pomeneste într'un singur document și anume în actele sfinților, unde este vorba de Saba Gothicul, care la 12 April 372 a fost înecat în râul *Muséos* de oamenii lui Athanaric. Numele corect este *Buséos*, transcris *Museos* în loc de *Mpuseos* (mp=b). Tomaschek derivă pe *Buseos* din rădăcina *bhug*=a îndoi. D-l Pârvan aduce în plus dovezi pentru această etimologie, urmărind rădăcina *buz* — în onomastica thracică : s. ex. nume de persoane ca *Búzis*, *Busás*, probabil besice, care apar în dreapta Dunărei până în sec. VI. Este clar că forma *Buseos*, sau mai bine *Buzeos* reprezintă forma autentică getică a numelui acestui râu, păstrat întocmai și foarte probabil fără nici un intermediar străin, la poporul nostru până azi.

Argeșul. Herodot îl numește *Ordissós*, *Ordesus*. Aspectul numelui, așa scris, e „carian“. Probabil că Herodot, care era din părțile Cariei, l-a auzit fals. În ținuturile tracice sunt multe nume cu tulpina *arg*=a fi luminos, a străluci. Forma corectă trebuie să fi fost *Argesis*. Numele acesta îl mai găsim și în părțile Armeniei. Azi însă știm că limba thracă, phrygă și armeană alcătuiesc o unitate organică în mijlocul celorlalte limbi indogermanice. Ptolemaeus cunoaște în Armenia lacul *Arsesa*, azi Van, iar Porphyrogenitul cunoaște orașul *Arzes*, *Arses*. Orașul se numește azi *Argiş*. Apoi în apropiere de Caesarea, tot în Armenia, e un munte *Argaeus*, azi *Argish-dagh* adecă *Argeş*, păstrat din vechime până azi. Orientalistul Saint Martin pomeneste și el în Armenia orașul *Ardjesch* în cantonul *Ardjişa govid* și spune că Syrienii numesc orașul și cetatea de acolo *Argysch*, iar Arabii: *Ardjysch*, adecă *Argeş*. Numele acesta apare și ca nume de persoane la Thraci. *Argeşul românesc* este deci străvechiul thracic și de două mii de ani pronunțarea cuvântului a rămas aceeași.

Dunărea. Dintre toate popoarele, vechi sau moderne, singuri Românii numesc acest fluviu : *Dunăre*. Originea numelui a fost foarte desbătută.

Românii, după Celți, îi ziceau *Danuvius*, iar Grecii, după Thracii balcanici, *Istros*. Celții însă au luat numele dela Sarmati; rădăcina *dana*—este iranică. Stăpânirea romană a făcut ca numele *Danuvius* se înlocuiască pe *Istros*; însă cuvântul se pronunța, nu ca în spus *Danuvius*, ci *Dánuvis*, sau chiar *Danuis*. La finele sec. IV d. Cr. Goții îi ziceau *Dúnavis* și *Dunávis*, adică cum vor zice Slavii mai târziu *Dunav* și *Danai*. Numele național al Goților însă era *Dónavia* (*Don-ahva*), sau *Dónavi*. Dacă ajunși la Dunăre Goții i-au zis *Dunavi*, e că au fost influențați de pronunțarea găsită aci.

D-l Pârvan crede că forma *Duna*—s'a născut în Dacia sub influența iranică veche. Forma iranică *dana*—devenise pela 100 a. Cr. în centrul și estul Europei *dona*,—din care Dacii în chip mecanic au făcut *dana*.—Mai rămâne sufixul —*re*. După cum Goții au adăugat la iranicul *don—awa* (*ahva*) pentru a face numele lor național, tot așa Dacii, poate sub Burebista, au adăugat la iranicul *dona*—pe dacicul *ri-s*, spre a obține *Duna-ri-s*. Acest sufix aducea un sens de intensificare: *Dunaris*=*râul prin excelență, cel mai mare dintre râuri*. De aci apoi românescul *Dunăre*.

Analogiile cu alte nume confirmă această explicație. Ialomița se numea în antichitate *Naparis*, din *Nap-a* (cunoscută în Dacia, Scythia și Thracia)=*râpă păduroasă*, sau, după alte rădăcini iraniene=*ludoit, umed, isvorător*, și sufixul —*ri-s*.—Mai găsim numele de râu *Sagaris* pe tot teritoriul thraco-phrygian și geto-scyth, din Asia Mică până în peninsula Balcanică; apoi *Sangaris, Sangarios* etc., iar în toponomastică *Maga-ri-s* pe la Serdica etc. Prin urmare, alături de numele irano-celto-latin *Danuvius*, de bessicul (sud-thracic) *Istros* și de *Matoas* (poate turanic), a coexistat și numele dacic *Dunaris*, care a răsarit, după trecerea celorlalte popoare dela Dunărea de jos și limpezirea etnografică a teritoriului, sub forma românească *Dunăre*.

Concluzia. În toponimia noastră noi posedăm o sumă de elemente aacice și thracice, păstrate până azi în limba noastră

tră fără nici un intermediu slav. Aceste elemente, în forma lor actuală, presupun prezența neîntreruptă a elementului autohton dac în țara noastră. Ele dau mărturie de admirabila rezistență a vechii rase la orice desrădăcinare și adaugă cunoștințe în plus la istoria originilor poporului și civilizației noastre.

SALSOVIA

ALVOZJAZ

REGIMUL BUNURILOR IMOBILIARE RURALE IN DÖBROGEA NOUÄ

Regimurile otoman, bulgar și român. Legislație, jurisprudență
și doctrină

de A. N. PINETA (Bazargic 1922)

D-l A. N. Pineta, avocat din Bazargic, își propune a soluționa problema controversată a regimului fonciar trecut și actual în județele Caliacra și Durostor și anume „dacă embaticul pe bunurile statului a subzistat în Dobrogea nouă sub dominația bulgară până la 28 Iulie 1913, data anexiunii ei la Regatul Român și dacă și în ce măsură se legitimează dispozițiile legale, actualmente în vigoare, asupra bunurilor imobiliare rurale“ din această parte a țării.

Nimic mai ușor, ar zice cineva, obicinuit cu disciplina altor științe: iei starea de fapt, îi aplici principiile fundamentale ale științei și soluția e gata.

Dar cu știința Dreptului nu e așa: aci principiile variază după ordinea de drept a statului în care cineva se găsește și chiar înăuntrul aceluiaș stat această ordine de drept e într-o continuă schimbare, ce rezultă din oportunismul guvernării, din fel de fel de împrejurări, care impun, fiecare, anume norme ca necesare. Și-apoi sunt atâtea interese particulare într-o soluție și'n alta

Cine ar fi atins cu ceva dacă, de ex., ar rezulta dintr'o problemă de astronomie că mai există încă un sistem solar? Dar căți nu sunt interesați direct, cu bunurile lor, în problema juridică ce-și propune a soluționa d. Pineta?

Chestiunea ce interesează pe autor e aceasta: Așezământul denumit în Dreptul Otoman *miriie*, relativ la pământuri, a rămas acelaș în timpul (13 Iulie 1878—28 Iunie 1913), dominației bulgare pe teritoriul Dobrogei noi? Și, după ce desbate chestiu-

nea cu foarte mare bogăție de date și multe cunoștinți de Drept bulgar, răspunde categoric : *da*.

Ar fi prea greu și lung să urmărim pe autor în toate detaliile discuției ; vom rezuma și chiar numai schița interesanta monografie.

I. Regimul fonciar otoman (pag. 15—24), care a durat până la 12 Iulie 1878 — Tratatul dela Berlin, când a luat ființă statul bulgar, în limitele impuse de acel tratat,—avea pământul împărțit prin *Legea despre pământuri* (21 Aprilie 1858) în 5 categorii : miulki, miriie, mefcufe, metruke și mevat. Din acestea ne preocupă, firește, categoria *miriie*.

Statul otoman, interesat a asigura și întinde cultivarea câmpurilor și a-și crea venituri, a concesionat terenurile sale agricultorilor. Categoria de terenuri aparținând în plină proprietate statului și depinzând de domeniul său, însă dat în folosință particularilor, în virtutea unui titlu de concesiune numit „tapu”, cu plata anticipată la tezaurul statului a folosinței, este aceea denumită *miriie*.

Concesiunea aceasta are următoarele condiții și efecte : Statul rămâne proprietar al fondului, al nudei proprietăți. Concesionarul este embaticar ; el dobândește numai un drept de folosință. Termenul este nedeterminat, pe vecie. Dobândirea acestei folosințe se probează prin act scris—tapu. Plata concesiunii este anticipată, însă concesionarul mai plătește anual și o dijmă în natură sau în bani. Concesiunea încetează în profitul statului dacă concesionarul, fără motiv legal, nu va fi cultivat direct sau indirect terenul trei ani consecutivi. Statul a impus anumit mod de transmitere prin moștenire a drepturilor concesionarului și anume fel de eșire din indiviziune. Concesionarul are față de terți toate acțiunile proprietarului. Orice act pe care-l face concesionarul asupra terenului trebuie să-l facă față și cu reprezentantul fiscului. Concesiunea poate înceta și în favoarea concesionarului dacă statul îi vinde sau dăruiește nuda proprietate (și atunci terenul devine miulki—proprietate particulară absolută—și este șters din inventarul fiscului).

Deci două drepturi asupra pământului, pline și distincte : de vecinică proprietate—al statului și de vecinică folosință—al particularului.

Dacă ne referim la dreptul românesc pentru a găsi ceva asemănător, vedem că raporturile dintre concesionar și stat, în chestia terenurilor *miriic*, sunt aceleași dintre embaticar și nudul proprietar, cu deosebirea principală că nudul proprietar—proprietarul „ființei lucrului” nu poate fi de cât statul.

II. Regimul fonciar bulgar (pag. 25—144) începe la 13 Iulie 1878 și durează până la 28 Iunie 1913. S'a fixat data de 28 Iunie 1913 fiind cea când armata românească a ocupat teri-

toriul Dobropei noi (V. art. 109 al Legii pentru organizarea Dobropei noi din 1 Aprilie 1914).

La 13 Iulie 1878, când prin tratatul dela Berlin ia ființă statul bulgar, pe întregul său teritoriu regimul bunurilor era guvernat de legislația otomană, intrată în deprinderile poporului bulgar. Guvernării bulgari nu se găseau în măsură a schimba această legislație și nici nu aveau interesul a o face—legislația era în adevăr veche, dar avea și aspectul și legătura unității.

Mai târziu și pe măsură ce se iviau necesități, s'au introdus multe schimbări în această legislație și în ce privește bunurile—pământurile,—dar toate înnoirile au tins ca bunurile să fie la fel prinite și impuse aceluiași forme când va fi vorba de acte de înstrăinare, ipotecare, de succesiuni, testamente, donații, împărțeli, urmăriri silite, etc. Nu s'a desființat dreptul de proprietate al statului și cel de folosință al particularului în categoria terenurilor miriile.

Autorul trece în revistă toate legile și regulamentele privitoare la regimul bunurilor, toate expunerile de motive ale legiuitorilor, declarațiile făcute în sobrania bulgară menite a explica înțelesul unor dispoziții și câteva din importante jurisprudențe ale Curții de casație bulgară, în care se dau soluții de principiu. De asemenea examinează și doctrina juridică bulgară reprezentată prin Dr. Iosif Fadenheht, profesor de drept civil la Facultatea de Drept din Sofia, din lucrarea „Sistematizarea Dreptului real bulgar, partea I, Introducere—Posesie”, publicată în 1902.

În chestiunea ce preocupă pe D-l Pineta, doctrina juridică bulgară se exprima în 1902 prin D-r Fadenheht astfel: „Mare parte din legile asupra dreptului nostru real ne sunt rămase încă de pe timpul stăpânirii turcești: cele mai importante norme de drept real pentru proprietatea asupra bunurilor imobile, în deosebi rurale, și pentru servituți—suntem siliți a le scoate din legile otomane neabrogate încă” (pag. 1). „Legea despre pământuri pe deantregul nu e abrogată la noi. Dar nu puține din dispozițiile ei parțiale trebuie să se considere astăzi abrogate prin diferite legi de ale principatului. La noi e controversă în chestiunea limitelor acestei abrogări tacite; în deosebi chestiunea dacă și astăzi (și în general dacă după eliberarea și crearea statului bulgar modern) mai sunt încă în ființă așa numitele pământuri miriie asupra cărora persoanele care le posedă nu pot să aibă drept deplină proprietate—este o chestiune care, ce e drept, este soluționată în sens afirmativ de practica Curții de Casație, însă și această soluțiune nu a fost încă supusă criticei științifice în dreptul nostru” (pag. 5).

D-l Pineta apoi polemizează des cu un autor, care a scris în bulgărește o carte, anume pentru a combate soluția dată de legea românească din 1914. În 1920 a apărut la Sofia, în „Bi-

biblioteca juridico-sociologică" scrierea „Dreptul de proprietate în Bulgaria“ (Desvoltarea legislației și jurisprudenței) de D-r. L. P. Teodorof, care tinde a dovedi că în 1913 și imediat chiar după 1878, categoria de terenuri miriie nu a mai existat în Bulgaria, că toate legile ce s'au făcut de-atunci, de la 1878 până la 1913, au șters cu desăvârșire orice urmă a acestei categorii și că în Bulgaria nu e cunoscută de cât proprietatea modernă unică, în sensul unui drept absolut și exclusiv. Tendința vădită a fost de-a combate legea românească din 1914, care rezervă dreptul statului român de proprietar al fondului terenurilor posedate de locuitorii din Dobrogea nouă. Cartea D-ru'ui Teodorof a fost totmai de aceea tradusă și în românește de K. Makedonof în 1921, iar traducerea e făcută, după aprecierea D-lui Pineta „cu greșeli, unele intenționate“.

În polemica sa D-l Pineta înlătură cu totul părerile emise de D-r Teodorof și cele 120 de pagini, în cari D-l Pineta tratează chestiunea regimului fonciar bulgar, conțin un adevărat examen al criticei științifice a soluțiunei existenței categoriei miriie în Dreptul bulgar, examenul dorit de D-r Fadenhet cum am văzut din citatul de mai sus.

Este dealminteri generalmente admis și practicat, că statul, oricare ar fi el, nu renunță în mod tacit la drepturile sale de proprietate sau la veniturile sale, fie chiar din dijmă în natură sau în bani. Avem chiar un exemplu în această chestie citat de D-l Pineta (pag. 131, notă): În Rumelia Orientală pământurile miriie și mefcufe—vacufuri s'au transformat în proprietate deplină a posesorilor lor legali prin legea din 30 Maiu 1885, înafară de Așezământul organic al provinciei. Pe când Constituția statului bulgar din 1879 prevede numai: art. 51. Bunurile statului aparțin principatului bulgar; art. 52, Modul de a se ceda și ipoteca...se vor determina de legi; art. 67. Drepturile de proprietate sunt inviolabile; art. 68. Exproprierea poate avea loc numai pentru cauză de utilitate publică și a statului și aceasta după o dreaptă și prealabilă despăgubire, iar modul exproprierii se va determina prin osebită lege“. Adică admite și menține proprietatea statului asupra bunurilor, iar modul de dispoziție și administrație îl lasă legilor speciale, normelor exprese, iar nu renunțării tacite.

Este de asemeni generalmente admis de toate sistemele de Drept public că dispozițiile care guvernează bunurile statului—domeniu public sau privat—țin în primul rând de sfera acestui drept, care are dispoziții de ordine publică, adică de acele în care interesul general este în joc și orice modificare a dispozițiilor se face expres, altfel este un abuz care nu poate crea dreptul.

A intervenit în Bulgaria o lege pentru vânzarea, schimbul și exploatarea bunurilor imobile ale statului, făcută în sensul prevederilor art. 52 din Constituție și anume legea din 30 Noem-

brie 1891, dar nici aceasta nu schimbă regimul. În aceasta se poate conchide cel mult că, atunci când statul vinde din terenul său, vinde în plină proprietate, iar nu numai concesionează folosința.

S'a invocat însă că posesorii ar fi prescris în unele cazuri.

În Dreptul otoman prescripția nu era un mod de a dobândi proprietatea deplină asupra unui bun imobiliar al statului; se putea dobândi numai dreptul de embatic (posesie + folosință).

În Dreptul bulgar se introduce, prin legea despre prescripție din 30 Ianuar 1898, prescripția achisitivă (a dreptului de plină proprietate) asupra bunurilor imobiliare. Deci, sub vechiul regim otomano-bulgar, neputându-se dobândi plina proprietate prin prescripție, dreptul de a prescrie începe deabia dela 30 Ianuar 1898. Termenul de prescripție este de 20 ani pentru cei fără just titlu și bună credință și 10 ani pentru ceilalți. D-l Pineta constată, în ce privește Dobrogea nouă, că, chiar admitând că posesorul miriie poate deveni proprietar prin prescripție, cursul prescripției a fost suspendat prin Legea de organizare a Dobrogei noi din 1914—legea românească—care a scos vremelnice din comerț toate bunurile rurale până la definitivă verificare a titlurilor de proprietate și embatic (art. 115)

III. Regimul fonciar român (pag 145—169) a început la 28 Iunie 1913. Prima lege privitoare la bunuri este Legea pentru organizarea Dobrogei noi din 1 Aprilie 1914 și anume cap. VI art. 109—131 «Drepturile de proprietate și posesiunea imobiliară». Principiul dela care pleacă este cel admis în dreptul internațional că drepturile câștigate trebuiesc respectate. Urmează dar a se examina aceste drepturi prin verificarea titlurilor de proprietate și posesiunea pământurilor (art. 111—116), iar până la verificarea definitivă a drepturilor, vânzătorilor e nulă orice înstrăinare.

Legiuitorul român din 1914 admitea și el că în Bulgaria a existat „un fel de posesiune veșnică (posesiune miriie) asupra pământului”, iar pentru a rupe cu trecutul și a degreva dreptul de proprietate a prevăzut mijloace prin care posesorii își pot întregi dreptul de proprietate (art. 117—119). Mijloacele: fie că posesorul abandonează statului o treime, pentru a rămâne proprietar deplin pe restul de două treimi, fie că plătește statului pentru răscumpărarea întregului o treime din valoarea maximă a pământului în rate anuale timp de 15 ani.

Dar, dispozițiile luate, activitatea a stagnat — des'ânțuirea războiului mondial a adus alte preocupări.

După război s'a crezut căva timp inoportun a se opera asemenea verificări și răscumpărări și alte opinii s'au impus așa de mult,

în, cât prin Legea pentru organizarea Dobrogei nouă din 26 Iulie 1921 și Regulamentul ei din 20 Septembrie 1921 s'a ajuns la polul opus. Art. 83—116, care se ocupau de bunuri, au considerat proprietatea în Dobrogea nouă ca fiind întocmai cu cea din vechiul regat, fără a se mai pomeni de acea „posesiune miriie”.

Situația aceasta a durat vr'o 9 luni. Legea din 22 April 1922 a abrogat dispoziții'le art. 83—116 și a redat vigoare dispozițiilor anterioare ale art. 109—132 din legea din 1 April 1914. De ce? Dispozițiile erau cu totul în detrimentul statului și locuitorilor,—cel puțin așa se exprimă expunerea de motive.

De sigur, în menținerea acestor dispoziții, autorul vede conformitatea cu soluția juridică a chestiunei existenței categoriei de pământ miriie în Dreptul bulgar. În adevăr, dispozițiile legii românești, sau, ca să ne exprimăm ca autorul, regimul fonciar român este o consecință a regimului fonciar bulgar anterior. Juristul ar putea fi încântat că chestiunea s'a rezolvat astfel, dar D-l Pineta, care nu e numai jurist, adaugă în încheiere că „omul politic însă trebuie să ție seamă de realități”; iar după ce constată că în România mare condițiile naționale, politice și economice nu mai sunt cele din 1914, conchide că chestiunea agrară, care s'a soluționat în întreaga Românie, nu s'a soluționat încă în Dobrogea nouă.

Adevărat, așa e. Dar condițiile de azi ale României permit o rezolvire a chestiunei agrare în Dobrogea nouă după aceleași principii ca și în restul țării? sau, mai bine zis, cere Dobrogea nouă o astfel de rezolvire? Este acolo un surplus de populație care se simte năbușită, că n'ar avea în mână sa bucata de pământ, pe care s'o fructifice cu mai multă vrednicie? Un lucru e sigur: orice reformă agrară trebuie să aibă o bază curată, lămurită. Ea stă în a expropria, a improprietări, poate a coloniza și trebuie ca mai întâi să avem proprietatea lămurită, lămurită juridicește. Din punct de vedere al normelor, puterea legiuitoare a făcut-o. Să se pună în aplicare acele norme, pentru a se putea trece mai departe.

Nu putem termina fără a recunoaște că și D-l Pineta a contribuit la lămurirea chestiunei proprietății în Dobrogea nouă

D. STOICESCU
Indecător —Constanța

DUROSTORUM

Nu voi arăta însemnătatea ce prezintă acest oraș, ca și întreaga noastră regiune pentru urmele rămase din antichitate și din evul mediu. Voi spune numai că, din pricina dezinteresării complete, zilnic vedem cum locuitorii simpli scot din ruinele renumitului și vechiului oraș Durostorum tot felul de material și-l întrebuințează la clădiri și garduri etc. Astfel coloane, cărămizi cu inscripțiuni ce atestă existența legiunilor ce-au străjuit p'aci, pietre funerare, monumente de tot felul, statui și sarcofage, se prăpădesc văzând cu ochii. De doi ani am semnalat învățaților noștri, verbal și înscris, despre descoperirea cimitirului roman al orașului Durostorum, la o depărtare de circa doi-trei km. de Silistra, spre a se lua măsurile de rigoare pentru cercetarea și salvarea obiectelor păstrate în morimintele străbunilor noștri, dar fără folos. Fiind tocmai pe țărmul drept al Dunărei, unde apa bate cu furie și dărâmă zi cu zi malul, bună parte din aceste sfinte rămășițe ale trecutului se prăbușesc în valurile Dunărei, pentru a se pierde fără urmă. Așa n'a mai rămas nimic din diferitele urme de moriminte, găsite în anul trecut cam la 1—2 metri supt pământ, pe acest țărm, dimpreună cu sarcofagul, prăbușit în apele Dunărei. Fac un călduros apel la pătura inteligentă din Silistra și la autorități, să nu îngăduie ca aceste nestimate să se prăpădească, ci să avizeze la măsurile dictate de împrejurări pentru salvarea lor.

Noi, intrucât atărnă de puterile noastre, am înjghebat un mic muzeu la liceu, unde zilnic strângem tot ce armata luminată a școlarilor noștri reușește să găsească prin albia Dunărei, când se retrag apele, sau prin viile de prin prejur și prin celelalte ruine numeroase. Din numeroasele obiecte strânse, semnalăm următoarele :

I. AMORAȘ

Statuetă de marmoră albă, în mărime de 0,23 c. m.; reprezintă un mic zeu, cunoscut în genere sub numele de amoraș; aripele sunt rupte la ambele extremități, capul este înclinat pe

mână stângă pe care stă rezimat, iar cotul mâinii stângi se reazemă pe mână dreaptă; bucle de păr undulat împodobesc capul lui; brațele și pietul gol; partea începând de sub piept este ruptă. — Statuetă s-a găsit în spațiul dintre închisoarea orașului și orfelinat.

II. CĂRAMIZI LEGIONARE.

Se păstrează la liceu diferite cărămizi legionare, atestând legiunea XI sau prima legiune Italică și alte însemnări. Într'unul din numerele viitoare sperăm să dăm și clișee din acestea.

III. MONUMENT RELIGIOS

Un monument religios, probabil ridicat de sacerdoții Caius și Lucius în sănătatea lui L. Sept. S(everus) și M. Aurelius, s'a găsit în via locuitorului Jelezoi Gh. de pe calea Dobrici. Înălțimea pietrei este de 0,62 c. m., lățimea de 0,55 c. m., grosimea de 0,45 c. m. Conține nouă rânduri și pe partea laterală se păstrează o coroană în relief, iar figura ce încadra coroana, este stricală. În genere epigrafiă este bine conservată, în afară de câteva litere, ușor de suplinit de epigrafiști. Când mijloacele cercului „Dunărean” vor permite, o vom reproduce în clișeu.

IV. EROUL TRAC ¹⁾

La Ostrov, vechiul sat românesc *Alunet*, numit de Turci pe vremuri *Fândăc* (Alunet), unde exista în vechime, după cum observă cu justete d-l Domaschewski, o stațiune vamală, s'au descoperit urmele unor ziduri în via d-lor Bob și Cojocaru. În via acestui din urmă s-a găsit statuia ce reprezintă un călăreț vânator, care are mare asemănare cu *Eroul trac*. Este de marmură albă bună; capul, calului și picioarele sunt rupte; din corpul călărețului se păstrează numai picioarele lui, lipite de ambele coapse ale calului și palma mâinii stângi, aplicată pe gâtul stâng al calului; coama calului este resfirată pe ambele părți ale gâtului. Mărimea statuietei este de circa 0,35 c. m.

P. PAPAHAĞI

1) Această statuie a fost procurată muzeului liceului de elevul Gh. Cojocaru, din cl. IV-a, originar din Ostrov, căruia i se aduc aici mulțumiri.

„**Dunărea**“, Revistă științifico-literară, sub direcția d-lui *Pericle Papahagi*. An I No. 1. 1923 Mai 1 *Silistra*. Tipografia „Băncii Durostorului“. Abonament pe un an 60 lei. Numărul 5 lei. Are următorul cuprins :

Redacția : Precuvântare.

Em. Papazissu : Dunărei.

Pericle Papahagi : Ileana Cosânzeana.

Porfiriu George : Prizonierul.

Em. Papazissu : Pindul.

G. Z. Zuca : Internare.

Per. Papahagi : Vaidomir.

M. : Și vremurile.

Per. Papahagi : V. Pârvan : Contribuțiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice.

P. Papahagi : Durostorum.

Mih. Pinetta : Odă de Giosue Carducci.

După „*Analele Dobrogei*“ care număra în urma sa patru ani de activitate rodnică, închinată studiului științific al acestei provincii și după *Limannul* care, părăsindu-și începuturile sale tulburi și oarecum hibride, a ajuns la al zecilea număr să-și limpezească făptura, căpătând un caracter într'adevăr frumos și util, — revista colegilor din Durostor, *Dunărea*, însemnează un nou câștig la mișcarea culturală dobrogeană. Colaboratorii săi, în totalitatea lor Români—Macedoneni, înțeleg să lucreze cu drag pentru colțul de țară pe care îl locuiesc, imprimându-i un caracter tot mai românesc. Se deosebesc articolele domnului *P. Papahagi*, membru corespondent al Academiei Române și Director al Liceului din Silistra, pe care cititorii *Analelor* îl cunosc și din paginile acestei reviste. D-l *Papahagi* pune probleme nouă și polemizează, în chestiuni filologice, cu alți învățați. Chiar dacă adevărul nu va fi în întregime de partea d-sale, după cum nu va fi în întregime nici de partea cealaltă, totuși, însăși punerea acestor probleme și discutarea lor este un mijloc de înviorare a spiritului intelectualilor din această provincie și o îndrumare a lui pe căi mai sănătoase și mai utile decât cele de până acum. Această revistă era cu atât mai necesară la acea margine de țară, cu cât minoritatea bulgară din Dobrogea își scoate regulat și ea o revistă în Bazargic, *Fakel*, care se află la al doilea număr.

Urăm „*Dunărei*“ viață rodnică și lungă și urmărim cu toată simpatia activitatea ei.

S. B.

